

Börtönügyi Szemle

2007. 1. szám

A Magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Huszonhatodik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

CSERE LÁSZLÓ

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. NÉMETH ANITA

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Nyomdai előkészítés:

Pintér Bt.

A nyomdai munkálatokat
a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

KÖVÁRI ZOLTÁN

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Bereczki Zsolt szociológus; **Csáki Anikó** civil pártfogó, Váltó-sáv Alapítvány; **Dr. Csordás Dóra**, az IRM Államtitkársági Titkárság Büntetés-végrehajtási Osztályának munkatársa; **Dr. Csordás Sándor** osztályvezető ügyész, Fővárosi Ügyészség; **Deák Ferenc István** felelős szerkesztő, Börtönügyi Szemle; **Homonyikné Berta Laura** pszichológus, Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete, Szirmabesenyő; **Dr. Király Klára** ügyvédjelölt, Dr. Nagy Magdolna Ügyvédi Iroda; **Kis Rita**; **Labonczi Erika** pszichológus, Sátoraljaújrhelyi Fegyház és Börtön; **Mészáros Mercedes**, a Váltó-sáv Alapítvány szakmai vezetője; **Papucsek Hilda**, a BVOP Jogi és Titkársági Főosztálya főelőadója; **Prof. Dr. Ruzsonyi Péter** főiskolai tanár, tanszékvezető, RTF Bv. Tanszék; **Sponga István** szociológus.

A fotókat **Apró Andrea**
és **Kovács Gy. László** készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozókat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichológia, pszichológia, vezetéskutatás, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. A kéziratokat éppen

Közlési feltételek

ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakorukat, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza, és nem örünk meg!

Csordás Dóra – Csordás Sándor

Az emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek főbb jellemzői¹

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek alapvető rendeltetése a társadalom védelme a bűnözéssel szemben azáltal, hogy a szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések végrehajtása során elősegítik a fogvatartottak társadalomba való beilleszkedését. Ezt a rendeltetést – a jelenlegi társadalmi fejlettségi szinten – leghatékonyabban az olyan emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek képesek betölteni, amelyek egyaránt szolgálják a fogvatartott – mint ember – és a társadalom – mint közösség – érdekeit.

A büntetés-végrehajtási rendszer – mint a társadalom egyik szervezeti és működési rendszerének hatásmechanizmusa – a fogvatartottak beilleszkedésének elősegítésére irányul. Az egész rendszer ennek megfelelően épül fel, egyes elemei az ezt szolgáló alapelvek szerint működnek.

1. A büntetés-végrehajtási rendszerek felépítése

1.1. Az államnak a társadalom védelme érdekében fenn kell tartania a közrendet és a közbiztonságot, üldöznie kell a bűncselekményeket, meg kell büntetnie az elkövetőket, és végre kell hajtania a büntetéseket. Mindez az állam büntető hatalmát jelenti. A büntető hatalom gyakorlása jogilag szabályozott módon történik, melyet a büntető jogterület szabályoz. A büntető jogterületet egymáshoz szorosan kapcsolódó, de mégis elkülönült jogágak alkotják, úgymint a büntető anyagi jog, a büntető eljárásjog és a büntetés-végrehajtási jog.

Az állam büntető hatalmának gyakorlására, a büntető felelősségre vonás érvényesítésére különböző szervezeti rendszereket hoznak létre, amelyek a bűnüldözést, az ítélezést és a büntetések végrehajtását végzik (nyomozó szervek, bíróságok, ügyészségek, büntetés-végrehajtási szervek).²

1 A „Szocializáció és reszocializáció a börtönben” című – 2006. november 17-én megtartott – konferencián elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

2 Magyarországon a büntetéseket és az intézkedéseket a következő szervek hatják végre. Büntetés-végrehajtási Szervezet – végrehajtja a szabadságvesztést, a kényszergyógykezelést, az előzetes letartóztatást, az ideiglenes kényszergyógykezelést, az elzárást, az idegenrendészeti őrizetet. Pártfogó Felügyelői Szolgálat – végrehajtja a közérdekű munkát, a pártfogó felügyeletet, az utógondozást. Rendőrség – végrehajtja az előzetes letartóztatást, az őrizetet, az elzárást, a mellékbüntetések ellenőrzését. Javító intézetek – végrehajtják a javító intézeti nevelést, a fiatalkorúak előzetes letartóztatását. Bíróságok gazdasági hivatalai – végrehajtják a pénzbüntetést, a pénz mellékbüntetést, az elkobzást és a vagyoneklobzást. Idegenrendészeti hatóságok – végrehajtják a kiutasítást. Önkormányzatok – végrehajtják a járművezetéstől eltiltást, a közügyektől eltiltást. Határőrség – végrehajtja az idegenrendészeti őrizetet.

A büntetés-végrehajtási rendszer (más kifejezéssel: börtönrendszer) a maga sajátosságaival, a szervezeti rendszerekre vonatkozó általános törvényszerűségek alapján épül fel és működik. A szervezetekre általánosan jellemző, hogy

- valamilyen cél elérésére létesülnek,
- valamilyen elvek, „filozófia” szerint működnek,
- valamilyen tevékenységet végeznek, illetve feladatokat látnak el,
- működésüket valamilyen szabályok irányítják,
- létrehozzák a működéshez szükséges szervezetet, amelyhez biztosítják a megfelelő létszámú és képzettségű személyzetet,
- megteremtik a működéshez szükséges anyagi és tárgyi feltételeket.

Az egyes országok börtönrendszereinek felépítését és működését is alapvetően ezen általános törvényszerűségek határozzák meg.

A börtönrendszerek lényegében négy nagy alrendszerből tevődnek össze, úgy mint a börtön szellemisége, a működési rendszer, a szervezeti rendszer, valamint az intézményrendszer.

A börtönrendszerek egyik alapvető eleme a **börtön szellemisége**, melyet „börtönfilozófiaként” is említenek. A börtön szellemiségét a büntetések végrehajtásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó különböző elméletek, nézetek, valamint szakirodalmi munkák alkotják. A börtön szellemisége hatással van a végrehajtás céljának és a működés alapelveinek kidolgozására, befolyásolja a jogalkotást, a végrehajtás módszereit és eszközeit. A börtön szellemiségének részét alkotják az etikai viszonyok is, melyek legtípikusabban a fogvatartottakhoz való objektív és szubjektív viszonyulásban, szakmai nyelven a „bánásmódban” öltenek testet. A börtön szellemisége – mint az egész rendszer meghatározó eleme („agya” és „lelke”) – a rendszer összes többi elemét befolyásolja, illetve irányítja.

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek sokrétű, bonyolult tevékenységi, illetve **működési rendszer** keretében képesek betölteni rendeltetésüket. A működés rendszere magában foglalja a börtönök működtetésével és a fogvatartottakkal kapcsolatos feladatokat, a működés jogi szabályozottságát, a fogvatartottak jogi helyzetét, valamint a büntetések végrehajtásának rendjét, módszereit.

A börtönrendszert a **szervezeti rendszer**, vagyis a szervezeti és a személyi viszonyok teszik élővé, amely a büntetés-végrehajtási szervek szervezeti rendszeréből és személyi állományából áll, valamint ide sorolandók a végrehajtás alanyai, a fogvatartottak is.

A börtönrendszer tárgyiasult elemét az **intézményrendszer**, úgy mint a börtönök intézményhálózata, valamint a működéshez szükséges anyagi és tárgyi feltételek alkotják.

Vázlatosan szemléltetve a börtönrendszer piramisszerűen épül fel, a csúcson helyezkedik el a börtön szellemisége, alatta pedig a rendszer többi eleme:

**börtön szellemisége
(börtönfilozófia):**

1. végrehajtás célja
2. működés alapelvei
3. etikai viszonyok

működési rendszer:

1. működési feladatok
2. működés szabályai
3. fogvatartottak jogi helyzete
4. büntetések végrehajtásának rendje

szervezeti rendszer:

1. bv. szervezete
2. bv. személyzete
3. fogvatartottak

intézményrendszer:

1. intézményhálózat
2. működés anyagi és tárgyi feltételei

1.2. A jogállamokban a **börtönrendszerek szellemiségére** jellemző az emberközpontúság és a közösségi irányultság³, azaz nem a kirekesztést, hanem a társadalomba való beilleszkedést szolgálják.

Az emberközpontú és közösségi irányultságú szellemiséget az AMSZ 58. pontja akként határozza meg, hogy „*a börtönbüntetés végső célja és jogalapja a társadalomnak a bűncselekményektől való védelme. Ez csak akkor érhető el, ha a börtönbüntetés idejét a lehetőségekhez mérten arra használják, hogy a fogvatartott a társadalomba való visszatérésekor ne csak kívánjon, hanem képes is legyen törvénytisztelő és önálló életet élni.*”

Lényegében ugyanezt fogalmazza meg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikkének 3. pontja is: „*a büntetés-végrehajtási rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beilleszkedésük elősegítése.*”

Az Európai Börtön szabályok preambuluma szerint „*a fogvatartottakért való felelősségvállalás biztonsági, biztonságossági és fegyelmi követelmények figyelembe vételét is szükségessé teszi, amely egyidejűleg olyan fogvatartási feltételeket szavatol, amelyek nem sértik az emberi méltóságot és építő jellegű elfoglaltságokat, továbbá olyan elbánást biztosítanak, amelyek lehetővé teszik a fogvatartottak társadalomba visszailleszkedésének előkészítését.*”⁴

A készülő büntetés-végrehajtási törvény tervezete (Bv. tv. T.) is hasonlóan fogalmaz: *a büntetések és az intézkedések végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy a büntetésben és az intézkedésben megnyilvánuló joghátrányon, illetőleg a megelőző szolgálati rendelkezések érvényesítésén túl, elősegítse az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását.*

3 Szabványok alkalmazása. Nemzetközi kézikönyv az Alapvető Minimum Szabályok a Fogvatartottakkal Való Emberséges Bánásmódról, az ENSZ 1955-ben Genfben tartott kongresszusán elfogadott ajánlás gyakorlati alkalmazásáról. (AMSZ) 77-78. old. – a lábjegyzetekben a továbbiakban: Nemzetközi kézikönyv.
4 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott 2006/2. számú ajánlás az Európai Börtön szabályokról (EBSZ).

Az emberközpontú és közösségi irányultságú szellemiség egyrészt a fogvatartotttra, mint emberre, másrészt a társadalomra, mint közösségre, koncentrált. Aból indul ki, hogy a ma elítélte a holnap szabadultja. Ugyanis a fogvatartottak egyszer, hosszabb vagy rövidebb idő után, visszatérnek a társadalomba. Éppen ezért a társadalomnak elemi érdeke, hogy a fogvatartott ne a bűnözés folytatása melletti eltökéltséggel, hanem a beilleszkedés szándékával lépjen ki a börtön kapuján. A börtönrendszer tehát akként szolgálja kellően a társadalom védelmét, ha mindent megtesz annak érdekében, hogy a fogvatartott a megjavulás és a beilleszkedés szándékával és képességével térjen vissza a szabad életbe.

A jelenlegi társadalmi fejlettségi szinten ezen célt az emberközpontú alapelvek szerint működő progresszív, differenciált börtönrendszerek érhetik el a leghatékonyabban.

A nemzetközi kézikönyv (AMSZ) szerint a fogvatartottakkal való emberközpontú bánásmód szellemisége olyan alapelveken nyugszik, amelyek magukban foglalják a biztonság, az osztályozás, a gondoskodás és a beilleszkedés kérdéseit, úgymint

- a fogvatartás által okozott szenvedés (káros hatások) minimálisra csökkentése,
- a börtönélet normalizálása,
- a szabadulás utáni törvénytisztelő és önfenntartó viselkedés elősegítése,
- a személyes igényekre szabott segítség,
- a társadalomba való fokozatos visszatérés elősegítése,
- a fogvatartottak folyamatos közösségi szerepének hangsúlyozása. (77. old. 9. pont)

1.3. A korszerű szellemiségen nyugvó alapelvek szerinti működéshez megfelelő létszámú és szakmai felkészültségű büntetés-végrehajtási szervezet szükséges létrehozni.

A büntetés-végrehajtási szervezet általában minden országban vertikális és horizontális tagoltságú szervezetrendszer, amely többnyire az igazságügy- miniszter, néhány országban pedig a belügyminiszter alárendeltségében áll. A szervezetet egy központi szerv irányítja, a helyi szintet pedig az egyes intézetek szervezete alkotja.

Magyarországon a büntetés-végrehajtási szervezet működését (a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló az 1995. évi CVII. törvény alapján) az igazságügyi és rendészeti miniszter irányítja. Központi vezető szerve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. A végrehajtó szervek a büntetés-végrehajtási intézetek és intézmények. A fogvatartottak foglalkoztatására gazdálkodó szervezetek létesültek.

A személyi állomány létszámának igazodnia kell a fogvatartottak létszámához és összetételéhez. A nyugat-európai országok többségében egy-egy alkalmazotttra 2-3 fogvatartott jut. A skandináv országokban ez az arány 1:1. Magyarországon az arány 1:2, amely matematikailag jó arálynak tekinthető, de ha azt vizsgálnánk, hogy egy adott bv. intézetben egy adott időpontban hány fogvatartottal hány fős személyzet foglalkozik, akkor a kép ennél sokkal rosszabb lenne. Nem kirívó eset, hogy az intézetek többségében egy-egy felügyelő 80-90 fogvatartottal foglalkozik. Ilyen körülmények között kevés lehetőségük van a fogvatartottakkal való egyéni törődésre.

A büntetés-végrehajtási célok és alapelvek érvényesítése szempontjából alapvető jelentőségű a személyi állomány képzettsége és attitűdje. Az AMSZ és az Európai Börtön-

szabályok is részletesen foglalkozik a büntetés-végrehajtás személyzeti kérdéseivel. Az AMSZ 46. pontja mindenek előtt deklarálja, hogy *a büntetés-végrehajtási munka nagy fontosságú társadalom-szolgáltatásnak tekintendő.* Az EBSZ 72.2. és 3. pontjai szerint *„a személyi állománynak világos elképzelésének kell lennie a büntetés-végrehajtási rendszer által elérni kívánt célokról (...) feladatai sokkal többet jelentenek egyszerű őrfeladatoknál, a személyi állománynak figyelembe kell vennie azt, hogy pozitív foglalkozási és segítő program révén meg kell könnyítenie a fogvatartottak társadalmi beilleszkedését.”*

Kiemelt jelentősége van a személyi állomány fogvatartottakhoz való etikai viszonyulásának, azaz a bánásmódnak is. Az EBSZ 72. 1. pontja kimondja, hogy *„a büntetés-végrehajtási intézeteket olyan etikai környezetben kell irányítani, amely azt a kötelezettséget hangsúlyozza, hogy minden fogvatartottat emberségesen, a vele született méltóságának tiszteletben tartásával kell kezelni.”*

Ezen ajánlásoknak hazai szabályozásunk is megfelel, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) 21. §-ának /1/ bekezdése is meghatározza, hogy *az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani.*

A fogvatartottakkal való bánásmódot a büntetés-végrehajtás irányító szerve és az intézetek vezetői is rendszeresen ellenőrzik. Az ügyészség rendszeres vizsgálatainak is kiemelt területe a bánásmód törvényességének vizsgálata. A CPT⁵ is kiemelten vizsgálja a fogvatartottakkal való bánásmódot. A vizsgálatok tapasztalatai szerint Magyarországon a fogvatartottakkal való bánásmód megfelel a nemzetközi és a hazai követelményeknek.

Az egyes országokban a büntetés-végrehajtási szervek vezetői kiemelt figyelmet fordítanak a személyi állomány felvételére, kiképzésére és folyamatos továbbképzésére. A felvétel során vizsgálják – többek között – a jelentkezők attitűdjét és pszichikai alkalmasságát is. A képzés során kiemelten foglalkoznak az emberi jogok védelmével.

A fogvatartottak heterogén összetételére, valamint a speciális kezelést igénylőkre tekintettel az EBSZ 89.1. pontja szerint *„a személyi állományban kellő számban lenniük kell szakembereknek, például pszichiátereknek, pszichológusoknak, szociális munkásoknak, nevelőknek, műszaki oktatóknak, tanároknak, testnevelő tanároknak.”*

A hazai viszonyok között a szakszemélyzet létszáma és összetétele jelenleg nem elégtő. Különösen jóval több nevelőre és pszichológusra lenne szükség.

1.4. Az emberközpontú büntetés-végrehajtási rendszerben alapvető jelentőségű a fogvatartottak segítése abban, hogy a büntetés megkezdésétől a befejezéséig terjedő időben fokozatosan olyan körülmények közé kerülhessenek, amelyek megkönnyítik a társadalomba való beilleszkedésüket. Ez akként érhető el, **ha a börtönrendszer olyan differenciált intézményhálózatból áll, amelyben a legszigorúbbaktól a legenyhébbekig különböző rezsimű bv. intézetek állnak rendelkezésre.** A fogvatartottaknak pedig lehetőségük van arra, hogy a rezsimrendszerben fokozatosan előre haladhassanak.

5 A Strasbourgban 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló Európai Egyezmény – melyet hazánkban az 1995. évi III. törvénnyel hirdettek ki – alapján létrehozott, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság (CPT).

Az egyes országok börtönrendszereinek intézményhálózata nagyon eltérő. Különböznek a börtönök típusai, méretei, területi elhelyezkedésük, építészeti sajátosságaik.

A börtönök típusai a büntetések végrehajtási rendje és a végrehajtási funkciók szerint különülnek el.

A végrehajtás rendje szerinti típusba sorolás magában foglalja a végrehajtási rezsim szigorúságát, a külső és belső elszigeteltséget, valamint a biztonság fokozatát. Ennek alapján általában szigorúan zárt börtönöket, zárt börtönöket, félig zárt, illetve félig nyitott börtönöket, valamint nyitott börtönöket létesítenek. Gyakran egy-egy börtönön belül létesítenek különböző zártságú és rezsimű részlegeket.

Több országban – például a skandináv országokban, Németországban – a nyitott börtönökben való elhelyezést preferálják. Ennek általánossá tételét azonban gátolja a fogvatartottak összetételének romlása (a hosszú időtartamú büntetést töltők számának emelkedése – a súlyosabb bűncselekmények miatt), valamint a nyitott intézetek nem elegendő kapacitása.

A végrehajtási funkciók szerinti típusba sorolás az egyes fogvatartotti kategóriák és a végrehajtási feladatok jellege alapján történik. Eszerint megkülönböztethetők: az előzetes letartóztató intézetek, amelyek zárt jellegűek, a végrehajtó intézetek, amelyek különböző zártságúak (ezen belül lehetnek külön intézetek a fiataloké, a nők részére, fokozott biztonságú intézetek, átmeneti intézetek stb.), a befogadó és elosztó intézetek, valamint a gyógyító intézmények (elmeorvosok, börtönkórház, drog-, illetve alkoholelvonó stb.).

Egy-egy intézet többféle funkciót is elláthat, ilyenkor az intézet jellegét az alapvető funkciója határozza meg.

A börtönök méretei és területi elhelyezkedésük is jelentős eltéréseket mutatnak az egyes országok között. Ezzel kapcsolatban az AMSZ 63. pontja a zárt intézet nagyságára ad útmutatást, miszerint *„kívánatos, hogy a zárt intézetekben az elítéltek száma ne legyen olyan magas, ami hátráltatná a kezelés individualizálását. Egyes államokban az a nézet alakult ki, hogy az ilyen intézetek létszáma ne haladja meg az ötszázat. Másfelől nem kívánatos olyan kicsiny börtönök fenntartása, ahol a megfelelő berendezések és létesítmények nem biztosíthatók.”*

A szakmai és gazdaságossági szempontok szerint a túl kicsi intézetek működtetése gazdaságtalan, a túl nagy intézetek pedig nehezen áttekinthetők, könnyen személytelené válhatnak. Emiatt a régebben épített, nagy méretű intézeteket igyekeznek több kisebb, önállóan működő részlegekre osztani. Általános tendencia a börtönök decentralizálása, vagyis a kisebb börtönök létesítése, például Svájcban a kb. 6000 férőhely mintegy 170 intézet között oszlik meg, Dániában 15 főt befogadó fiataloké is létezik. Ez a tendencia azonban nem minden európai országban érvényesül, például Ausztriában csak 29 intézet működik.

Az intézetek területi elhelyezkedését jelentősen meghatározzák a történelmi hagyományok. Az európai országokban egyaránt léteznek száz évesnél idősebb és annál fiatalabb, különböző időben épített börtönök is. A fogvatartottak lakóhelyhez közeli elhelyezése érdekében kívánatos lenne az országok területén egyenletesen elhelyezkedő, ki-

sebb intézetek létesítése. Ennek azonban gátját jelentik a már említett történelmi hagyományok, valamint a sajátos végrehajtási követelmények is.

Építészeti szempontból Európában egyaránt megtalálhatók a XIX. század végén épített börtönök és a legmodernebb börtönök is. A régi börtönöket a kor akkori szellemében építették. Ezek az épületek a mai követelmények szerint nagyon nehezen alakíthatók át, ha egyáltalán átalakíthatók. A modern börtönöket már a jelenlegi börtönfilozófia szerint építik. Ezekre általában jellemző, hogy a fogvatartottak részére rendelkezésre álló épületeknek csak 30-40%-a szolgál elhelyezésre, a többi oktatási, munkáltatási, szakképzési, sportolási, szabad idő eltöltési stb. célokat szolgál. A skandináv országokban jellemző a lakócsoportos intézetek létesítése, amelyekben egy-egy lakócsoport általában 12-24 zárkából áll, a hozzá tartozó közös helyiségekkel (konyha, fürdőszoba, nappali stb.). Több országban jellemző a fogvatartottak egyszemélyes elhelyezése, ez azonban a régebbi építésű börtönökben általában nem biztosítható.

A magyar büntetés-végrehajtás intézményhálózata több típusba sorolható bv. intézetekből áll [21/1994. (XII. 30.) IM rendelet a bv. intézetek kijelöléséről]: végrehajtó intézetek, megyei intézetek és egészségügyi intézmények.

A végrehajtó intézetek közül hét zárt intézetben a fegyház és a börtön fokozatba sorolt férfi elítélteket tartják fogva, négy országos bv. intézetben (amelyek félig zárt intézeteknek tekinthetők) a fegyház és börtön fokozatba tartozó, enyhébb megítélésű elítélteket, valamint a fogház fokozatba tartozó elítélteket helyezik el. A fiatalokú elítéltek részére négy intézet áll rendelkezésre. A nők elhelyezése egy fegyház és börtönben, valamint két bv. intézet külön részében történik.

A megyei intézetekben (amelyek zárt jellegűek) alapvetően az előzetesen letartóztatottakat tartják fogva. Ilyen intézetek általában a megyeszékhelyeken, a bírósággal egy épületben vagy ahhoz közel létesültek.

Az egészségügyi intézmények közé tartozik az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, valamint a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza. Ezek zárt jellegű intézetek.

Az intézményhálózat többnyire a XIX. század végén épített börtönökből áll. Az egyes bv. intézetekben a fogvatartottak részére rendelkezésre álló létesítmények több mint 90%-a elhelyezésre szolgál. Kevés helyiség áll rendelkezésre a különféle programok szervezésére. Az országos bv. intézetek az 1950-es években létesültek, az épületeket azóta átépítették vagy korszerűsítették, az elítéltek elhelyezése 10-15 fős zárkákban történik.

A fogvatartottak egyszemélyes elhelyezését a Bv. tv. általános követelményként határozza meg (30. § /2/ bekezdés: *az elítélteket egyedül, ha azonban ennek feltételei hiányoznak, közösen kell elhelyezni*), de a valóságban az egyszemélyes elhelyezés a kivételes.⁶

A jelenlegi intézményhálózat kevésbé alkalmas a progresszív, differenciált végrehajtás céljaira és gyakorlatára. Az újabban épített intézetek (a fiatalokúak regionális in-

6 Célszerűbb lenne, ha a jogszabály nyíltabban venné figyelembe a körülményeket, és ennek megfelelően fogalmazna, például így: „a fogvatartottakat egyedül vagy közösen lehet elhelyezni”.

tézetei Kecskeméten, Szirmabesenyőn, Pécsen, a Veszprémben épített megyei intézet) és a létesítendő intézetek (Szombathely, Tiszalök) viszont már jobban megfelelnek a korszerű követelményeknek.

1.5. Az egyes országok büntetés-végrehajtási rendszerének minőségét, fejlettségét alapvetően az adott ország társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális viszonyai határozzák meg. Emellett lényegesen befolyásolják azokat a történelmi hagyományok, valamint a jogrendszer fejlettsége is.

A börtönrendszer fejlettségének alapvetően igazodnia kell a társadalom általános fejlettségi szintjéhez. Attól lényegesen nem térhet el. Ezt akként is szokták emlegetni, hogy „amilyen a börtönök állapota, olyan maga az ország is”. Természetesen lehetnek és vannak is ellentmondások a börtönrendszer fejlettsége és a társadalom fejlettségi szintje között.

Amennyiben a börtönrendszer fejlettsége lényegesen a társadalom fejlettségi szintje alatt van, az megnehezíti a fogvatartottak társadalomba való beilleszkedését. A társadalom általános fejlettségi szintjénél magasabb fejlettségű börtönrendszert viszont az állampolgárok nehezen fogadnának el. A jóléti társadalmak, vagyis a „gazdagabb” országok börtönrendszerei jobban megközelítik az adott országok általános fejlettségi szintjét, míg a „szegényebb” országokban lényeges elmaradások vannak, főleg a börtönök infrastruktúráját illetően.

A börtönrendszer fejlettségét az állampolgárok véleménye, hozzáállása is befolyásolja. Ezzel kapcsolatban a két véglet („hideg vizen és száraz kenyéren kell tartani a bűnözőket”, illetve „a szegény rabokat miért kell rácsok mögött tartani”) között sokféle megítélés létezik. Általános tapasztalat, hogy az adófizető állampolgárok kritikusan szemlélik a börtönviszonyokat. Nehezen tolerálják a szükségtelennek vélt fejlesztéseket.⁷

Büntetés-végrehajtási szakmai körökben általánosan elfogadott álláspont szerint a börtönök állapotának a társadalom felső szegény rétegének életnívójához (lakhatási körülmények, ételmezés, egészségügyi ellátás, kulturálódás, sportolás, munkavégzés stb.) kell közelítenie. Ezt a társadalom tagjai is általában elfogadhatónak tartják, és a beilleszkedést sem nehezítik.

Ellentmondások nem csak a börtönrendszer fejlettsége és a társadalom általános fejlettsége között lehetnek, hanem a **börtönrendszeren belül is vannak: úgynevezett belső ellentmondások a rendszer egyes elemei között.**

A leggyakoribb ellentmondás a börtön szellemisége és a tárgyiasult viszonyok között keletkezik. Hiába szárnyal ugyanis a szellemiség, ha azt güzsba kötik a tárgyi körülmények. A legtöbb országban a börtön szellemisége valamilyen mértékben fejlettebb, mint az anyagi viszonyok. Ez az ellentmondás nem meglepő, sőt olyan pozitív hatásai is vannak, hogy a szellemiség idővel maga után húzza az anyagi körülményeket is.

Ez az ellentmondás a magyar börtönviszonyokat is jellemzi. Az 1970-es években megindult szellemi fejlődés a magyar büntetés-végrehajtás szellemiségét fokozatosan

7 Például a németországi Hessen tartományban, Weiterstadtban a város és a környék lakossága felhaborodott azon, hogy az újonnan épített börtönben feszített víztükrű uszodát is létesítettek. Lásd: Csordás Sándor: A büntetés-végrehajtás tanulmányozása Németországban. Börtönügyi Szemle, 2001. 4. szám 100. old.

felzárkóztatta a fejlett nyugat európai országokéhoz, a börtönrendszer intézményhálózatát viszont alapvetően a XIX. század végén épült börtönök alkotják.

Komoly ellentmondást jelent az is, hogy a fogvatartottak létszáma és összetétele általában nem teszi teljesen lehetővé a korszerű alapelvek szerinti működést, valamint megfelelően differenciált intézményhálózat kialakítását. E téren alapvető gond a börtönök zsúfoltsága. A zsúfolt börtönökben ugyanis nem lehet maradéktalanul érvényesíteni a működés alapelveit, nincs lehetőség a fogvatartottak megfelelő osztályozására, elkülönítésére, elhelyezésére stb. Több nyugat-európai országban például a nyitott börtönökben való elhelyezést preferálják, ilyen intézetek viszont nem állnak rendelkezésre kellő számban.

A fogvatartottak összetétele is lényegesen befolyásolja a börtönrendszer működését. A súlyosabb bűncselekményekért hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélték számának és arányának emelkedése is nehezíti a korszerű végrehajtási alapelvek érvényesítését. További gondot jelent sok országban a szervezett bűnözők, valamint a speciális kezelést igénylők (alkoholisták, drogfüggők, személyiségzavarban szenvedők stb.) számának növekedése. E körülmények gátolják például a nyitott intézetek térhódítását, a nyitottság elvének érvényesülését.

A magyar börtönrendszerre is jellemző a zsúfoltság, amely hosszú évek óta 140-160%-os telítettségben nyilvánul meg.⁸ Az elítéltek összetételében magas a fegyház fokozatúak, a visszaesők és a többszörös visszaesők aránya, a börtön fokozaton belül magas azok aránya, akik csak zárt bv. intézetekben tarthatók fogva.

A büntetés-végrehajtási rendszerek dilemmáját találóan jellemzi Nagy Ferenc, aki szerint *a mai büntetés-végrehajtás helyzetképe világszerte a krízisek és a kritikák folyamatos ismétlődésével jellemezhető. A büntetés-végrehajtás szinte hagyományos fogyasztósságai és hiányai változatlanul tovább élnek: hiányoznak a modern végrehajtási épületek, a korszerű egészségügyi létesítmények. A jelenlegi börtönnépeség heterogénebb és problematikusabb fogvatartotti kört foglal magában, mint korábban. A végrehajtási intézetekben csaknem mindenütt zsúfoltság és munkanélküliség uralkodik. A büntetés-végrehajtás közeljövöbeni reformjának egyik fő feladata a legtöbb országban a zsúfoltság problémájának megoldása, a fogvatartottak létszámának csökkentése, az alternatív szankciók szélesebb körű alkalmazása.*⁹

2. A szabadságvesztés végrehajtásának célja

2.1. A büntetés-végrehajtási rendszerek szellemiségének alapvető eleme a szabadságvesztés végrehajtásának célja, amely természetesen nem csak a szabadságvesztésre jogerősen elítéltek, hanem a többi fogvatartott esetében is követendő. „*A hangsúly újabban azon van, hogy minden jogállású fogvatartottat olyan segítséggel lássanak el, mellyel sze-*

8 2006. októberében a 11378 férőhelyen 15576 személyt tartottak fogva, ami 137%-os telítettséget jelent. A 11189 elítélt közül 3369 fegyház, 6356 börtön, 1165 fogház, 179 fiatalos börtön, 120 fiatalos fogház fokozatú.

9 Büntetés-végrehajtási jog. 3. kiad. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003. 65. old.

mélyes képességeit fejlesztheti és felkészülhet a társadalomba való visszatérésre.¹⁰ Az EBSZ 6. pontja szerint is „minden fogvatartást úgy kell kezelni, hogy az megkönnyítse a szabadságuktól megfosztott személyeknek a szabad társadalomba történő visszatérést.”

A készülő új büntetés-végrehajtási törvény tervezete is erre utal: *a büntetések és az intézkedések végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy a büntetésben és az intézkedésben megnyilvánuló joghátrányon, illetőleg a megelőzést szolgáló rendelkezések érvényesítésén túl, elősegítse az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását.*

A végrehajtási célnak meghatározó jelentősége van a rendszer összes többi elemére, úgymint a működés alapelveire, a végrehajtás feladataira, a működés szabályaira. A végrehajtási célnak megfelelően kell létrehozni és működtetni a büntetés-végrehajtás szervezetét és intézményrendszerét. A cél határozza meg a fogvatartottak jogi helyzetét és az etikai viszonyokat is.

A szabadságvesztés végrehajtásának célját a büntetés célja határozza meg. Ezzel kapcsolatban olyan vélemények is vannak, hogy szükségtelen külön meghatározni a szabadságvesztés végrehajtási célját, mert a büntetés általános célja minden fajta büntetésre, így a szabadságvesztésre is kiterjed. **Az uralkodó felfogás azonban szükségesnek tartja a végrehajtási cél megfogalmazását,** a legtöbb ország büntetés-végrehajtási törvényeiben meg is határozzák azt. Ezt a felfogást fémjelzi Vókó György álláspontja is, aki szerint „*a cél tehát a bűncselekmény folytán megbomlott jogi egyensúly helyreállítása, amely a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére cselekményéért hátránnyal járó következményt jelent, de egyben a társadalomba visszavezetésével, reszocializálásával vagy integrálásával a megbomlott egyensúly helyreállításának fő követelménye is érvényesül. A büntetés-végrehajtási jognak a legáltalánosabb célja tehát alapvetően meghatározott a büntető anyagi jogban megfogalmazott célok által. Ugyanakkor az egyes végrehajtási tevékenységeknél, szankcióknál a feladat specialitása folytán is külön-külön célok fogalmazhatók meg, amelyek az általános cél megvalósítását segítik elő az adott feladat teljesítésével. Például egészen más a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának célja, mint a kényszergyógykezelés végrehajtásáé.*”

2.2. A büntetőjog és a szabadságvesztés végrehajtásának fejlődése folyamán különböző büntetési elméletek különböző végrehajtási célokhoz vezettek. Jelenleg a fejlett büntetés-végrehajtási rendszerrel rendelkező országokban a büntetés célja olyan joghátrány okozása, amely az újabb bűnelkövetések megelőzésére alkalmas. Ezt az elkövetett bűncselekmény súlyához igazodó büntetéssel lehet megvalósítani, melynek során az elkövető személyét befolyásolni lehet annak érdekében, hogy a jövőben ne kövessen el bűncselekményt.

A büntetés általános céljához kapcsolódóan **a szabadságvesztés végrehajtásának célja a speciális prevenció realizálása** azáltal, hogy az elkövető társadalomba való beilleszkedését segíti elő, vagyis az elkövetőt segíti felkészülni a bűnözésmentes életre. Ez a reszocializációs célkitűzés Vókó György szerint *jelentős mértékben legitimálja a*

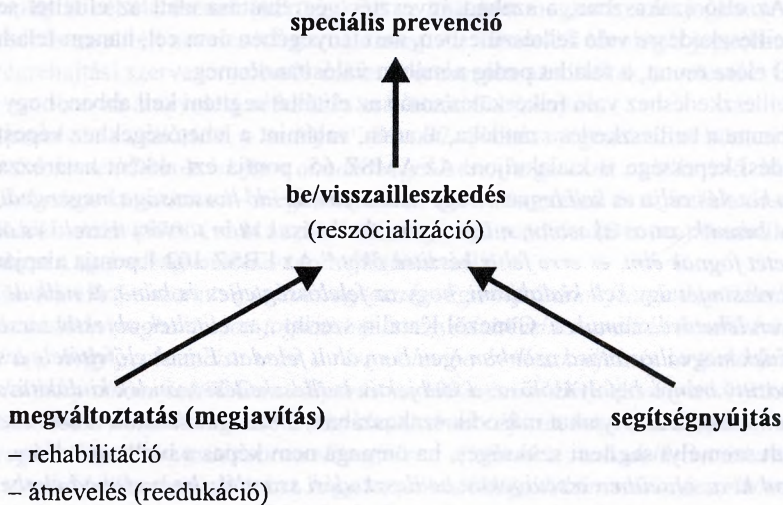
10 Nemzetközi Kézikönyv, 76. old.

11 Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2006. 144. old.

szabadságvesztés büntetés létét.¹² A reszocializációs felfogás csaknem minden fejlett büntetés-végrehajtási rendszerrel rendelkező ország szabályozásában érvényesül, például Svédországban végrehajtási célként az elítéltnak a társadalmi követelményekhez való alkalmazkodása elősegítését jelölik meg.

A szabadságvesztés végrehajtási céljának központi eleme a társadalomba való beilleszkedés (szocializáció), illetve visszailleszkedés (reszocializáció).¹³ **A reszocializációt mint célt azonban különféle elméletek és jogi szabályozások különféle módokon kívánják elérni.** Az egyik fő irányzat a fogvatartott megváltoztatásával, megjavításával (rehabilitáció, reedukáció) szándékozza elérni a társadalomba való beilleszkedést. A másik – a jelenleg uralkodó irányzat – nem akarja megváltoztatni a fogvatartottat, hanem csak segíti a beilleszkedésre való felkészülésben.

A büntetés céljához kapcsolódóan a reszocializációs modellek vázlatosan szemléltetve a következők:

Mindkét modellben a közös a cél, a reszocializáció. A különbség abban van, hogy a megváltoztatás modellje ezt már a szabadságvesztés ideje alatt kívánja elérni akként, hogy az elítélt „átnevelve” lépjen ki a börtön kapuján. A segítségnyújtás modellje pedig „csak” segít abban, hogy az elítélt felkészüljön a beilleszkedésre.

E kérdés vizsgálatánál mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a reszocializáció egy folyamat. A megváltoztatás modelljénél ez a folyamat egy szakaszból áll, a szabadságvesztés végrehajtásának időszakából, amely a szabadulással lezárul, hiszen az elmélet szerint az elítélt átnevelve hagyja el a börtönt.

12 Vókó György: i. m. 212. old.

13 A szakirodalomban általában a reszocializáció kifejezést használják.

A segítségnyújtás modellje szerint a beilleszkedés folyamata két szakaszból áll. Az első a felkészülés időszaka, vagyis a szabadságvesztés töltésének ideje, a második a szabadulás utáni időszak, amely a megvalósulás időszakának tekinthető.

beilleszkedési folyamat

felkészülés időszaka:

beilleszkedési szándék, akarat
beilleszkedési képesség kialakulása

megvalósulás időszaka:

bűnözésmentes élet

Az elítélt a szabadságvesztés ideje alatt felkészülhet a beilleszkedéshez, ami valójában csak a szabadulás után realizálódhat. Éppen ezért a végrehajtás célja a beilleszkedési folyamat második szakaszára, a beilleszkedésre irányul, vagyis a cél ennek elősegítése. Az első szakaszban, a szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítéltet segíteni kell a beilleszkedésre való felkészülésben, ami lényegében nem cél, hanem feladat. Tehát a cél előre mutat, a feladat pedig a mában valósítandó meg.

A beilleszkedéshez való felkészülés során az elítéltet segíteni kell abban, hogy kialakuljon benne a beilleszkedés szándéka, akarata, valamint a lehetőségekhez képest a beilleszkedési képessége is kialakuljon. Az AMSZ 65. pontja ezt akként határozza meg, hogy „a kezelés célja az kell legyen, hogy amennyire az idő hosszúsága megengedi, megteremtse bennük azt az akaratot, miszerint szabadulásuk után törvénytisztelő és önfenntartó életet fognak élni, és erre fel is készítse őket.” Az EBSZ 102.1.pontja alapján is az elítéltek rezsimjét úgy kell kialakítani, hogy az felelősségteljes és bűnözés nélküli életvitelt tegyen lehetővé számukra. Gönczöl Katalin szerint „az elítéltek objektív társadalmi helyzetének megváltoztatása azonban igen bonyolult feladat. Ennek előfeltétele a személyiség pozitív irányú befolyásolása, a szubjektív beilleszkedési szándék kialakítása”.¹⁴

A beilleszkedési folyamat második szakaszában, a szabadulás után is sok esetben a szabadult személyt segíteni szükséges, ha önmaga nem képes a beilleszkedésre. „Hiába alakul ki az elítéltnél a szubjektív beilleszkedési szándék, ha a szabad életben nem tud saját maga és családja eltartásáról gondoskodni.” Ebben a szakaszban viszont már nem a büntetés-végrehajtási szervezet, hanem a pártfogó felügyelői szervezet gondoskodik a volt elítéltről.

2.3. A II. világháború után Nyugat-Európában és Észak-Amerikában terjedt el az az ideológia, miszerint az elítélt társadalomba való beilleszkedését akként lehet realizálni, ha már a szabadságvesztés ideje alatt megváltoztatják, illetve megjavítják. Ennek egyik módszereként az átnevelést (redukációt), másik módszereként pedig a rehabilitációt tekintették. Ezen ideológiák gyakorlati megvalósításához különféle pedagógiai, pszichológiai, pszichiátriai, szociológiai módszereket alkalmaztak, melyeket kezelésnek (treatment) és nevelésnek is neveztek.

14 Gönczöl Katalin: A „rehabilitációs ideológia” csödjé. Börtönreformok az amerikai kontinensen. Jogtudományi Közlöny, 1977. 12. szám. 663. old.

Az 1970-es évek óta azonban ezen ideológiákkal fokozatosan szakítottak, egyre több országban rájöttek, hogy ezek a módszerek nem működnek, az elítélteket nem lehet megváltoztatni.

Nagy Ferenc erről úgy vélekedik, hogy „*a szabadságvesztés javító szerepébe vetett hit ma már csupán kevés államban töretlen, de a nyugati országok legtöbbszörében az uralkodó reszocializációs célt és modellt is kritikusabban szemlélik. Ennek ellenére, bizonyos hangsúly eltolódással ugyan, de változatlanul megtartandónak és nélkülözhetetlennek ítélik, és a gyakorlatban is többnyire ebben az értelemben követik. A reszocializáció megtartása mellett szól, hogy az nem csupán az elítélt, hanem a társadalom érdeke is, hogy az elkövető ne legyen visszaeső*”.¹⁵ Gönczöl Katalin is akként fogalmaz, hogy „*a büntetésnek újabban nem célja a rehabilitáció, hanem alkalom ennek megvalósítására*”.¹⁶

A reszocializációs ideológia átnevelési (reedukációs) modellje az 1960-as években Magyarországot is elérte, a szabadságvesztés végrehajtásának célját az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelet *az elítéltek törvénytisztelő állampolgárrá átnevelésében* jelölte meg. A cél elérésének eszközeiként az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítését és az elítélt nevelését határozta meg. Az átnevelési ideológia jegyében a büntetés-végrehajtási szervezet jelentős erőfeszítéseket tett az elítéltek nevelésére. Gyakorlatilag azonban az átnevelési célkitűzés zsákutcának bizonyult.

Felismervén e zsákutcát, a hatályos¹⁷ Btk. 37. §-ában meghatározott büntetési cél – *a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el* – meghatározásán túl, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet (Bv. tvr.) eredetileg nem tartalmazta a szabadságvesztés végrehajtásának célját.

A Bv. tvr. 19. §-a szerint: *a szabadságvesztés végrehajtásának feladata az ítéletben és a jogszabályokban meghatározott joghátrány érvényesítésével és az elítélt nevelésével annak elősegítése, hogy szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől*. E szabályozást az 1993. évi XXXII. törvény a következőképpen módosította: *a szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítés során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől*.

A két szabály között lényeges különbség, hogy a módosítás a társadalomba való beilleszkedés elősegítését nem feladatként, hanem célként határozza meg. E meghatározás realisabb, mivel célt nem lehet feladatként meghatározni. A beilleszkedés elősegítése ugyanis csak cél lehet, ami a szabadulás után valósulhat meg, a feladat pedig az elítélt segítése a beilleszkedéshez való felkészülésben, ami a végrehajtás folyamán történik.

A másik lényeges különbség az elítélt nevelésének kiiktatása. Az „átnevelési” ideológiától a „segítségnyújtás” ideológiájáig történő fejlődési folyamat ezáltal vált teljessé. Nem csorbítva természetesen az 1979. évi szabályozás erényeit és előremutató jellegét.

¹⁵ Büntetés-végrehajtási jog. 41. old.

¹⁶ Gönczöl Katalin: i. m. 666. old.

¹⁷ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

Jelenleg a reszocializációs cél elérését realizisztikusabban ítélik meg, nem töreksenek az elítélt megjavítására, hanem csak segítik abban. A cél a társadalomba való beilleszkedés elősegítése. Az EBSZ 6. pontja is akként fogalmaz, hogy *a szabadságuktól megfosztott személyeknek meg kell könnyíteni a szabad társadalomba történő visszatérést.*

A segítségnyújtás ideológiája szerint a végrehajtás célja az elítélt társadalomba való beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében a szabadságvesztés végrehajtásának folyamán segíteni kell abban, hogy ehhez sikeresen felkészülhessen. A segítségnyújtásban természetesen fel lehet használni a rehabilitációs és a reeducációs modellek során alkalmazott módszereket is, de csak azon elítéltek esetében, akiknek erre szükségük van, és akik ezt igénylik. Nagy Ferenc véleménye erről a következő: *„egy szociálisan érzékeny jogállamban a szabadságvesztés végrehajtása során kötelezettség áll fenn segítség nyújtására, illetve felajánlására, a különböző jellegű hátrányok kiegyenlítésére az elítéltek emberhez méltó létének lehetővé tétele érdekében.”*¹⁸

A készülő büntetés-végrehajtási törvény tervezete nem a szabadságvesztés végrehajtásának célját határozza meg, hanem annak feladatát: *a szabadságvesztés végrehajtásának feladatát a büntetés célja határozza meg, a szabadságvesztés végrehajtása során érvényesíteni kell az ítéletben megjelölt és a törvényben meghatározott joghátrányt, annak elősegítésével, hogy az elítélt szabadulása után beilleszkedjék a társadalomba és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.*

Az új szabályozás lényegében visszatérés az 1979. évi szabályozáshoz, ugyanis nem végrehajtási célt, hanem helyette végrehajtási feladatot határoz meg. A cél és feladat viszonyával kapcsolatban a korábbiakban kifejtettekre tekintettel, véleményünk szerint, a jelzett szabály, ha nem is deklaráltan, de implicite mégis tartalmazza a célt, ugyanis a beilleszkedés elősegítése valójában feladat helyett cél lehet.

3. A szabadságvesztés végrehajtásának alapelvei

3.1. A szabadságvesztés végrehajtásának célja vezérszempontot nyújt a végrehajtás egész rendszere számára, így a végrehajtás alapelveit is meghatározza. Az alapelvek a büntetés-végrehajtási rendszer szellemi termékei, ugyanakkor közvetlen gyakorlati szerepük van. Hatással vannak egyrészt a jogalkotásra, másrészt a végrehajtási cél irányába orientálják az egész rendszer működését.

Az alapelvek konkretizálják, kiegészítik, illetve mintegy „aprópénzre váltják” a végrehajtási célt. Az alapelvek „működési filozófiaként” is funkcionálnak azáltal, hogy az egész működési rendszert áthatják, a végrehajtási cél irányába állítják. Ezáltal érhető el, hogy a rendszer működése visszahasson a végrehajtás céljára, azaz az elítéltek beilleszkedését szolgálja.

A működés alapelveinek a végrehajtás céljára való visszahatása egyrészt közvetlenül, másrészt közvetve érvényesül.

Az elítéltek beilleszkedési szándékának, akaratának, illetve képességének kialakulását célzó alapelvek közvetlenül segítik elő a beilleszkedést, így ezek közvetlen hatással vannak a végrehajtás céljára, ezért végrehajtási alapelveknek tekinthetők.

Az alapelvek másik csoportja a fogvatartás minőségét, törvényességét befolyásolja. A büntetés-végrehajtási szervezet működését a törvényesség, a humánus fogvatartás irányába orientálja, ami közvetetten ugyan, de szintén hatással van az elítéltek beilleszkedésének elősegítésére. Ezek az úgynevezett fogvatartási alapelvek.

működési alapelvek:

végrehajtási alapelvek

fogvatartási alapelvek

Az alapelvek természetesen egymással kölcsönhatásban, egymásra épülve, egymást kiegészítve érvényesülnek, a büntetés-végrehajtási rendszer működésére nem csak eszmeileg hatnak, hanem jogszabályokban megfogalmazva kötelező jelleggel funkcionálnak.

3.2. A modern büntetés-végrehajtási rendszerekben olyan alapelvek érvényesülnek, amelyek csökkentik, ellensúlyozzák a bebörtönzésből eredő hátrányos, káros hatásokat, valamint a fogvatartottakat a beilleszkedési szándék, akarat, képesség kifejlesztésére ösztönzik, továbbá orientálják a beilleszkedési folyamatot.

Ilyen alapelvek a következők:

- a normalizáció elve,
- a nyitottság elve,
- az ellenhatás (a káros hatások ellensúlyozásának) elve,
- az együttműködés elve,
- a felelősség elve,
- az egyéniesítés és differenciálás elve,
- a fokozatosság elve.

A modern alapelvek elméleti kidolgozásában és gyakorlati alkalmazásában Dánia úttörő szerepet játszik. A skandináv országokban, Nyugat-Európában és Észak-Amerikában is egyre szélesebb körben alkalmazzák ezeket.

Magyarországon a hatályos jogszabályok ezen alapelveket nevesítve nem deklarálják ugyan, de néhány ilyen alapelv már szerepel a jogszabályokban: például a fokozatosság elvét a Btk. 46. §-a az enyhébb végrehajtási fokozatba helyezés intézményeként említi, a Bv. tvr. 28/A. §-a tartalmazza az enyhébb végrehajtási szabályok alá helyezést, a 29.§-a pedig az átmeneti csoportba helyezést.

A készülő büntetés-végrehajtási törvényben már szerepelnek a modern végrehajtási alapelvek, a börtönrendszer állapota azonban gyakorlati alkalmazásukat még hosszú ideig csak korlátozottan teszi lehetővé.

3.3. A normalizáció, a nyitottság és az ellenhatás alapelvei valójában a fogvatartás tényével vannak összefüggésben, az ebből eredő hátrányos hatások csökkentésére, ellensúlyozására irányulnak. Közvetlenül befolyásolják azonban a fogvatartottak társadalomhoz való viszonyát, a beilleszkedés folyamatát, emiatt a végrehajtási alapelvek közé sorolandók.

A börtön, *jellege folytán nem normális*¹⁹, közismerten hátrányos hatásokkal jár, ezért a fogvatartottak beilleszkedése érdekében **a káros hatásokat csökkenteni, ellensúlyozni kell.**

A szabadságvesztés tényéből eredő hátrányos hatásokat a szakirodalomban deprivációknak, prizonizációnak nevezik. Az AMSZ 57. pontja is taglalja, hogy „*a bebörtönzés és más intézkedések, amelyek az egyént a külvilágtól elzárják, önmagukban kinzók azáltal, hogy az egyént megfosztják személyi szabadságától és önrendelkezésétől. A börtönrendszer ezért nem szabad, hogy a szenvedést súlyosbítsa*”.²⁰ Az EBSZ 102.2. pontja is kimondja, hogy *a szabadságelvonás(...) nem súlyosíthatja a szabadság elvesztésével együtt járó szenvedéseket.* A büntetés maga a szabadságvesztés, amely a bebörtönzés természetétől fogva szükségszerűen szenvedést okoz, ezért a szenvedést nem lehet tovább fokozni. *Az embereket büntetésből és nem büntetésért zárják börtönbe.*

A börtön a szabadság elvonásával szükségszerűen megfosztja a fogvatartottat több fontos emberi szükségletétől. Kényszerűen együtt élnek olyan emberekkel, akiket nem maguk választottak, ugyanakkor kiszakadnak megszokott környezetükből, kapcsolataikból. Az ellenkező nemmel való normális érintkezéstől is meg vannak fosztva. Az áruk és szolgáltatások megszokott elérését, a megszokott tárgyaikkal való együttélést sem gyakorolhatják. Megszokott tevékenységeiket sem folytathatják. Életterük beszűkül, a külvilág sokrétű ingereinek lényegesen csökkentett hányadát érzékelhetik. Életük alakulásának szabad megválasztásában is korlátozottak, döntéseiket, felelősségüket nem gyakorolhatják szabadon.²¹

Ilyen körülmények között a fogvatartottak személyisége károsodhat, ami beilleszkedésüket gátolhatja, a társadalomba pedig csak egészséges személyiségű emberek képesek sikeresen beilleszkedni.

A társadalom számára egyértelműen hátrányos, ha a fogvatartottak károsodott személyiséggel, esetleg a bűnözés folytatása melletti eltökéltséggel térnek vissza a szabad életbe. E negatív hatásokat felismerve sok kormány olyan börtönrendszereket igyekszik kifejleszteni, amelyek csökkentik a börtönbüntetés káros hatásait, ezzel is a fogvatartott sikeres visszatérésére koncentrálnak. Mindezt nem mintegy szubjektív „jótéteményként” fogják fel, hanem objektív társadalmi érdekként.

Az AMSZ 60. pontja alapján: *a börtön vezetésének arra kell törekednie, hogy a börtönbeli élet és a szabad élet közötti különbségeket minimalizálja, mert az csökkenti a fogvatartottak felelősségérzetét és emberi méltóságuk megbecsülését.* Az EBSZ 5. pontja alapján: *a büntetés-végrehajtási intézeti élet a lehető legjobban igazodjék a szabad élet pozitív aspektusaihoz.*

A börtönélet és a szabad élet közötti különbségek csökkentésére irányulnak a **normalizáció és a nyitottság alapelvei.** *A normális élet elve nem azt jelenti, hogy a börtön*

¹⁹ Nemzetközi kézikönyv, 78. old. 5. pont

²⁰ Nemzetközi kézikönyv, 17. old. 22. pont

²¹ Lásd: Lebujos Imre: Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. In: *Börtönügyi Szemle*, 2006. 2. szám. 79-81. old.

tönben pontosan olyan körülményeket kellene teremteni, mint a szabad életben.²² A börtönben az élet sohasem lehet teljesen normális, arra kell törekedni, hogy a normálishoz a legközelebb álljon.²³ A börtönélet normalizálására tett lépések nem tudják ellensúlyozni a fogvatartás negatív hatásait, de csökkenthetik az elidegenedés hatását. A fogvatartottak külső kapcsolatainak fenntartására tett lépések fontos részei a börtönélet normalizálásának, csakúgy mint a saját ruha viselésé vagy a fogvatartottak által végzett takarítás és főzés. A börtönön kívüli és belüli élet közötti különbségek csökkentése elősegíti a függetlenséget és felelős magatartást, lehetőséget biztosít az alapvető készségek fejlesztésére és csökkenti a börtön vezetése által szolgáltatott ellátásra való ráutaltságot.²⁴

A Bv. tv. T. már tartalmazza a normalizáció alapelvét: a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során – a szabadságvesztés végrehajtási fokozatára, a büntetés-végrehajtási intézet rendjére és biztonságára figyelemmel – törekedni kell arra, hogy az elítélt életkörülményei közelítsenek a szabad élet általános körülményeihez, és ezáltal a szabadságvesztés káros hatásai enyhíthetők, illetve ellensúlyozhatók legyenek.

A normalizáció mellett a nyitottság elve is a káros hatások enyhítését, és ezáltal a beilleszkedést szolgálja. A nyitottság elvének lényege szerint a fogvatartottakat csak a legszükségesebb mértékben szabad a társadalomból izolálni. Az izoláció csak fizikai lehet, a szellemi izolációt ki kell iktatni. A börtönben lévő emberek részére ugyanis a visszatérés csak akként lehetséges, ha valójában nincsenek kirekesztve, ha a társadalom a börtönben is jelen van. Tudomásul kell venni, hogy a börtön is része a társadalomnak, így a társadalomnak együtt kell élnie a börtönnel. Ehhez pedig feltétlenül szükséges, hogy a börtön nyitott legyen a társadalom felé. A külső világgal fenntartott kapcsolatok fontos részei a börtönéletnek és alapot adnak a beilleszkedést elősegítő programoknak, melyeket már a büntetés kezdetétől ápolni kell.

Az AMSZ 61. pontja is kimondja, hogy „a fogvatartottakkal való bánásmód nem a társadalomból való elzártságot kell, hogy hangsúlyozza, hanem a fogvatartottak folyamatos társadalmi szerepét. A társadalmi szervezeteket ennek megfelelően – amennyiben lehetséges – be kell vonni az intézmény alkalmazottainak segítségébe a fogvatartottak társadalmi rehabilitációjába”.

Az EBSZ 7. pontja szintén megfogalmazza a nyitottság elvét: a külső szociális szolgálatokkal való együttműködést, amennyiben lehetséges, a civil társadalomnak a büntetés-végrehajtás életében való részvételét bátorítani kell.

A Bv. tv. T. is meghatározza a nyitottság elvét: a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során az elítéltet csak a büntetés céljának eléréséhez szükséges mértékben lehet elkülöníteni a társadalom tagjaitól. Az elítélt számára biztosítani kell a büntetés céljával, valamint az intézet rendjével és biztonságával nem ellentétes társadalmi (személyi, család, stb.) kapcsolatok létesítését, illetőleg fenntartását.

22 Nemzetközi kézikönyv, 19. old. 31. pont

23 Nemzetközi kézikönyv, 11. old. 6. pont

24 Nemzetközi kézikönyv, 78. old. 5. pont.

3.4. A szabadságvesztés végrehajtása során, a szabadságvesztés jellegéből adódóan „*az egyént megfosztják az ön maga fölötti rendelkezés jogától*” (AMSZ 57. pont). Amikor az állam megfosztja a személyt a szabadságától, átveszi az adott személy feletti gondoskodás kötelezettségét. A börtön, mint totális intézmény, behatárolja a fogvatartott egész életterét, életének irányítását átveszi, és helyette dönt mindennapjai alakulásáról. Mindez a fogvatartott önállóságának csorbulásához vezethet, ami csökkenti beilleszkedési képességét.

Ennek ellensúlyozására szükséges a **felelősség elvének** beiktatása, mely szerint csökkenteni kell egyrészt a börtön paternalista irányultságát, növelni kell másrészt a fogvatartott önállóságát, felelősségérzetét. Ezt azzal lehet elérni, ha a börtön csak minimálisan szól bele a fogvatartott mindennapi életébe, lehetőséget ad arra, hogy a fogvatartott saját sorsát maga irányítsa, és ezzel felelősséget vállaljon saját sorsa iránt.

Ennek érdekében olyan börtönrendszert kell működtetni, amelyben a fogvatartottnak lehetősége van arra, hogy maga hozhasson döntéseket, melyekért a felelősséget is vállalja. Mindez növeli az önállóságát és megfelelő gyakorlást jelent a szabadulás utáni normakövető, önálló életvitelhez. A börtön vezetésének arra kell törekednie, hogy *a börtönélet és a szabad élet közötti különbségeket minimalizálja, mert az csökkenti a felelősségérzetüket* (AMSZ 60. pont), ennek érdekében *a kezelésnek olyannak kell lennie, hogy az elítéltnél felébressze az önbecsülést, és felelősségérzetét fejlessze* (AMSZ 65. pont).

A Bv. tv. T. alapvető szinten határozza meg, hogy: *a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell, hogy az elítélt önbecsülése fennmaradjon, felelősségérzete fejlődhessen, és ezáltal felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásainak megfelelő életre.*

3.5. A felelősség elvének érvényesüléséhez szorosan kapcsolódik az **együttműködés elve**. A felelősség elve a fogvatartott együttműködése nélkül ugyanis nem érvényesülhet. Az eddigi tapasztalatok rámutattak arra, hogy a fogvatartottakra rákényszerített technikák (átnevelés, rehabilitáció stb.) nem vezetnek eredményre. A fogvatartottnak ki kell alakulnia a beilleszkedés szándékának, csak ezt követően lehet segíteni a beilleszkedési folyamatot.

Ez is kifejezi, hogy a fogvatartott nem tárgya, hanem alanya a szabadságvesztés végrehajtásának, a szabadságvesztés alatti életét nem lehet akarata nélkül eldönteni. A vele való együttműködéssel lehet megtervezni börtönbeli sorsának alakulását. Ebben a folyamatban fel kell világosítani a lehetőségekről, a várható előnyökről, és segíteni kell a választásban. Az EBSZ 103.3. és 104.2. pontjai is azt ajánlják, hogy *az elítélteket egyéni büntetés-végrehajtási programjuk kidolgozásában való részvételre bátorítani kell, és amennyiben lehetséges, a részvételükkel kell a programot elkészíteni.*

A Bv. tv. T. megköveteli, hogy *a szabadságvesztés végrehajtása során a büntetés-végrehajtási szervezet az elítélt életébe csak a büntetés céljának eléréséhez szükséges mértékben avatkozzék be. Az elítélt szabadságvesztés alatti életvitelét – ha erre képesnek és késznek mutatkozik – vele együttműködésben kell kialakítani (...) az elítélttel együttműködve meg kell tervezni tevékenységének és életének alakulását, ennek során ösztönözni kell arra, hogy fejlődése érdekében – a büntetés céljával, illetve az intézet rendjével és biztonságával nem ellentétes – kötelezettségeket vállaljon, és azokat teljesítse.*

3.6. Az egyéniesítés, a differenciálás és a fokozatosság elvei egymással szoros összefüggésben érvényesülnek. **Az egyéniesítés elve** abból indul ki, hogy a fogvatartott a börtönben szükségszerűen más fogvatartottak közé kerül, egy lesz a sok között. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy személyiségét elveszti és beolvad a tömegbe. Hiszen a büntetést rajta, mint egyénen kell végrehajtani, a társadalomba szintén, mint egyénnek kell beilleszkednie.

Ennek figyelembe vételével a büntetés-végrehajtási rendszert úgy kell működtetni, hogy a fogvatartottak egyéni sajátosságait figyelembe lehessen venni.

A fogvatartottak számos tekintetben különböznek egymástól (a bűncselekmény jellege, súlyossága, a büntetés mértéke és szigorúsága, bűnözői múltjuk, kapcsolataik, személyiségük stb.), ezeket a különbségeket a végrehajtás során mindenképpen figyelembe kell venni, és minden fogvatartott esetében más-más fogvatartási módszereket kell alkalmazni.

Az egyéni sajátosságok figyelembe vétele természetesen nem jelentheti azt, hogy ahány személyt fogva tartanak, annyiféle végrehajtási körülményt kell biztosítani, hanem a hasonló sajátosságokkal rendelkező fogvatartottakat differenciált csoportokba kell besorolni. Az egyes csoportok számára meg kell teremteni a sajátos végrehajtási körülményeket. A továbbiakban e csoportokon belül lehet az egyes fogvatartottakkal egyénileg foglalkozni.

A szakirodalomban és a büntetés-végrehajtási gyakorlatban ezt a folyamatot nevezzük **egyéniesítésnek, osztályozásnak, csoportosításnak** (individualizáció, klasszifikáció, differenciálás).

Az AMSZ 63. pontja irányt szab e folyamatnak: *ezen elvek betartása a kezelés egyediségét és ennek megfelelően a fogvatartottak rugalmas csoportosítását követeli meg. Kívánatos, hogy az ilyen csoportok külön intézetekbe kerüljenek, amelyek megfelelőek az adott csoport igényeinek.*

A csoportosítás jelentőségét a Bv. tvr. 33. § /1/ bekezdés b/ pontja is kiemeli: *az elítélt köteles eltérni a más nemű és más fokozatú elítéltektől való elkülönítését, az életkori, kriminológiai, biztonsági, nevelési és egészségügyi szempontok szerinti csoportba sorolását.*

A gyakorlatban az egyéniesítést és csoportosítást a megfelelően differenciált hálózat teszi lehetővé, amely különböző jellegű intézetekből áll, illetve egy-egy intézetben belül különböző jellegű részlegek működnek. Az AMSZ 68. pontja is erre ad útmutatást: *amennyire csak lehetséges, az elítéltek csoportjai számára külön intézeteket vagy ugyanazon intézetben belül elkülönített részlegeket kell biztosítani.* Az EBSZ 104. 1. pontja is ezt határozza meg: *amennyiben lehetséges, a fogvatartottak különböző kategóriáinak különböző intézetek és ugyanazon intézet különálló részlegei közötti szétosztását kell megvalósítani, a különböző rezsimok működtetésének megkönnyítése végett.*

A kialakított csoportokon belül az egyes fogvatartottakkal való egyéni foglalkozás lehetővé válik, melyet az AMSZ 69. pontja is szorgalmaz: *minden, elegendő hosszúságú szabadságvesztésre ítélt személy esetében, befogadását követően minél előbb, és személyiségének vizsgálata után, az egyéni szükségletekről, képességekről és adottságokról nyert információk alapján, fel kell fektetni a kezelési programot.*

◀ Az EBSZ 103.2. és 104.2. pontjai alapján is: *a befogadást követően a fogvatartott személyes körülményeinek figyelembe vételével, személyre szabott programot kell készíteni.*

◀ A differenciált rendszerben elhelyezett fogvatartottak részére a beilleszkedési folyamatot meg kell könnyíteni, ami akként lehetséges, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának folyamán **lehetőségük legyen a fokozatos előrehaladásra.** Az AMSZ 60.2 pontja szerint: *a büntetési idő kitöltése előtt meg kell tenni a szükséges lépéseket az elítélt számára, hogy a társadalomba való fokozatos visszatérését biztosítsák.*

◀ Nyilvánvaló, hogy a fokozatosság elve csak egy bizonyos hosszúságú ítélettel rendelkező fogvatartottak esetében érvényesülhet. Erre utal az EBSZ 107.2. pontja is: *különösen a hosszabb időtartamú büntetésekre ítélt fogvatartottak tekintetében, intézkedéseket kell foganatosítani a szabad környezetben való élethez vezető fokozatos visszatérés biztosítására.*

◀ A beilleszkedési folyamatban a fogvatartott előrehaladását meg kell tervezni, annak érdekében, hogy a szigorúbb rezsimből fokozatosan könnyebb rezsimbe kerülhessen. E folyamat csak akkor lehet sikeres, ha a fogvatartott nem alanyi jogon jut könnyebb rezsimbe, hanem meghatározott teljesítmény nyújtása után.

◀ A felelősség, az együttműködés, az egyéniesítés, a csoportosítás és a fokozatosság elveinek együttes érvényesülése érdekében az AMSZ 70. pontja szerint: *az elítéltek különböző kategóriáinak és a különféle kezelési módszereknek megfelelően minden intézetben ki kell dolgozni a kedvezmények rendszerét a jó magaviseletre való ösztönzés, a felelősségérzet kialakítása végett, valamint, hogy az elítélteknek kezelésükben való érdekelttségét és együttműködését biztosítani lehessen.*

◀ A Bv. tv. T. alapján: *a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy azt az elítélt – személyiségére, előéletére, életvitelére, családi körülményeire, kapcsolataira, a szabadságvesztés során tanúsított magtartására, az elkövetett bűncselekményre, a szabadságvesztés tartamára tekintettel – egyéni körülményeinek figyelembe vételével lehessen megszervezni. Ennek érdekében az elítéltet a biztonsági és kezelési szükséglet alapján kell értékelni, és ennek megfelelő differenciált, progresszív büntetés-végrehajtási rendszert kell működtetni.*

◀ Ekként válik a fogvatartottak érdekévé, hogy önként vegyenek részt olyan programokban, amelyek a szabadulás utáni beilleszkedésüket szolgálják.

◀ **3.7. A fogvatartási alapelvek** a szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések hatálya alatt álló személyekkel való bánásmódot, a fogvatartással kapcsolatos jogi helyzetüket, a fogvatartási körülményeket, azok minőségi követelményeit orientálják, illetve határozzák meg. Arra irányulnak, hogy a fogvatartás minden szempontból törvényes és humánus körülmények között történjék. A fogvatartottakat csak olyan hátrányok érik, amelyek a fogvatartás legszükségesebb velejárói.

◀ A modern büntetés-végrehajtási rendszerekben általában a következő fogvatartási alapelvek érvényesülnek:

- a törvényesség elve,
- a szükséges mértékű jogkorlátozás elve,
- az emberséges bánásmód elve,

- az egyenlő bánásmód, a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve,
- a jogorvoslati jog érvényesülésének elve,
- a védelemhez való jog elve,
- a személyiségi jogok védelmének elve,
- az anyanyelv használatának elve.

A fogvatartási alapelvek különböző nemzetközi dokumentumokban és az egyes országok jogszabályaiban kerülnek meghatározásra. A magyarországi szabályozásban általában a jogszabályok általános rendelkezései között szerepelnek. Jelen időszakban ezeket az alapelveket a Bv. tv. tartalmazza.

3.8. A törvényesség elve azokat a leglényegesebb garanciális előírásokat tartalmazza, amelyek a törvényes végrehajtás alappilléreit jelentik.

A büntetés és intézkedés csak a bíróság jogerős határozata alapján, jogszabályban meghatározott módon hajtható végre (Bv. tv. 1.§ /1/ bek.). A büntetést és az intézkedést az ítéletben, illetőleg a jogszabályban meghatározott tartamban kell végrehajtani (Bv. tv. 5.§).

A büntetések és az intézkedések végrehajtását a bíróság rendeli el. Az ügyész által elrendelt pártfogó felügyelet végrehajtásáról az ügyész rendelkezik. A végrehajtás a bíróság, a büntetés-végrehajtási szervezet, a rendőrség és az e törvényben meghatározott más szervek feladata, a végrehajtásban más szervek és szervezetek is közreműködnek (Bv. tv. 3.§).

A szabadságvesztést a büntetés-végrehajtási szervezet hajtja végre. A büntetés-végrehajtási feladatok teljesítésében az állami szervek közreműködnek. A bv. szervezet a büntetés-végrehajtási feladatának segítése érdekében más, nem állami szervekkel és magánszemélyekkel együttműködik (Bv. tv. 20.§ /1/-/2/ bek.).

A fogvatartottakat és a végrehajtó szerveket a büntetések és az intézkedések végrehajtása során a törvényben meghatározott jogok illetik, és kötelezettségek terhelik.

Az elítélt köteles magát a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásának alávetni (Bv. tv. 2.§ /6/ bek.). A büntetés-végrehajtási szervezet a törvényben meghatározottak szerint jogosult és köteles kényszert alkalmazni (Bv. tv. 20. § /3/-/5/ bek.).

A büntetések és az intézkedések végrehajtása felett az ügyészség törvényességi felügyeletet gyakorol (Bv. sztv. 2.§ /3/ bek.). Az EBSZ. 9. pontja is meghatározza, *hogy minden intézetben rendszeres kormányzati vizsgálatot kell tartani, valamint független hatóság általi ellenőrzést kell biztosítani.*

A törvényesség elvéhez tartozik az EBSZ 4. pontjában meghatározott azon előírás is, *hogy az anyagi források hiánya nem indokolhatja az emberi jogokat sértő fogvatartási körülményeket.*

3.9. Az emberi jogok és az alkotmányos alapjogok szükséges mértékű korlátozásának elve kifejezésre juttatja, hogy az elítéltek és a más jogcímen fogvatartottak nem tekinthetők jogfosztott állampolgároknak. Jogaik csak annyiban korlátozottak, amennyiben arra a büntetés, illetve intézkedés végrehajtásához elengedhetetlenül szükség van.

A fogvatartottakkal való bánásmód Alapelveiről szóló határozat 5. pontja szerint: *a bebörtönzésből eredő, bizonyíthatóan szükségessé vált korlátozásokon kívül, minden*

fogvatartottat megilletik azok az alapvető emberi és szabadságjogok, amelyek szerepelnek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, a Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában és annak Fakultatív Jegyzőkönyveiben, illetve más egyéb jogok, melyeket az ENSZ egyéb egyezményeiben megállapított.²⁵

Az EBSZ 2. pontja alapján: *a szabadságtól megfosztott személyek mindazon jogokat megtartják, amelyeket a törvény szerint a szabadságvesztés büntetésüket vagy az előzetes letartóztatásba helyezésüket kimondó határozattal nem vontak meg.* A 3. pont szerint: *a szabadságelvonással sújtott személyekre rótt korlátozásokat a szükséges legkisebb mértékűre kell szorítani, és azoknak a kirovásuk alapjául szolgáló törvényes célokkal arányosnak kell lenniük.*

A Bv. tvr. meghatározza, hogy az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók (Bv. tvr. 2.§ /1/ bek.). A szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt elveszti személyi szabadságát, az állampolgári kötelességei és jogai annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy törvény rendelkezik (Bv. tvr. 32.§). Az elítélt jogképessége nem korlátozott (Bv. tvr. 36.§ /2/ bek.).

3.10. Az emberséges bánásmód, a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának elve a törvényes és humánus büntetés-végrehajtás legfontosabb alappillére.

A bánásmód kérdéseivel több nemzetközi dokumentum foglalkozik. E dokumentumokban meghatározott követelmények beépültek az egyes országok jogrendszerébe.²⁶

Az EBSZ 1. pontja meghatározza, hogy *a szabadságtól megfosztott személyeket emberi jogaik tiszteletben tartásával kell kezelni.*

A Fogvatartási Alapelvek 1. pontja alapján: *minden fogvatartottat alanyi jogon megillet az emberi méltóságot és értéket tiszteletben tartó bánásmód.*

Az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni (Bv. tvr. 21.§ /1/ bek.).

3.11. Az egyenlő bánásmód, a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve egyrészt megköveteli, hogy minden fogvatartottal egyenlően kell bánni, ugyanakkor tiltja a bárminemű hátrányos megkülönböztetést.

Az egyenlő bánásmód és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát az előzőekben említett nemzetközi dokumentumok előírásai mellett az ENSZ és az Európa Tanács ajánlásai is tartalmazzák. A fogvatartottakat nem érheti hátrányos megkülönböztetés sem faji, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb nézet, nemzeti vagy társadalmi ere-

25 Alapelvek a fogvatartottakkal való bánásmódról. az ENSZ Közgyűlés 1990. december 14-én elfogadott 45/111. számú kihatározata /AE/

26 Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen és Megalázó Bánásmódok Elleni Egyezmény, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Európai Egyezménye, a Rendfenntartó Erők Tisztviselői Magatartási Kódexe

det, vagyoni helyzet, születés vagy egyéb állapot miatt (AE. 2. pont, AMSZ 6. pont, EBSZ 13. pont). Az elítéltek tekintetében az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani (Bv. tvr. 2.§ /3/ bek.).

3.12. A jogorvoslati jog érvényesülésének elve a fogvatartottat a végrehajtó szervezet esetleges önkénye, illetve a fogvatartottat jogellenesen hátrányosan érintő intézkedése ellen védi.

Az elítéltet a büntetés és az intézkedés végrehajtása során jogorvoslati jog illeti meg (Bv. tvr. 2.§ /4/ bek.). A fogvatartott a fogva tartásával kapcsolatos ügyében közvetlenül fordulhat a törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészhez, valamint az országgyűlési biztosokhoz. A fogvatartott jogorvoslati jogának érvényesüléséről a bv. intézet gondoskodik. Az AMSZ 35. pontja, illetve az EBSZ 70. pontja is meghatározza a panaszjog érvényesülésének elvét.

3.13. A védelemhez való jog elve szorosan kapcsolódik a jogorvoslati jog érvényesülésének elvéhez azáltal, hogy a fogvatartott jogait nem csak személyesen, hanem törvényes képviselője, jogi képviselője, illetve meghatalmazottja útján is gyakorolhatja. Mindez magában foglalja, hogy büntetés-végrehajtási ügyekben védőt is meghatalmazhat.

3.14. A személyiségi jogok védelmének elve a fogvatartottat a kiszolgáltatottság ellen védi. A fogvatartás ténye ugyanis nem járhat együtt azzal, hogy a fogvatartott személyiségi jogai szüneteljenek.

Az elítélt jogosult személyhez fűződő jogainak, így különösen a jó hírének, magánítkáinak, a személyes adatainak a védelmére, magánlakásának sértetlenségére (Bv. tvr. 2.§ /2/ bek.).

A fogvatartás során a fogvatartott személyiségi jogainak a védelmét a bv. szervezetnek, illetve a közreműködő más szervezeteknek és személyeknek biztosítaniuk kell.

3.15. Az anyanyelv használatának elve a büntetőeljárás után a büntetés végrehajtása során is érvényesül.

Az elítélt jogosult az anyanyelvén vagy az általa ismert más nyelven megismerni a jogaira és a kötelességeire vonatkozó rendelkezéseket, a magyar nyelv nem tudása miatt hátrány nem érheti. Jogosult továbbá a büntetés végrehajtása során anyanyelvének használatára / Bv. tvr. 2.§ /2/ bek./.

A bv. intézet köteles gondoskodni arról, hogy a fogvatartott a jogaira és a kötelességeire vonatkozó rendelkezéseket az anyanyelvén vagy az általa ismert más nyelven megismerhesse.

4. A szabadságvesztés végrehajtásának feladatai

4.1. A szabadságvesztés végrehajtásának feladatait a szabadságvesztés végrehajtási célja, valamint alapelvei határozzák meg. **A fogvatartottakat egyrészt fogva kell tartani (fogvatartási feladatok), másrészt segíteni kell őket a beilleszkedéshez való felkészülésben (végrehajtási feladatok), ennek érdekében különböző feladatokat kell elvégezni.** A büntetés-végrehajtási szervezet működését lényegében e feladatok folyamatos elvégzése jelenti.

működési feladatok:

fogvatartási feladatok

végrehajtási feladatok

4.2. A szabadságvesztés végrehajtásának alapvető feltétele, hogy a fogvatartottakat a büntetés-végrehajtási intézetekben fizikailag fogva tartsák és az ezzel kapcsolatos feladatokat végrehajtsák. Ezen feladatcsoport alkotja a **fogvatartási feladatokat**.

E feladatok alapvető jellegét az is kifejezi, hogy az AMSZ és az EBSZ is az alapvető rendelkezések után közvetlenül a fogvatartással kapcsolatos feladatokat határozza meg.

A fogvatartási feladatok közé tartoznak a következők:

- a fogvatartottak befogadása és nyilvántartása,
- a fogvatartottak elhelyezése, anyagi és egészségügyi ellátása,
- a biztonságos fogvatartás (őrzés, felügyelet, ellenőrzés),
- a fogvatartottakkal való foglalkozáshoz, valamint munkáltatásukhoz szükséges feltételek biztosítása,
- a fogvatartottak jogai gyakorlásának biztosítása,
- az intézet fenntartása és üzemeltetése.

A fogvatartási feladatok csoportosítását jelenleg a Bv. tv. 25.§ /1/ bekezdése határozza meg. A Bv. tv. T. ehhez hasonló szabályokat tartalmaz.

4.3. A végrehajtási cél – a beilleszkedés elősegítése – felé irányuló beilleszkedési folyamat első szakaszában (a szabadságvesztés ideje alatt) a fogvatartottakat segíteni kell a beilleszkedésre való felkészülésben. Az erre irányuló feladatok alkotják a **végrehajtási feladatokat**.

A beilleszkedésre való felkészülés során arra kell törekedni, hogy a fogvatartottban kialakuljon a beilleszkedés szándéka, akarata és képessége.

A Bv. tv. 38.§ /1/ bekezdése alapján: a szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre. A Bv. tv. T. hasonlóan szabályoz: a büntetés céljának elérése érdekében elő kell segíteni, hogy az elítélt

- a/ az általa elkövetett bűncselekmény társadalomra veszélyességét felismerje, annak következményeit lehetőség szerint enyhítse,
- b/ fenntartsa, illetve fejlessze testi és szellemi állapotát, önbecsülését, felelősségérzetét,
- c/ képes legyen alkalmazkodni a társadalmi elvárásokhoz, követelményekhez.

A beilleszkedési képességek kifejlesztéséhez többféle tevékenységi lehetőséget kell biztosítani, melyek közül a fogvatartott – egyéni szükségleteinek megfelelően – a neki legmegfelelőbbeket választhatja.

Az AMSZ 59. és 66. pontjai e tekintetben a következőket ajánlják: *vallási foglalkozások, oktatás, szakképzés, gyógyító jellegű foglalkozások, erkölcsi jellemvonások fejlesztése, szociális tanácsadás, testnevelés*. Az EBSZ 103.4. pontja szerint: *amennyiben lehetséges, az alábbiakat kell biztosítani:*

- a/ munka,
- b/ oktatás,
- c/ egyéb tevékenységek,
- d/ felkészülés a szabadulásra.

A 103.5. pont alapján: *a fogvatartottak rezsimje tartalmazhat szociális munkát, orvosi és pszichológusi kezelést is.* A 103.7. pont lehetővé teszi, hogy: *azok a fogvatartottak, akik ezt kívánják, helyreállító igazságszolgáltatási programban vehetnek részt, és helyrehozhatják az általuk elkövetett bűncselekmények következményeit.*

A Bv. tv. 38.§ /2/ bekezdése akként rendelkezik, hogy: fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit. A Bv. tv. T. meghatározza, hogy az elítéltek részére – személyiségük fejlesztése érdekében – egyéni és csoportos foglalkozásokat, valamint különféle programokat kell szervezni, illetve biztosítani. A foglalkozások és programok keretében az elítélt részére biztosítani kell különösen

- a/ az alapfokú és középfokú iskolai oktatást, szakmai képzést,
- b/ a művelődési, a szabadidő és sport lehetőségeket,
- c/ a személyiségfejlesztő, gyógyító és rehabilitációs lehetőségeket,
- d/ a szabadulás utáni életre felkészítő programokban való részvétel lehetőségét és az elítéltnak a társadalmi életbe való újbóli részvétele elősegítését,
- e/ a családi kapcsolatok fenntartására, helyreállítására irányuló programokban való részvétel lehetőségét.

Ezeket túl a Bv. tv. T. részletesen meghatározza a fogvatartottak rendszeres munkavégzésének szabályait is.

A magyar büntetés-végrehajtási rendszerben a fogvatartottak beilleszkedésének segítésére, előkészítésére irányuló feladatokat a jogszabályok megfelelően tartalmazzák. Ugyanakkor a rendszer komoly belső ellentmondása, hogy az ehhez szükséges feltételek a legtöbb tekintetben nem kielégítőek. A bv. intézetek – a korábban már említett – infrastruktúrája nem teszi lehetővé, hogy a fogvatartottak túlnyomó többsége a nap jelentős részét ne a zárkákban töltsse, hanem különféle, a beilleszkedésüket segítő programokon vehessen részt. A programok szervezéséhez szükséges, megfelelő létszámú és képzettségű személyi állomány sem áll megfelelően rendelkezésre.²⁷ Ilyen körülmények között a fogvatartottak beilleszkedésének segítése – az erre irányuló szándék és erőfeszítések ellenére – elmarad a kívántaktól.

5. A büntetés-végrehajtási rendszer működési szabályai

A modern büntetés-végrehajtási rendszerekben a büntetés-végrehajtás szervezetét és annak működését különböző szintű jogszabályok határozzák meg, amelyek szerves részét képezik a szervezeti és működési rendszernek. A jogi szabályozottság a törvényes végrehajtás alapvető, garanciális feltétele. Jogszabályokban határozzák meg a büntetés-

27 Aleku Mónika – Csordás Sándor – Pacsek József: A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete. Börtönügyi Szemle, 2006. 1. szám. 65-78. old.

végrehajtás szervezetét és annak működését, a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit, a végrehajtás célját, alapelveit, a törvényes és humánus fogvatartás alapvető követelményeit és normáit.

A szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések végrehajtását a büntetés-végrehajtási jog, mint a büntető jogterület egyik önálló ága, szabályozza.²⁸ A jogi szabályozottság terén a jogszabályi hierarchia ugyanúgy érvényesül, mint más jogterületeken. A legalapvetőbb rendelkezéseket a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, többször módosított 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.), valamint a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (Bv. sztv.) határozza meg. A végrehajtás rendjét és módját számos miniszteri rendelet szabályozza.²⁹

A működés rendjét és az egyes tevékenységek, feladatok végrehajtásának részletes szabályait a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, valamint a bv. intézetek parancsnokai által kibocsátott belső rendelkezések (házi rend, intézkedések, parancsok stb.)³⁰ normatív jelleggel szabályozzák.

A büntetés-végrehajtási rendszer működésére, annak jogi szabályozottságára szükségszerűen hatással vannak az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi egyezmények, valamint a fogvatartás rendjére és módjára vonatkozó ENSZ és Európa Tanács által kiadott határozatok és ajánlások is.

A nemzetközi egyezmények közül kiemelt jelentőségük van a következőknek: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ 1948.; a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, ENSZ 1966., kihirdette: az 1976. évi 8. tvr.; az Európai Emberi Jogi Egyezmény, Európa Tanács (ET) 1950., kihirdette: az 1993. évi XXXI. tv.; az Európai Szociális Charta, ET 1961/66., kihirdette: az 1999. évi C. tv.; a Kínzást Tilalmozó Nemzetközi Egyezségokmány, ENSZ 1984., kihirdette: az 1988. évi 3. tvr.; a Kínzás Elleni Európai Egyezmény, ET 1987., kihirdette: az 1995. évi III. tv.; a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény, ENSZ 1989., kihirdette: az 1991. évi LXIV. tv.; a Rendfenntartó Erők Magatartási Kódexe, ENSZ 1979.

28 A büntetés-végrehajtási rendszer működését a kifejezetten büntetés-végrehajtási tárgyú jogszabályokon túl természetesen más jogterületek jogszabályai is meghatározzák, illetve befolyásolják. Hiszen a büntetés-végrehajtás ugyanúgy része a társadalomnak, mint bármely más szervezet. Ilyen jogszabályok például: a Büntető Törvénykönyv, a Büntetőeljárás törvény, az egészségügyről szóló törvény, a pénzügyi és számviteli törvények, a Munka Törvénykönyve stb.

29 A jelenleg hatályos fontosabb rendeletek a következők: a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról szóló 9/1979. (VI. 20.) IM r., a bv. intézetek kijelöléséről szóló 21/1994. (XII. 30.) IM r., a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM r., a bv. intézetekben fogvatartottak fegyelmi eljárásáról szóló 11/1996. (X. 15.) IM r., a fogvatartottakkal kapcsolatos kártérítési eljárás szabályairól szóló 13/1996. (XII. 23.) IM r., a szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapításáról szóló 17/1997. (V. 9.) IM r., a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzatáról szóló 21/1997. (VII. 8.) IM r., a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM r., az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 7/2000. (III. 29.) IM r., a büntető ügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2002. (IV. 9.) IM r., a Börtönlelkész Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM r.

30 Lásd: Csordás Sándor: A rend lelke (A bv. intézetek belső szabályairól). Börtönügyi Szemle, 1997. 3. szám. 38-48. old.

A fogvatartottakkal való bánásmóddal kapcsolatban az ENSZ és az Európa Tanács több határozatot és ajánlást bocsátott ki, amelyek nem kötelező jellegűek ugyan, de a modern büntetés-végrehajtási rendszerrel rendelkező országokban a jogalkotás során és a napi gyakorlatban alkalmazzák azokat.

Ezek közül a legfontosabbak a következők: Minimum irányelvek a letartóztatott személyekkel való bánásmódról, ENSZ 1955.; az ET 2/2006. számú ajánlása az Európai Börtön szabályokról; Alapelvek a fogvatartottakkal való bánásmódról, ENSZ 45/111/1990. sz. határozat; az Európa Parlament A4-0369/1998. sz. határozata az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről. Ezen általános jellegű dokumentumok mellett a fogvatartás és a fogvatartottakkal való bánásmód egyes területeiről számos ENSZ és ET határozat és ajánlás jelent meg.³¹

A magyar büntetés-végrehajtási joganyag a Bv. tvr. 1979-ben történt kodifikációja óta napjainkig – különösen a Bv. tvr-nek az 1993. évi XXXII. törvénnyel történt novelláris módosításával – szellemiségében fokozatosan felzárkózott a fejlett büntetés-végrehajtási rendszerek büntetés-végrehajtási jogához. A továbbfejlesztés érdekében viszont mindenképpen szükséges egy új büntetés-végrehajtási törvény megalkotása, amely évek óta folyamatban van.

31 Ezek közül a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság szakkönyvtárában magyar nyelvű fordításban a következők találhatóak meg: ET 25/1966. sz. határozata a 21 év alatti bűnelkövetők rövid tartamú kezeléséről; ET 26/1966. sz. határozata a börtönzsemélyzet státuszáról, felvételéről és oktatásáról; ET 5/1967. sz. határozata az elítéltekre és a börtönközösségekre vonatkozó személyiségközpontú kutatásról; ET 24/1968. sz. határozata a bv. intézetek irányító fokozatú személyzetének státuszáról, kiválasztásáról és oktatásáról; ET 17/1973. sz. határozata a felnőtt bűnelkövetők rövid tartamú kezeléséről; ET 24/1973. sz. határozata a bűnelkövetőkkel végzett csoportos és közösségi munkáról; ET 25/1975. sz. határozata a büntetés-végrehajtási munkáltatásról; ET 2/1976. sz. határozata a hosszú tartamú büntetésüket töltő elítéltek kezeléséről; ET 10/1976. sz. határozata az alternatív büntetésekről; ET 11/1980. sz. ajánlása a bírósági tárgyalás alatti fogvatartásról; ET 16/1982. sz. ajánlása a rövid tartamú eltávozásról; ET 17/1982. sz. ajánlása a veszélyes fogvatartottak kezeléséről; ET 12/1984. sz. ajánlása a külföldi fogvatartottak kezeléséről; ET 12/1989. sz. ajánlása a börtönművelésről; ET 6/1993. sz. ajánlása a HIV fertőzöttek kezeléséről; ENSZ 1994. évi ajánlása az előzetesen letartóztatottak Fogvatartási Szabályzatáról; ET 12/1997. sz. ajánlása a börtönzsemélyzetről; ET 7/1998. sz. ajánlása a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról; ET 22/1999. sz. ajánlása a börtönök túlzsúfoltságáról, ET 13/2003. sz. ajánlása a médiával való kapcsolatokról; ET 22/2003. sz. ajánlása a feltételes szabadságra bocsátásról; ET 23/2003. sz. ajánlása az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték kezeléséről.

Felhasznált irodalom

- Aleku Mónika—Csordás Sándor—Pacsek József:** A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete. *Börtönügyi Szemle* 2006. 1. szám
- Ádám Attila:** A nyitottság elvének érvényesülése a gyakorlatban. *Börtönügyi Szemle*, 2005. 1. szám
- Balogh László—Horváth Tibor:** Büntetés-végrehajtási jog I. kötet. BM Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Büntetés-végrehajtási jog.** 3. kiad. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003.
- Csordás Sándor:** A rend lelke. (A bv. intézetek belső szabályairól.) *Börtönügyi Szemle*, 1997. 3. szám
- Csordás Sándor:** A büntetés-végrehajtás tanulmányozása Németországban. *Börtönügyi Szemle*, 2001. 4. szám
- Farkas Ákos:** A büntetés-végrehajtási jog helye a tudományok rendszerében. *Börtönügyi Szemle*, 2005. 1. szám
- Gläser István:** A szabadságvesztés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- Gönczöl Katalin:** A „rehabilitációs ideológia” csödjé – börtönreformok az amerikai kontinensen. *Jogtudományi Közlöny*, 1977. 12. szám
- Lebujos Imre:** Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. *Börtönügyi Szemle*, 2006. 2. szám
- Lőrincz József—Nagy Ferenc:** Börtönügy Magyarországon. BVOP, Budapest 1997.
- Lőrincz József:** A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben – jogász szemmel. *Börtönügyi Szemle*, 2006. 3. szám
- Mezei Barna:** Az elítéltek osztályozása a 19. század utolsó harmadában. *Börtönügyi Szemle*, 2004. 3. szám
- Pál László:** Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- Ruzsonyi Péter:** A kriminálpedagógia lehetősége a börtönadaptáció és a társadalmi integrálódás érdekében. *Börtönügyi Szemle*, 2006. 2. szám
- Vígh József:** A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve. *Börtönügyi Szemle*, 2004. 2. szám
- Vígh József:** Okság és determináció a természettudomány és a bűnözés világában. *Börtönügyi Szemle*, 2005. 2. szám
- Vókö György:** Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2006.
- Vókö György:** A börtönviszonyok jogi szabályozásának főbb alapelvei. *Börtönügyi Szemle*, 2003. 3. szám

Bereczki Zsolt

Marginalizálódott csoportok kezelésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*

A magyar börtönügy már a XIX. század végén – azaz a Csemegi Kódex megjelenésekor – is nyíltan zászlajára tűzte a fogvatartottak differenciált kezelését. Ez akkortájt azt jelentette, hogy az elkövetett bűncselekmény és a bűnelkövető előélete függvényében a bíróság besorolta a jogszabályban meghatározott négy büntetés-végrehajtási kategória valamelyikébe az illetőt, és azután az ennek megfelelő rezsimben helyezték el.

Az elmúlt több mint egy évszázadban a büntetés-végrehajtási kezelési tevékenység a biztonsági tevékenységgel szoros összhangban fejlődött, és nyilvánvalóan újabb és újabb elvárásoknak kellett megfelelnie. A jogszabályok és az egyéb belső szabályzók többnyire tükrözték és tükrözik ezeket az elvárásokat, azonban mindennapi szakmai tevékenységünk során számos anomáliát találunk a szakmai gyakorlat, a magyar jogszabályi háttér és a nemzetközi ajánlások között. Az anomáliák egy része jól látható és érzékelhető az ún. „marginalizálódott” csoportok kezelésénél a büntetés-végrehajtásban.

Felmerülhet a kérdés: Mely fogvatartotti csoportokat definiálhatjuk így saját rendszerünkben? Legegyszerűbb, ha a fogvatartotti népesség által kiközösített és/vagy veszélyeztetett, illetőleg a többi fogvatartottra, és/vagy személyi állományra veszélyes, illetőleg valamiért speciális bánásmódban részesülő fogvatartotti kategóriákat soroljuk ide.

A nemzetközi irodalom ide sorolja a különösen veszélyes fogvatartottakat (szervezett bűnelkövetők, terroristák, különösen agresszív, támadó magatartású személyek), a szexuális bűncselekményeket elkövetőket, különös tekintettel a pedofil bűnelkövetőkre, a személyiségzavarosakat, továbbá a csekély mértékben (büntethető) értelmi fogyatékos személyeket, a testi fogyatékosokkal, illetve sérüléssel élőket, a nemzeti és etnikai kisebbségeket, és – bár ez ma már nem annyira egyértelmű – a különféle szenvedélybetegségek (kábitószer, alkohol stb.) által érintetteket.

Magyarországon egyes speciális csoportok nem is nevesítettek a jogszabályokban, így a fent említett kategóriák közül némelyek kezelése az adott intézet lehetőségei és hajlandósága függvénye.

Különösen veszélyes fogvatartottak

Egy fogvatartott akkor tekintendő veszélyesnek, ha viselkedése – figyelembe véve az általa elkövetett bűncselekmény jellegét és módját – komoly veszélyt jelent a társadalomra, és okkal feltételezhető, hogy megzavarhatja a börtön rendjét és biztonságát.

* A 15. Kriminálexpó büntetés-végrehajtási szekcióülésén 2006. november 28-án elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

A veszélyesség olyan körülmény, amely maximális biztonság melletti elzárást tesz szükségessé bizonyos elítéltek esetében, akik az általuk elkövetett bűncselekmény súlyossága vagy a börtönközösségben tanúsított viselkedésük, erőszakos megnyilvánulásai miatt komoly kockázatot jelentenek a társadalom számára.

A fogvatartottak agressziója, fenyegetése irányulhat önmaguk, társaik, a személyzet ellen, de veszélyeztetheti a bv. intézetek működését, sőt szökés esetén a kinti társadalmat is. Megnyilvánulhat egyéni vagy csoportos fellépésben, kiválthatják belső körülmények, de „kintről” is kezdeményezhetők. A veszélyes viselkedést olyan sajátosságok kísérhetik, mint a titkos szervezkedés, megfélemlítés, erőszak, rombolás, lázadás, a biztonsági rendszabályok kijátszása, szökés, önvészélyeztetés. Néha pszichopatikus vagy társadalmi-politikai motivációk is jelen lehetnek.

A társadalmi indíttatású veszélyességet általában börtönön kívül működő, maffia stílusú, bünnöző tevékenységet folytató csoportok és szervezetek ihletik, amelyek a börtönök rendjének meggyengítésére és bomlasztására szervezik az elítélteket.

Annak érdekében, hogy az érintett elítéltek ne legyenek képesek veszélyes magatartásra rábimi vagy a vészhelyzeteket előidéző manipulációkkal szemben sebezhetővé tenni társaikat, gyakran egy ellenőrzési szint vagy egy, a veszélyt ellensúlyozó rendszer bevezetése válik szükségessé, ami nem valósítható meg differenciálatlan börtönkörnyezetben.

A pszicho- és szociopataik többnyire agresszív magatartásban megnyilvánuló tartós személyiségzavart mutatnak, amely nem tekinthető mentális zavarnak, és nem szüntethető meg pszichiátriai kezeléssel.

Ez az állapot olyan ellenőrzési és biztonsági rendszert kíván, amely nem egyeztethető össze a mentális problémák gondozásához és kezeléséhez szükséges környezettel, a pszichiátriai intézmények nem képesek megbirkózni a személyiségzavarral küzdők kezelésével, ezért a törvénnyel súlyos összeütközésbe került pszicho- és szociopataik börtönökbe kerülnek, ahol aztán általában szintén nem tudnak mihez kezdeni velük. Egyértelmű, hogy speciális elhelyezésre van szükség az esetükben. (Ebbe a kategóriába általában a fogvatartottak csak kis százaléka sorolható, ám rendkívüli veszélyeket rejtnek a börtönrendszerek számára.)

A terroristák rendszerint strukturált és fegyelmezett szervezetekhez tartoznak. Az elítéltek többségétől eltérően egységesen, céltudatosan, tervezetten és vezetőik jóváhagyásával – többnyire külső támogatottsággal is – cselekednek. Lépéseiket majdnem mindig politikai motiváltság jellemzi. Mindez – érthető módon – az emberi kapcsolatokban való jártasság és tudatosság bizonyos szintjét feltételezi részükről. Társadalompolitikai eszméik és azon meggyőződésük, hogy céljaikat nem vezérli személyes cél vagy haszonlesés, egyfajta, csak rájuk jellemző morális tartást és lendületet épít ki bennük. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy domináns és vezető szerepekhez jussanak a börtöntársak körében.

A szökésre hajlamos fogvatartottakat bizonyos esetekben különlegesen biztonságos elhelyezésben kell részesíteni. (Ebbe a kategóriába tartoznak azok a nagy közfelháborodást kiváltó bűncselekmények elkövetői is, akik szökésük esetén az egész büntető-igazságszolgálati rendszert neveltségessé tennék.) Esetükben nem feltétlenül a veszélyesség szintje a döntő szempont. Elkerülhetetlen, hogy a hagyományos biztonsági színvonalú börtönökből többször szökött fogvatartottak fokozott biztonsági rendszabályokkal szembesüljenek annak érdekében, hogy a börtönrendszer megfékezze a szökések módszertani fejlődését és elrettentsze a többi elítélteket.

Van az elítélteknek egy kategóriája, amely a terroristákéhoz hasonló veszélyeket rejt. Ezek azok, akiknek érdekében megfélemlítést, nyomásgyakorlást alkalmaznak, illetve vesztegetéssel próbálkoznak. Az ilyen jellegű potenciális veszély nem korlátozódik azokra az elítéltekre, akik mögött a börtönön kívüli szervezett támogatás áll, esetenként elegendő, ha nagy vagyoni vagy kapcsolati tőkével rendelkezik.

A különösen veszélyes fogvatartottak kezelése

Kezelésen nem csupán az őrzést, hanem a testi-lelki egészség fenntartását és helyreállítását, a társadalmi reintegrációt elősegítő tevékenységeket, valamint a felelős életvitelhez, illetve a bünnözzéssel való szakításhoz szükséges kompetencia kialakításához nélkülözhetetlen készségek elsajátítását értjük.

Ebből a széles értelmezési keretből kiindulva a veszélyes fogvatartottak kezelésénél a veszélyes fogvatartottak szükségleteit egyénileg kell meghatározni, amennyire ez lehetséges. Nem elegendő a veszélyes elítélteket szigorú rezsimben tartani, hanem a valamennyi fogvatartottat megillető kezelési programokat elérhetővé kell tenni a számukra is.

Az individualizációnak – az egyéni megközelítés elvének – a veszélyes fogvatartottak kezelésében is mérvadónak kell lennie. Amint azt már kifejtettem: a fogvatartottak veszélyességének eltérő fajtái lehetnek, a veszélyes fogvatartottak személyiségjegyeikben is különböznek egymástól, ezért a fogvatartottak kezelési programjait is egyénre szabva kell kialakítani.

Az individualizáció megvalósítása még a „normál” fogvatartotti populáció esetében is nehezen megvalósítható, a veszélyes elítéltek esetében pedig még bonyolultabb. A többszintű biztonsági rendszerek, valamint az egyéniesített és differenciált kezelési programok bevezetése többnyire gyakorlati akadályokba ütközik (pénzhiány, facilitások hiánya, személyzet elégtelensége stb.).

Az érintett fogvatartottak kis létszáma és korlátozott elhelyezése már önmagában megnehezíti az eltérő biztonsági szintek és programok alkalmazását, továbbá az ehhez szükséges szakértelemmel rendelkező személyzet előteremtése sem mindig megoldható, vagy nem hozható összhangba a biztonsági szempontokkal.

Őrzési oldalról megközelítve a kérdést: egyértelmű a nehézség mutatkozik a kezelés individualizálása vonatkozásában, hiszen a biztonsági egységekben a strukturált elrendezés, a technológia és az ellenőrzési rendszer bizonyos hasonlóságot feltételez. A börtönépítészeti és az őrzés-biztonsági technológiák fejlődésével ugyanakkor megvalósítható egyfajta rugalmasság.

A kezelési program megkezdése előtt alaposan meg kell vizsgálni az elítélt társadalmi helyzetét, előéletét, személyiségét, biztonsági kockázatát, és mindezek alapján kell meghatározni a program céljait, illetve az e felé vezető út lépéseit, valamint a biztonsági követelményeket.

A veszélyes fogvatartottak életmódját rendszeresen és gyakran felül kell vizsgálni mind a biztonság, mind a kezelés szempontjából – annak érdekében, hogy azon, ha szükséges, a kívánatos mértékben változtatni lehessen.

A büntetés-végrehajtási rendszerek egyik legfontosabb kérdése, hogy a veszélyes fogvatartottakat centralizálva, vagy szétszórta helyezze el. Nem határozható meg abszolút számokkal ugyanis, hogy hány veszélyes fogvatartottat célszerű egy csoportba helyezni.

Általános tapasztalat, hogy a nagy büntetés-végrehajtási intézetek eredményesebben képesek befogadni a veszélyes és nagy kockázati tényezőt jelentő fogvatartottakat, mint a kis

börtönök, ezért Európa szinte valamennyi országában ezek adnak otthont a fokozott biztonsági részlegeknek, amelyek valójában börtönök a börtönben.

A különösen veszélyes fogvatartottak kezelése gyakorlati oldalának alappillére a szinte hermetikus elkülönítés – nem csak a külvilágtól, hanem a börtön többi részlegétől is. Így veszélyhelyzetekben könnyebb ellenőrzés alatt tartani ezeket a csoportokat, és elkerülhető annak a veszélye, hogy a kockázat áterjed a börtön egyéb szintereire, rezsimjeire, ami a rendkívüli esemény eszkáliciójához vezetne.

A börtönnek technikailag is meg kell felelnie a fokozott őrzés feltételeinek: rendelkeznie kell az átlagnál több és magasabb bástyafallal és kerítéssel, különböző kapacitív, mikrohullámú stb. riasztórendszerrel, szolgálati kutyákkal.

A veszélyes fogvatartottakat teljesen elkülönített körleten kell tartani, a kommunikációt a külvilággal és egymással is kontroll alatt kell tartani, az elítéltek mozgását is elkülönített részen kell megoldani. A veszélyes elítéltek zárkafelszerelésének is rögzítettnek és törés-biztosnak kell lennie.

A biztonság ebben az esetben sem korlátozódhat a börtön területére. Az óvintézkedéseknek a büntetés-végrehajtási intézet külső környezetében is érvényt kell szerezni. Törekedni kell az együttműködő szervezetekkel való minél hatékonyabb koordinációra. Meg kell határozni a rendszabályok hatályát, és azoknak gyakorlati érvényt kell szerezni.

A biztonság gyengítését célzó törekvések ellensúlyozásában az informáltság egyértelműen fontos. A biztonsági rendszer gyengítése a büntetés-végrehajtáson kívüli érintkezési pontokon kezdődik, ezért az időben történő tájékozódás érdekében olajozottan működő információs hálózatot szükséges kialakítani. Szerencsés esetben ez a hálózat nem áll meg az országhatároknál, hanem nemzetközivé válik.

A veszélyes elítéltekkel foglalkozó személyi állománynak speciális felkészítésben kell részesülnie, az állományt időközönként át csoportosítani, forgatni szükséges a figyelem lankadásának elkerülése és a pszichés károsodások megelőzése miatt.

Ha az életkörülmények, a foglalkoztatási programok emberi léptékűek, ez jó alapot biztosít a stabil és rendezett belső rendszer kialakításához. A munkáját kötelességtudóan végző, tájékozott, emberséges és lojális személyzet a biztonsági helyzetet leginkább meghatározó tényező.

A biztonság szervezeti és technológiai összetevőin túl nagy jelentőséggel bír a jó légkör. A személyzet jelentősen hozzájárulhat az ilyen hangulat kialakításához, amennyiben az elítéltekhez való viszonyát emberség és megértés jellemzi.

A mentálisan hátrányos helyzetű fogvatartottak és kezelésük

A mi rendszerünkben a személyiségzavaros és az enyhén értelmi fogyatékos fogvatartottakat soroljuk be ide hagyományosan. A magyar bv. rendszer évtizedek óta működteti a gyógyító-nvelő csoportokat, amelyek klasszikusan az ilyen fogvatartottak kezelésének színhelyei. A gyógyító csoportokban mindemellett viszonylag nagy számban találhatunk értelmileg leépült alkoholistákat, sőt néha komoly elmebetegeket is, akiknek elhelyezése egyébként az általában nyitott körleten elhelyezett fogvatartottak és a személyi állomány testi épségét egyaránt veszélyezteti.

A mentálisan hátrányos helyzetű fogvatartottak kezelése az intézeti pszichológus, esetleg bejáró terapeuta, vagy pszichiáter segítségével történik. Nagyon fontos, hogy ezeket a fog-

vatartottakat a nap 24 órájában irányítani, foglalkoztatni és kontrollálni kell. Különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a terápiás foglalkoztatásra, a szakköri tevékenységre és az oktatásra.

A társaikra veszélyes fogvatartottak esetében a jogszabály megengedi a zárkaajtó zárva tartását.

Testi fogyatékkal élő, mozgásszervi betegségben szenvedő elítéltek

A hazai börtönök egyik nagy hiányossága, hogy nincsenek akadálymentesítve. Szinte valamennyi kollégánk került már olyan helyzetbe, hogy meg kellett szerveznie egy-egy sérült elítélt mozgását, és a fogvatartottat a karján cipelő fegyőr képe sem ismeretlen számunkra. Ez tehát egyáltalán nem megoldott probléma. További gondot jelent, hogy a testi fogyatékosok egy része ápolást igényel, amit az intézetek nem tudnak megoldani, és így – jobb híján – a többi elítélt gondoskodik fogvatartotti társáról.

A fizikális megbetegedésben szenvedők jelenleg két intézetünkben – Budapesten és Balasgyarmaton – részesülhetnek kezelésben. Az itt kezelt betegek jó része megőrzéses fogvatartottként jelentkezik az intézet nyilvántartásában.

Nemzeti és etnikai kisebbségek a börtönökben

A hazai börtönrendszerben – mint az közismert – a cigány fogvatartotti populáció abszolút felülreprezentáltsága figyelhető meg. Fogvatartotti népességünk 30-35%-a cigány nemzetiségű. (Huszár 1995., Elekes – Paksi 1997.) Mivel számosságuk és nyelvismeretük okán nem kerülnek hátrányos helyzetbe, így kezelésük általánosságban nem tér el a többi fogvatartottakétól. Csak az egyes kulturális programok, illetve oktatási tevékenységek megszervezésénél vesszük figyelembe ezen populáció speciális igényeit (pl. hagyományos cigány szakmák oktatása).

Itt szükséges megemlíteni az egyes vallási csoportok speciális kezelését, ami elsősorban az étkezési szokások, másodsorban a szertartások és hagyományok betartásával vannak összefüggésben. A vallásgyakorlás szabadságát valamennyi bv. intézetünk maradéktalanul biztosítja, amennyiben szükséges (pl. ramadán idején), akár a napirend módosítása által is. A mohamedán, illetve kóser étkeztetés biztosítása pedig az intézet lehetőségeinek függvényében oldható meg.

A vallási és etnikai kisebbségek elkülönített kezelése egyébiránt nem indokolt és nem is kívánatos.

Szenvedélybeteg fogvatartottak

Ez a problémakör elsősorban az alkoholisták és a drogfüggők elhelyezését és kezelését foglalja magában. Az alkoholisták kezelése már említésre került a gyógyító-nevelő csoportoknál. A kábítószereseknél az intézeten belüli elterelés (előzeteseknél), illetve a kábítószer-prevenációs körleten történő elhelyezés valósul meg. Az előbbinél a komoly terápiás tevékenységen, az utóbbinál a külön elhelyezésen és esetlegesen egy-egy foglalkoztatási programon van a hangsúly.

Szexuális bűnelkövetők

Szándékosan hagytam utoljára ezt a kategóriát, mivel talán a legbonyolultabb és legvitatottabb mind közül. Jómagam 2003-ban és 2004-ben részt vettem Strasbourgban egy szakértői bizottság munkájában, amelynek feladata volt ajánlásokat készíteni az Európa Tanács tagországi

részére a szexuális bűnözők kezelésével kapcsolatosan. Mindamellet, hogy Európa országai-
ban nem egységes a szexuális bűncselekmények jogi fogalma, s a szexuális bűnelkövetők ke-
zelésével kapcsolatban is eltérnek az álláspontok. (Ez utóbbi a pszichoterápiától kezdve, a bró-
mos teán át, a gyógyszeres kezelésig tart, bár állítólag az USA-ban elhangzottak javaslatok az
orvosi kasztráció alkalmazására is.)

Egy mindenesetre bizonyos: hazánkban az elmúlt száz évben a fogvatartottak 6-8%-a sze-
xuális bűncselekményért volt elítélve, és ez óriási szám. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy sem
speciális elhelyezésben, bánásmódban, illetve kezelésben nem volt részük. (A külön elhelyezés
elsősorban a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetőit érintheti, akik az el-
ső számú célpontjai a börtönön belüli erőszaknak.)

A jövőben, azt gondolom, feltétlenül nagyobb gondot és energiát kell fordítanunk erre a fog-
vatartotti csoportra, hiszen konkrét ajánlások fogalmazódtak meg az európai szervezetek részé-
ről e vonatkozásban.

Befejezés

Végezetül, zárógondolatként szeretnék visszatérni a veszélyes fogvatartottak kategóriájára.
2006 novemberében Genfben részt vettem az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságán a magyar
országjelentés vitájában. Itt felmerült két olyan kérdés a veszélyes fogvatartottak kezelésével
kapcsolatosan, ami nélkül nem mehetünk el szólanul.

Az első: Miért van normál börtönökben olyan sok magas (4-es) biztonsági fokozatú fog-
vatartott? Talán ilyen veszélyesek a magyar bűnözők? És ha ilyen sokan vannak, ilyen kevés
létszámú személyi állománnyal hogyan tudunk odafigyelni rájuk? Nem bénítja ez meg az adott
intézetek életét?

Valamennyien tudjuk a választ: szinte kizárólag az a félelem tarja fent a legmagasabb bizton-
sági kategóriába tartozó elítéltek irreálisan magas számát, hogy egy esetlegesen bekövetkező rend-
kívüli eseménykor a biztonsági besorolást végző vezetők védeni tudják saját magukat. Ahogy egy-
re „feljebb toljuk” a biztonsági fokozatokat, egyre kevésbé lesz valós tartalma a kategóriának.

A második kérdés a Különleges Biztonságú Körletekre vonatkozott. Szinte valamennyi eu-
rópai országban szabályozva van az ilyen jellegű körleten történő elhelyezés időtartamának fel-
ső határa. Ez náluk nem megoldott. Úgy gondolom, a jövőben érdemes volna – a helyzet vizs-
gálata és alapos mérlegelése után – erre is konkrét javaslatokat tennünk a jogalkotók felé.

Felhasznált irodalom

Boglyasovszky Csaba: A büntetés-vég-
rehajtás biztonsági tevékenysége. Bp. 2006.
Kézirat.

Elekes Zsuzsanna—Paksi Borbála:
Kutatási beszámoló a „Szabadságvesztés
büntetésüket töltők kábítószer-fogyasztással
kapcsolatos rizikócsoportjainak feltárása” cí-
mű kutatásról. Bp. BVOP. 1997. 112 oldal.

Garami Lajos: A tényleges életfogytig-
lani szabadságvesztés végrehajtásának fő
problémái. Börtönügyi Szemle. 1999. 2. 56-
63. oldal.

Huszár László: Az 1995-ös fogvatartotti
felmérés... In: A büntetés-végrehajtás néhány
problémája a kutatások tükrében. Bp. BVOP.
1997. 1-20. oldal.

Homonyikné Bertha Laura

Az agresszivitás és az agresszió csökkentése

Rehabilitációs programok az antiszociális, bűnelkövető fiatalok körében*

A gyermek- és fiatalkorúak agresszivitása az utóbbi évtizedekben külföldön és hazánkban egyaránt megnövekedett. A média az erőszakot középpontba állítja, és túlzó, fokozott részletességgel, szenzációként közvetíti.

Hazánkban évente 12000 fiatalkori bűncselekmény kapcsán (a gyermekkorúként elkövetett deliktumok nélkül), 7-8000 bírói ítéletet követően, közel ezer javítandó fiatal esetében születik fogház, illetve börtönbüntetés ítélet (letölthetik a tököli, pécsi, kecskeméti vagy szirmabesenyői fiatalkorúak bv. intézeteiben). Emellett 2-300 antiszociális fiatal kerül a négy javító-nevelőintézetünk – Debrecen, Aszód, Budapest (Szőlő utca), Rákospalota – egyikébe. Bár az 1995. év (lásd: XLI. tv.) fordulatot hozott az antiszociális fiatalok javító-nevelése és kezelése tekintetében, ám hazai viszonylataink még mindig elmaradnak az európai törekvésektől.

Ma Magyarországon közel félezer fiatalkorú fogvatartott tölti börtönbüntetését vagy várja előzetes letartóztatásban ítéletét. Többségük életében az agresszivitás kulcsélmény, amely deliktumhoz és áldozattá váláshoz egyaránt vezetett. Egyikük sem született agresszív bűnözőnek.

A bio-pszicho-szociális ártalmak ronthatják a gyermeki fejlődési potenciált:

- Bio-, azaz biológiai ártalmak (genetika, szülés, hormon-problémák, fertőzések, epilepszia)
- Pszicho-, azaz pszichológiai ártalmak (hospitalizáció, traumák, súlyos kötődési zavar, fejlődési elakadás, mentális retardáció, kognitív- és viselkedési diszfunkciók)
- Szocio-, azaz a szocializációból fakadó és a szociális környezetből eredő ártalmak (a családi miliő zavara, bántalmazás, hátrányos helyzetbe szorítottság és kilátástalanság)

Az elégtelen szociális háló, a tehetetlen iskola és szülők, a hányatottság, csavargás, a csábító fogyasztás és az elérhetetlen javak közötti diszkrepancia, az agresszív helyzetmegoldások átélése és elsajátítása (azonosulás az agresszorral) – mind további kriminalizáló tényező lehet.

* A 15. Kriminálexpó büntetés-végrehajtási szekcióján 2006. november 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

**Az értékek alakulása, a morális fejlődés helye
a normál személyiségfejlődésben**

MASLOW: Szükséglet-hierarchia

V. ÖNMEGVALÓSÍTÁS

alkotás, tudás, hasznosság érzése

IV. Megbecsülés szükséglete

kompetencia, büszkeség, énkép

III. Társadalmi szükségletek

valakihez tartozás, tisztelet,
megértés, elfogadás

II. Biztonság

védettség, állandóság, szeretet

I. Fiziológiai szükségletek

élelem, lakhatás, munka

**ERIKSON: A személyiségfejlődés
8 szakasza – a születéstől a halálig**

8. **Én-integritás** vs. kétségbeesés

7. **Alkotóképesség** vs. stagnálás

6. **Intimitás** vs. izoláció

5. **Identitás** vs. szerepdiffúzió

4. **Teljesítmény** (iskola) vs. csök-
kentértékűség

3. **Kezdeményezés** vs. bűntudat

2. **Autonómia** vs. szégyen, kétely

1. **Bizalom** vs. bizalmatlanság

Az elsődleges szocializációt biztosító család (a maga értékeivel, nevelési módsze-
reivel, differenciáltságával, szociális és társadalmi helyzetével, elfogadottságával, elői-
téleteivel) alapozza meg a felnövekvő fiatal attitűdjait, viselkedését és reakció-módjait,
tanult tehetetlenségét vagy agresszivitását.

Az eriksoni rendszer ötödik fázisában (Identitás v. szerepdiffúzió), a serdülőkorra
tehető azonosulás és önazonosság-keresés időszakában a megelőző életszakasz gyer-
mekkori traumái, lezáratlan, megoldatlan konfliktusai „elemi erővel” törnek föl és is-
métlődnek meg, szinte elárasztják a fiatalt. Ha ebben az elárasztottságban – marginali-
zálódásban – nem kap adekvát segítséget, a devianciák (alkohol, drog, öngyilkosság,
pszichózis, bűnözés) felé fordulása nagy valószínűséggel bekövetkezik.

Hogyan lehet az, hogy míg fiataljaink többsége rövidebb-hosszabb idő alatt sikerrel
oldja meg ezen életszakasza nehézségeit, és alkalmazkodni képes a felnőtt társadalom
elvárásaihoz: azaz felkészül a párválasztás–intimitás–családalapítás, valamint a
hivatásválasztás–alkotás, a sikeres pályakezdés követelményeihez, és boldogságot, si-
kert, hatékonyságot él át – addig évente több ezernyi ifjú deliktumokba „keveredik”, ér-
ték nélkülivé, sivárrá és opponálóvá válik?

Az „ép”serdülő és az „elég jó” anya

Winnicott gyermekorvos, pszichoterapeuta szerint az alkalmazkodni képes, haté-
kony fiatal felneveléséhez szükség van egy „elég jó” – a saját önmegvalósítása mellett
a gyermek szükségleteire figyelő, inspiráló, de nem maximalista – anyára (és persze
apára is!). Hiszen csak meleg-támogató érzelmi miliőben, határozott és következetes
nevelésben alakul ki fiataljainkban az idő-perspektíva (azaz a folytonosság érzete), a
szabálytudat és szabálykövetés, a magabiztosság, az igazságos világba vetett hit, a fo-

gékonyság a szerepkísérletezésre (egyediség), valamint a motiváltság és a teljesítőképesség (tanulás, munkára alkalmasság).

A kísérletezési időszak végére kialakul az identitás (az önazonosság érzése), a nemi polarizáció-intimitás (heteroszexualitás), az autoritás (vezetés-hatalom) kellő differenciálása, a felelősség felvállalása és az önkontroll. Az ép serdülő és fiatal személyiségjellemzői között találjuk a nyitottságot a tanulásra, kutatásra, a világ dolgaira (openess), az optimizmust és bizakodást, a megküzdési készséget (coping), valamint az egészségmegőrző viselkedésre törekvést.

„Minden kegyetlenség a gyengeségből fakad” (Seneca)

A családon belüli hányatottság, erőszak, abúzus, elhanyagolás, bántalmazottság (mely oly gyakran fordul elő az antiszociális fiatalok előéletében), az elvárt szocializáció és a normál személyiségfejlődés ellen hat, s a korai iskolaelhagyók bűnözői körében a büntetés mellett minden esetben kezelésre, korrekciós nevelésre, személyiségfejllesztésre van szükség.

A börtönbe kerülő fiatalok jellemzői

Alacsony intellektus (mentális retardáció) vagy ép intellektus mellett gyenge szociális készségek, felelősség-hárítás, legtöbbször pszichopatizálódott, krimen személyiségfejlődés. Bizalomvesztés, csalódások a társas létben, egocentráltság (énesség), a tolerancia hiánya. Függőség és leválás ambivalenciája, az autoritás morális hitelének elvesztése, oppozíció. A szükséges szociális moratórium hiánya, az értékek, szabályok semmibevétele, öntörvényűség.

Impulzivitás, robbanékonyság (acting out), felelőtlenység, sodorhatóság, mások hibáztatása. Saját elvárásaik (énképük) és a tényleges teljesítményük (realitás) közötti óriási szakadék (diszkrepancia) – és az emiatt érzett tehetetlenség, beszorítottság, düh, harag. A privát szférába visszavonulás gátoltsága és a szexuális feszültségek frusztráltsága. Kielezett kortárs-rivalizálás és meghiúsult, gátolt dominancia- és versengési törekvések. Gátolt (vagy büntetett) az agresszió-kiélés (autoritás, totalitás).

A prizonizáció, a börtönártalmak

A börtön-helyzet (**totalitás**) és a börtön-ártalmak (**deprivációk**), azaz a megfosztottságok (a szabadságtól, kényelemtől, autonómiától, biztonságtól és a heteroszexuális kapcsolatoktól) negatív hatást gyakorolnak a fogvatartottak önbecsülésére, csökken az önértékelésük, nő a szorongásuk és a depresszió szintje, s ezzel az énképük is negatívabbá válik. Így erősödhet a bűnöző-identitás. Az agresszivitás a totális intézetekben vagy kifelé tör (acting out), illetve irányul (rendkívüli események), vagy örvényszerű dinamikában befelé hat, és szuicid- veszélyeztetettség alakulhat ki. Kényszerrel oppozíciót váltunk ki, autoritással növeljük az ellenállást. A többszörsen deprivált helyzet és a zsúfoltság növeli az agresszivitást, gyakoribbá válnak a börtönön belüli, egymás sérelmére elkövetett vagy a felügyelet ellen irányuló agresszív cselekmények.

A börtönben az élet három legfontosabb területe, a munka, a szabadidő és az alvás egy meghatározott helyen, nagyszámú társ közvetlen közelségében, azonos autoritás alatt és mindenkire egyformán érvényes formális szabályok szerint zajlik. A különböző napi tevékenységek szoros tervben, napirendben kapcsolódnak össze, a hivatalos célok **(büntetés)** megvalósítása érdekében.

A fiatalkorúak esetében a büntető szankciók csupán önmagukban, rehabilitáció nélkül nem alkalmasak arra, hogy relevánsan csökkentsék a visszaesés, bűnismétlés esélyét – kezelésre, rehabilitációs foglalkoztatásra van szükség.

Az utóbbi néhány évben (2003-2006.), a hazai büntetés-végrehajtás modernizációja során, az Európai Börtön szabályok ajánlásait figyelembe véve, klasszifikációs és rehabilitációs programok indultak a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben.

A **klasszifikáció** során a kriminogén szükségletek, a „gyenge pontok” (mint biztonsági kockázat) feltérképezése mellett a befogadott fiatalkorú „elég jó” megismerése a legfontosabb, ez adja a büntetés-végrehajtási intézetek dinamikus biztonságát. (A megismerés területei közé tartoznak például az értelmi képességek, megértés, együttműködési készség, a szökési készenlét, az öngyilkossági készletés, a támadás, harag, bosszúreakció.)

A fogvatartottakkal való humánus, szigorú, következetes bánásmód biztosítja a dinamikus biztonságot, és a komplex (differenciált) kezelés teszi lehetővé a változást!

A **rehabilitáció és a neo-treatment** fő elemei: az oktatás, nevelés, képzés, munkavégzés, illetve a felelősség kialakítása. Olyan alternatív kognitív-logikai és magatartási programok felkínálása szükséges, amelyek illeszkednek a fogvatartottak szükségleteihez, életkori sajátosságaihoz, meglévő készségeihez és tanulási stílusához (pl. kognitív-magatartási tréningek, kreatív személyiségfejlesztés).

A börtönök feloldásra váró belső ellentmondásai:

Büntetés	versus	nevelés-kezelés
Kényszer, autoritás	versus	önkéntes együttműködés, felelősség
Zártság, a társadalom védelme	versus	nyitottság + reszocializáció

Ha a börtönök nevelő személyzete nem tud a megfelelő időben (a befogadás első hetében) kellő raportot (együttműködő kapcsolatot, párbeszédet) kialakítani a rá bízott fiatall (imprinting), akkor a börtön-nevelés átadja a helyet a börtön szocializációnak, azaz a börtönlakók belső szabályai válnak követendővé és meghatározóvá. Különösen fontos ezt tudnunk az első büntényt elkövető fiatalok esetében, a bűnismétlés megelőzése (prevenció) érdekében.

A **börtön szocializáció** – Osgood szerint – szembeszegülés az intézmény szabályaival és céljaival, a hatóságok tájékoztatásának a tilalma, a szabályok sorozatos megsértése, a fizikai erőszak a többi elítélttel szembeni befolyásolás alapvető eszköze, s ebben a „negatív kultúrában” nincs helye a társak megsegítésének.

Az antiszociális fiatalok közös jellemzője a 3D = Distortion, Deficiency, Delay

Distortion = kognitív torzulás

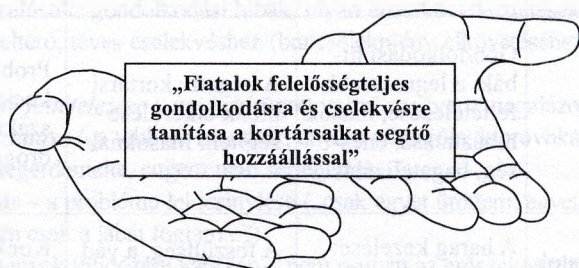
én-központúság, mások hibáztatása, a legrosszabb feltételezése, bagatellizálás

Deficiency = a társas készségek hiánya
frusztráció, a tolerancia, a késleltetés, a kudarc-tűrés és az empátia hiánya,
nagyozás, ellenség-projekciók, negatív probléma-orientáció

Delay = erkölcsi lemaradás

a szabályok semmibevétele, a büntudat, lelkiismeret hiánya, „kettős erkölcs” (nem szabad, másoknak viszont tilos)

Az antiszociális fiatalok kezelése – Az EQUIP

Az **EQUIP** (Gibbs, Potter, Goldstein 1995.) 40 órás, a holland fiatalok börtöneiben használt strukturált, kognitív viselkedésterápiás tréning, amelyben az **equipment** felvértezést, tanítást, fejlesztést jelent. Az „equip” kezelés tehát felvértezés a hiányzó szociális, kognitív és erkölcsi kompetenciákkal olyan foglalkozásokon, melyek ötvözik a társakat segítő csoportos módszereket, a kognitív fejlődési elméleteket és a szociális készségek dramatikus fejlesztését, s kiemelik az egyéni felelősségvállalást. A program tiszteli a fiatalokat, és a pozitívumokra motivál.

Módszertan: struktúra, dinamika

A 8-12 fős csoportok alakítása során fő szempont az együttműködés önkéntessége, a kezelési szükségletek minden más szempontot (iskolai végzettség, előzetes státusz, biztonsági kockázat, biztonsági csoport, elhelyezési körlet, végrehajtási fokozat, agresszivitás/alárendelődés) felülírnak. A csoporttagok önkéntes jelentkezése a felelősségvállalás alapja.

A kellő tájékoztatást követően egyéni „szerződés-kötés” (kontraktus) jön létre a csoportvezető (mint a büntetés-végrehajtás képviselője) és a fogvatartott között. Jelenleg ez egy szóbeli megállapodás, a tréningtől való elmaradás nem jár kártérítési kötelezettséggel vagy kiétkelés-csökkentéssel. *Tapasztalataink szerint nem odázható tovább a fogvatartotti programok vég-nélküli finanszírozásában az egyéni felelősségvállalás jog-szerű beépítése, azaz a tanfolyamok (pl. ECDL, targoncavezetés, digitális szakképzés, nyelvvizsgára felkészítés) megkezdése előtt szerződés-kötés az intézet és a jelentkező között – ismerve a képzés szolgáltatási díját – az esetleges (a jelentkező önhibájából eredő) megszakítás esetére.*

Az EQUIP tréning felépítése

Kölcsönös segítő foglalkozások (10 alkalom)	Az agresszivitás és harag csökkentése (10 alkalom)	Építő társas kölcsönhatások (10 alkalom)	Az erkölcsi ítélet erősítése (10 alkalom)
Életútbemutató és énközlések	Az énvédő kognitív torzulások azonosítása	A panasz konstruktív kifejezése	Társas döntések (kompromisszum-készség)
Probléma-azonosítás: drog, lopás, agresszió, nagyozolás stb.	Gondolkodási hibák: a legrosszabb feltételezése, mások hibáztatása, éneség, bagatelizálás	A negatív kortársi hibák elkerülése – segíteni másoknak	Problémahelyzet: kockázat, barátság, szakítás, hűség, drogok
Empátiagyakorlatok Társas készségek	A harag kezelése: megfordítás, tudatos helyzetértékelés	A feszültség, a vád és a kudarc elviselése	Konkrét problémahelyzet (pl. öngyilkosság)

0. fázis

Csoportra, csoporttréningre, „egymásra” szocializálás (az első 2 alkalom)

Csoportalakulás, ismerkedés, bemutatkozás, motiváltság. A csoporttagok megismerkednek az általános és specifikus csoportszabályokkal (pl. nem vágunk egymás szavába, figyelünk egymásra, tiszteletben tartjuk a másik érzéseit, okosan kritizálunk, tapintatosan kérdezzünk, a csoport-titkot megtartjuk, nem képzünk balekot).

1. blokk

Kölcsönös segítő foglalkozások (10 alkalom)

Életút-bemutató és énközlések (minden tag elmeséli élettörténetét, családi helyzetét, gyermekkorát, iskoláit, traumáit, kötődéseit, a bűncselekmény konkrétumait és a szubjektív helyzet-értékelését). A társak nem minősítenek, csak figyelnek, és kérdéseket tesznek föl, ezzel segítik az én-feltárást. A sorrendet a fiatalok egymás közt döntenek el, de előbb-utóbb mindenki sorra kerül. A résztvevők kölcsönösséget és empátiát tanulnak.

Probléma-azonosítás: drog, lopás, agresszivitás, nagyozolás, a felelősség hátrítása, ön-maga semmibevétele (felelőtlenség), mások semmibevétele, a fiatal könnyen rossz útra vihető, illetve másokat visz rossz útra, hazudozás, őszintétlenség.

Amikor itt az első szakaszban megismerik, illetve felismerik a fiatalok a saját problémáikat, szükségessé válik a problémák rangsorolása: melyik a legkellemetlenebb, mi(k)ben kellene először változást elérni? *Társas készségek tanulása* válnak képessé problémáik kezelésére, megoldására. Az is konstruktív eredmény, ha megtanulja a fiatal, hogy problémájával kihez fordulhat. Fontos, hogy lássa saját magát és az egyéni felelősségét a történetekben.

2. blokk

Az agresszivitás és harag csökkentése (10 alkalom)

A legtöbb (antiszociális) fiatal könnyen dühbe gurul, és egyetlen lehetőségként erőszakkal oldja meg konfliktusait. A verekedés, kényszerítés, garázdaság, rablás, életellenes tettek, a szemérem elleni erőszak mögött az interjúk során számtalan logikai bukfunc és gondolkodási hiba azonosítható. Fontos az **évnvédő kognitív torzulások** azonosítása.

Az **évnvédő** mechanizmusokat azért használjuk, hogy az önbecsülésünket fenntartsuk (pl. „Én jó voltam, a másik kötött belém”, „Én csak álltam, ő kezdett anyázni” „Ő ütött meg, én csak védekeztem”).

Kognitív torzulások: gondolkodási hibák, olyan énes következtetések, melyek a társadalmi normáktól eltérő, téves cselekvéshez (bűncselekmény elkövetéséhez) vezetnek. Ilyenek:

- a **legrosszabb feltételezése** („úgyis kirúgott volna, megvert, megalázott volna...”)
- **mások hibáztatása** („a többiek mondták, anyám tehet róla, kiprovokálta...”)
- **énesség** („megérdemelte, engem nem sértegethet...”)
- **bagatellizálás** – a probléma lekicsinylése („csak egyet ütöttem, egyet rúgtam, csak fenyegtettem, én csak a lábát fogtam...”)

A bűncselekmények felidézése kapcsán – nem csupán az erőszakos tettek esetében – jól azonosíthatók a gondolkodási hibák. A kortársak visszatükröző véleményében, a hasonló helyzetek azonosságainak kiemelésével olyan törvényszerűségeit ismerjük föl az adott szituációnak, melyet akkor és ott nem vett (énessége miatt nem is vehetett) észre, és amelyet „**itt és most**” talán másképp oldana meg. Ezért minél több mintha-szituációt dolgozunk föl. A csoport dinamikáját segíti, ha a fiatalok a saját eseteiket, élményeiket „hozzák be” feldolgozni a csoportba.

A blokk fontos része a **harag kezelése**. A harag érzelem, az agresszió reakció (inadaptált) viselkedés. A harag felismerése és tudatosulása megelőzheti-megállíthatja a romboló (destruktív) viselkedést. Ezért legfontosabb feladat a tudatosítás. „Nem az a baj, hogy dühös vagy (mindannyian voltunk már dühösek), a gond azzal van, ha agresszív vagy, azaz a dühödöt nem tudod kontrollálni. Ki irányít téged? Egy bohóc vagy, akit az indulatai madzagon rángatnak?”

Megfordítás, tudatos helyzet-értékelés: *Az az igazán erős, aki saját indulatait képes megfékezni!* És ez megtanulható! Lássuk csak: Elképzelünk egy nagyon kellemetlen szituációt, ahol bántanak, megaláznak minket, ahol dühöt élünk át, és végül agresszív megoldást választunk. Nézzük végig, mi történik bennünk!

- A szituáció értelmezése (ki, mit, hogyan, vajon miért, mi lesz, ha...)
- A harag felismerése (dobog a szív, lüktet a halánték, forró a fej, ökölben a kéz...)
- A testi tünetek detektálása, azonosítása (Ha ezeket érzem, akkor most dühös vagyok)
- A szervezet aktiválódása (helyzetmegoldásra készül: menekül vagy megküzd, támad)
- Gondolj (most!) a következményekre!(az elővetítés képessége: Mi lehet ebből? Megéri-e?)
- Tereld el a gondolataidat! (mama vár otthon, megy egy jó film a moziban, süt a nap, strand, olvasom a kedvenc regényemet, leugrom edzeni...)

- Haragszillapítók, relax (megnyugszom, ellazulok, okos leszek, tízig számolok, dúdlok...)
- Pozitív problémafókusz (Mi van most? Mi történt? Hogyan jöhetnek ki ebből jobban? Mit nyerhetnek? Mire használhatom? Mi a jó ebben az egészben? Segíthetek?)
- Konfliktus-megoldás (Kompromisszum, megfordítás, alternatívát ajánlok...)
- Feszültség-levezetés (káromkodás, sport, zene, tánc)-nem preferált az alkohol, drog...

Fiatalkorúak esetében különösen fontos az alternatív (szocializált, szublimált) feszültség-levezetési módok megtalálása a börtönök falain belül, így a sport, a napi aktivitás, edzés, versengés, erőpróba, munkáltatás. Optimális lenne, ha a fiatalok büntetés-végrehajtási intézetei olyan – a médiát is érdeklő – sportversenyeket és szellemi vetélkedőket szerveznének, melyek adekvát (zárkán kívüli) versengési lehetőséget biztosítanak a fiataloknak. Az erőszak helyett.

3. blokk

Az építő társas kölcsönhatások tanítása (10 alkalom)

Szituációs játékok helyzet-elemzésével, saját élmények átélésével annak a felismertetése, hogy a világ élhető, alakítható, az emberi viszonylatok átláthatók és manipulálás nélkül is építhetők bizalmas, jó társas kapcsolatok.

- A panasz konstruktív kifejezése („Hogyan mondjam el?” Én-közlések kulturáltan)
- A negatív kortársi nyomás elkerülése („Nem megyek balhézni, inkább sakkozunk?”)
- Segíteni másoknak (ez a legnehezebb, de ha sikerül megízlelteni a segítség örömét, közelebb kerülünk a társadalmilag elvárt értékekhez)
- A feszültség, a vád és a kudarc elviselése (Nem könnyű, de elegáns, ha nem látják a dühöt)

4. blokk

Az erkölcsi ítéletek erősítése (10 alkalom)

Konkrét problémahelyzetekben, társas döntések mentén a kompromisszum-készség fejlesztése, érvelés–ellenérvelés, döntés-előkészítés, demokratikus szavazás, döntés.

Az erkölcsi problémák elvontak, konkrét helyzetekben lehet megtanulni ítéletet alkotni, és a társak érdekeit is mérlegelve dönteni. Ez nagyon nehéz az antiszociális fiataloknak, és kellő motiválás is szükséges a csoportvezető vagy tréner részéről. Fontos, hogy közeli, jó példákat találjunk: pl. A barátod öngyilkosságra készül, szólnál-e a felügyeletnek? (Mérlegelj!)

További témák: barátság, csalódás, szakítás, hűség–megcsalás, drogok, szexualitás, erőszak

Összegezve: az EQUIP haragszökkentő, gondolkodási hibákat azonosító és korrigáló, az erkölcsi ítéleteket fejlesztő kognitív (viselkedésterápiás) tréning, mely hatékonyan csökkenti az antiszociális fiatalok agresszivitását, impulzivitását, előkészíti a szabadulást követő „élg jó” beilleszkedést.

A szirmabesenyői Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében 2003 és 2006 között 115 fiatal vett részt pályázati forrásból EQUIP tréningen, és további csoportokat is szervezünk.

Tapasztalataink szerint a sport és a kreatív személyiségfejlesztés (agyagozás, virágkötés, kertészkedés, üvegfestés, bőrdíszmű- és fonottáru-készítés, zenélés) kiegészíti a tréning anya-

gát, és együtt fejt ki a bűnismétlést megelőző, rehabilitáló hatását a konstruktív életvezetés irányába.

Konstruktív életvezetés – megelőzés

A cél az lenne, hogy minden fiatalot felkészítsünk a hatékony, konstruktív életvezetésre. Vajon mit jelent ez a fiatalkorúak börtöneiben?

- Munkára nevelés (sajnos elenyésző a foglalkoztatott fiataljaink száma, több munkalehetőséget szeretnénk biztosítani számunkra)
- Közös és egyéni felelősség (kidolgozásra vár az egyéni felelősségvállalás és szerződés kötés jogi háttere)
- Alkotás, kreativitás, sport (lehetőségeinkhez képest ezt minőségileg is biztosítani tudjuk)
- Egészségmegőrző viselkedés (a prevenció programokon túl szélesebb ismeretterjesztés szükséges)
- Az empátia, a megértés erősítése (EQUIP vagy hasonló tréningek, kiscsoportok, konkrét helyzetek)
- Tolerancia, segítőkészség (EQUIP)
- Társas támasz nyújtása (EQUIP)
- A düh és kudarc elviselése (EQUIP)
- Az indulatok kezelése (EQUIP)
- A panasz konstruktív kifejezése, a coping (megküzdési képesség) erősítése (EQUIP)
- Az igazságos világba vetett hit és a bizalom átélése (Ezt a legnehezebb helyreállítani, biztosítani, ha a családi nevelésben alapvetően megrendült a fiatal bizalma. Elég, ha korrektek vagyunk!)
- Pozitív probléma-fókusz (példamutatás szükséges)

A megelőzés lehetőségei

A fiatalkorúak intézeteiben elszaporodó és mind súlyosabbá váló agresszivitás csökkentése, illetve az ismételt előfordulás megelőzése érdekében érdemes megfontolni az alábbi lehetőségeket:

- a kis-kriminálisok/ fiatal bűnözők differenciálása (központi diagnosztizálása, egyéni kezelése)
- az agresszív viselkedés határozott, indulatmentes büntetése (legyen ő dühös, ne én)
- a következmények tanítása, az egyéni felelősség növelése
- az érzelmi és az erkölcsi nevelés újragondolása (Piaget, Kármán)
- a magatartási- és tanulási zavarok támogató korrekciója (sokan kerülnek az e problémákkal küzdő fiatalok közül börtönbe)
- munkára nevelés, a társadalmilag értékes emberré válás felé irányulóan
- kreativitásra építő személyiségformálás (az anyag szeretete, sikerélmények nyújtása, az önmegvalósítás lehetősége, a szorongás oldása)

- a média és a számítógépes játékok megszürése az agressziótól
- a fiatalok dohány-, alkohol-, és drogfogyasztásának visszafogása
- problémamegoldó-, konfliktus-kezelő-, és agresszió-csökkentő tréningek
- a pozitív probléma-orientációs készségek és a coping tanítása, valamint optimista jövő-perspektíva kialakítása szükséges, az egyéni érvényesülés és életprogram kiszámíthatósága érdekében
- közösségformáló ifjúsági tevékenységek szervezése (versengés, versenyztetés, erőpróba)

Utószó

Ma Magyarországon közel félezer fiatalkorú fogvatartott tölti börtönbüntetését vagy várja előzetes letartóztatásban ítéletét. *Többségük életében az agresszivitás kulcsélmény, amely deliktumhoz és áldozattá váláshoz egyaránt vezetett. Egyikük sem született agresszív bűnözőnek.*

A megelőzés hatékonyabb. Tegyük lépéseket a konstruktív életvezetés felé!

Felhasznált irodalom

Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

Beck, A. T.: A gyűlölet fogságában. A harag, az ellenségesség és az erőszak alapjai gondolkodásunkban. Háttér Kiadó, Budapest, 2000.

Boros János—Csetneky László: Börtönpszichológia. 2., átdolg. kiad. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002.

Erikson, E.: A fiatal Luther és más írások. Gondolat, Budapest, 1991.

Gibbs, J. C.—Potter, G. B.—Goldstein, A. P.: The Equip Program. 1995.

Goldstein, A. P.—Gibbs, J. C.—Glick, B.: Aggression replacement training. Champaign, 1998.

György Júlia: A nehezen nevelhető gyermek. Medicina Kiadó, Budapest, 1978.

Horn, M.—Shively, R.—Gibbs, J. C.: Equipped for Life. [EQUIP játékok, gyakorlatok.] 1995.

Kerezi Klára: A védtelen gyermek. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1995.

Orell Ferenc János: A fiatalkorúak agresszivitásáról komplexen – ügyézi szemmel.

Internet: invitel.hu/paskomliget/45/

Vavró István: A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In: Kriminológiai Közlemények 60. (Szerk. Sárík Eszter.) Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2002.

Vikár György: Az ifjúkor válságai. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Laboncz Erika

Az agresszió kezelése a totálisan zárt börtönökben*

Bevezetés

Két év óta dolgozom a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben pszichológusként. Munkám jelentős részét teszi ki a hosszútartamú szabadságvesztésüket töltő elítéltekkel való foglalkozás. Előadásomban azokról a tényezőkről és problémákról szeretnék beszélni, amelyek a legmarkánsabban érzékelhetők az elítéltek személyiségfejlődési folyamatában. Kitérek arra is, hogy milyen lehetőségeket használhatunk ki esetükben a hanyatlás és lépülés megelőzése, személyiségük szinten tartása érdekében.

Az agresszió

Az agresszió mint ösztön

A pszichoanalízis keretein belül Freud először azt az elgondolást alakította ki, mely szerint az agresszió az „örömv” szolgáloja. Az agressziót először az „öröm” elérése vagy a libidó kielégülésére irányuló törekvés során tapasztalt frusztrációra adott reakciónak tekintette. Később feladta az agresszió ezen felfogását, és kialakított egy kettős ösztönelméletet. Ebben az önfenntartás készítése mellett Freud egy másik ösztönt is feltételezett, egy a halálra és a szervetlen állapotba való visszatérésre irányuló tendenciát. Az utóbbi ösztönhöz kapcsolódó destruktív energiát az embernek távol kell tartania magától, a külvilágra kell irányítania azért, hogy az öndestrukciónól megóvja magát. Freud feltételezte, hogy az agresszív viselkedés eltereli a destruktív energiákat, és így csökkenti a feszültséget.

Az agresszió pszichoanalitikus ösztönelméletének nincs igazán hatása a jelenkori agressziókutatásra. A pszichoanalízistől független, ám belőle kialakult nézőpontok azonban az empirikus agressziókutatás központi fogalmaihoz vezettek.

Etológiai megközelítés

Az agresszió veleszületett viselkedési diszpozíció: növeli a túlélés és a sikeres fajfenntartás esélyeit. A fajon belüli agresszió révén kialakul a szociális egységen belül egy hierarchia, mely a legjobb egyedeket helyezi a legmagasabb rangokba. Ez az etológiai megközelítés az agresszív viselkedés megjelenéséről azt feltételezi, hogy minden egyeden megtalálható egy viselkedés-specifikus energiapotenciál (azaz agresszió), amely automatikusan gyülemlik fel. Az agresszív viselkedés valószínűsége és intenzitása ennek a potenciálnak az aktuális nagyságától függ. Ha hosszabb ideig nincs „kiváltó inger”, akkor az agresszió oly mértékig összegyűlhet, hogy nyilvánvaló külső ingerek nélkül,

* A 15. Kriminálépxó büntetés-végrehajtási szekcióülésén 2006. november 28-án elhangzott előadás szövege.

spontán módon „kirobban”. Az agressziót mint ösztönt magyarázó elméletek szerint az emberi agresszió kiküszöbölhetetlen. Ennek a feltételezésnek számos példa ellentmond.

Frusztráció és agresszió

A frusztráció nem vált ki közvetlenül agressziót, hanem érzelmi feszültséget, arousal állapotot kelt az egyénben, nevezetesen dühöt. Az így felkeltett düh váltja ki az agresszív viselkedés belső készségét. De ez a viselkedés csak akkor fog megjelenni, ha a helyzetben agresszív jelentésű kulcsingerek vannak: azaz olyan jelzések, melyek a dühöt kiváltó feltételekkel, vagy egyszerűen magával a dühvel társultak.

Ez az elmélet nem válaszol meg olyan kérdéseket, mint például, hogy adott személy adott helyzetben miért mutatta az agresszióknak éppen azt a formáját, a nagy létszámú elképzelhető alternatíva helyett, vagy az adott személy hogyan sajátította el a rendelkezésre álló viselkedési alternatívák készletét, valamint az arra vonatkozó elképzeléseit, hogy melyik cselekedet lesz a legcélszerűbb.

Részletesebben a társas tanulási megközelítés foglalkozik azokkal a környezeti feltételekkel, amelyek az agresszív viselkedés elsajátításához és fenntartásához vezetnek.

Az agresszió mint tanult viselkedés

Az agresszív viselkedés, miként a legtöbb viselkedésforma, instrumentális és/vagy modellálás révén sajátítódik el. Tehát a környezeti jutalom-kontingenciák kontrollja alatt áll.

Az arousal szerepe az agresszív viselkedésben:

Agressziót kiváltó tényezők lehetnek például a provokáció, hőség, zaj stb. A *tömeges együttlét* az agresszív viselkedés mértékére egyaránt lehet növelő és csökkentő hatású. Ebből a szempontból az a legfontosabb, hogy a térbeli zsúfoltságot szubjektíve kellemesnek vagy kellemetlennek észlelik-e a személyek. Amikor a tömeg nehezíti azt, amit a személy tenni akar, akkor az a tömeget kellemetlennek észleli. A *hőség*: az ilyen körülmények között lévő emberek rosszul érzik magukat, semmi másra nem vágyanak, minthogy békén maradjanak.

A normák szerepe a csoportközi agresszióban és a kollektív erőszakban:

A viselkedés feltűnően szélsőséges formái nem csak azért valószínűbbek csoporthelyzetben vagy tömegben, mert az egyének elveszítik gátlásaikat, vagy kevésbé törődnek a normákkal, hanem azért is, mert a csoportban új normák keletkeznek, melyeket az adott sajátos helyzetben minden érdekelt elfogad, és magáénak vall.

A börtön

Magyarországon a legsúlyosabb ítélet, amely a törvényeket sértő viselkedés megbüntetéséért érheti az embert, a szabadságvesztés. A börtön a büntetést szolgálja, amit az állam az igazságszolgáltatási rendszeren keresztül biztosít, ezt a rendszert, pedig a bűnözésről és büntetőpolitikáról vallott nézetek és felfogások alakítják. Általában a börtönnek három funkciót tulajdonítanak (Boros, 2002):

1. Büntető funkció
2. Elrettentés
3. Korrekció

A hazai jogszabályok a reszocializálás elve köré szerveződnek, és elvileg lehetőséget adnak korszerű megoldások alkalmazására. A gyakorlatban – főként finanszírozási hiányosságok miatt – a hazai börtönök korszerűsítése sok nehézségbe ütközik, a személyzet létszámának és képzésének hatékony növelése is problémát jelent. Az elsősorban szabadságvesztés büntetésre orientált büntetőpolitika miatt az alternatív büntetések alkalmazása nem tekinthető számottevőnek, így az nem befolyásolja kellőképpen a szabadságvesztés-büntetésre ítélt magas arányát, az új börtönök létesítésére pedig csak enyhít a zsúfoltságon.

Erre a helyzetre a totális intézeti típus, az elítéltek vonatkozásában a megfosztások, az alacsony együttműködési motiváció, az elbizonytalanodás és személyiségromlás, a szabaddulás utáni kilátástalanság a jellemzők. (Boros, 2002)

A börtön mint totális intézet

Goffman *Asylums* c. könyvében foglalkozott a totális intézetek/intézmények rendszerével, ahol az emberi élet három legfontosabb tevékenysége – munka, alvás és szabadidő – egy helyen, azonos társakkal, azonos autoritás alatt és azonos szabályok szerint történik (Boros, 2002). Ezek az intézetek/intézmények két tényező – az elkülönítés és a gondoskodás – mentén szerveződnek. Goffman öt típusukat különböztette meg.

1. Otthonok – pl. vakok intézete, árvaház, szegényház, melyeknél a gondoskodás dominál

2. Gyógyintézetek – pl. TBC-kórház, elmeorvosintézet, lepratelep

3. Büntető intézetek – pl. börtön, javítóintézet, koncentrációs tábor

4. Feladatorientált intézetek – pl. laktanya, hajó, bentlakásos tanfolyam, melyek feladatorientáltak

5. Vallásos célokat szolgáló intézetek – pl. kolostor, zárda.

A börtönnek – mint totális intézménynek – speciális hatása van. Deprivációt okoz: a szabályoknak való alárendelődés, a személyes tárgyak elvétele, a formaruha stb. miatt a fogvatartott az önmagáról és a másokról kialakult képét elveszti. A személyes szabadság erősen korlátozott, egyhangúág és unalom, parancsok és igazságtalanságérzet, frusztráció, szexuális depriváció, szorongás, aggodás a család és a barátok miatt a jellemzők.

Az informális hálózat

A totális intézetben a hivatalos (formális) szervezetet a felügyelet alá-fölérendeltségi viszonyban álló csoportja és az elítéltek hivatalosan szervezett csoportjai, illetve azoknak a vezetői alkotják.

A formális szervezet szabályai maguk a börtön szabályok. Ezzel párhuzamosan azonban létezik egy nem-hivatalos szervezet is, melyet „második börtönélet”-nek vagy informális hálózatnak is neveznek. (Boros, 2002) Az elítéltek informális szervezete a hivatalosan működő, szabályokban rögzített intézeti élet mögött létező, az ellenőrzés alól kibújó, öntörvényűen motivált attitűdök és interakciók összessége. Funkciója a kollektív védelem biztosítása a totális intézet dependens helyzetbe hozó, személyiségromboló hatásai ellen egy másodlagos (rejtett) szabadságot, az önbecsülést és az önállóságot viszonylagosan megőrző interakciós tér fenntartásával. Mindkét csoport hajlamos a másokra ellenséges

sztereotípiákban gondolni. A csoportok közötti szociális távolság befolyásolja a kommunikáció korlátait, a beszédmódot.

A börtönbeli szubkultúrák kialakulásának kétféle módja lehet – a deprivációs modell szerint vagy az import modell szerint.

A **deprivációs modell**: az elmélet lényege, hogy a zárt jellegű totális intézetekben a bentlakókat érő megfosztások következtében kialakul a kompenzálás szervezeti formája, az informális hálózat, amely a bentlakók sajátos törvényekkel és szerepstruktúrával rendelkező társas kapcsolatrendszere, és olyan szükségletek kielégítését is elvégzi, ami egyébként tilos. Sykes ötféle deprivációt írt le:

1. A legnyilvánvalóbb szenvedés a szabadság elvesztése. Kínzó élmény, hogy az elítélt azt érzi: a szabad emberek társadalma kitaszította. Ez súlyosan károsítja a rab önmeghatározását, és ezt nap, mint nap átéli. Ahhoz, hogy ezt lelkileg elviselje, módot kell találnia arra, hogy mellőzze azokat, akik őt mellőzik.

2. A kényelemtől való megfosztottság: az alapvető szükségletet ugyan a börtönben kielégítik – a fogvatartott nem éhezik, nem fázik stb. –, de ez az életszínvonal a számára elégtelen, mivel úgy érzi, kudarcot vallott egy olyan világban, ahol az anyagi dolgok birtoklása az értékmérő.

3. Egy kizárólag férfiakból álló csoportban aggodalmak merülhetnek fel a férfiasságukat illetően. Látens homoszexuális tendenciák aktiválódhatnak, amiket csak erős büntudattal tudnak elhárítani.

4. Az erős, felülről irányított – állandó és mindenre kiterjedő – ellenőrzés és szabályozottság, vagyis az autonómia elvesztése nehezen viselhető el. Az előírások, parancsok viszont sok esetben értelmetlenek az elítéltek szemében.

5. Az egymással szembeni gyanakvás általános. A különböző megpróbáltatások, próbatételek miatt az elítéltek állandó feszültségben élnek. Nem érezhetik magukat biztonságban. Ez tartja mozgásban a foglyok társadalmát mint tevékenységrendszert, a társas interakciók által csökkenthetők a bebörtönzés elviselésének nehézségei.

Az **import modell**: a fogvatartottak által behozott társadalmi értékek és szokások börtönön belüli érvényesülését tekinti az informális hálózat kialakulási forrásának.

Az elítéltek informális szervezete a formális célkitűzésekkel ellentmondó, a börtön reszocializáló funkcióját akadályozó szervezetnek tekinthető, de ugyanakkor a benti élet alapvető irányításában részt vesz, és a formális szervezettel együtt biztosítja az intézet működőképességét.

A hosszútartamú szabadságvesztés pszichológiai összefüggéseivel kapcsolatos vizsgálatok

A börtönökben fogvatartott, hosszú időre ítélt bűnelkövetők speciális problémát jelentenek a börtönadminisztráció számára, melynek megoldására nagyrészt tudományos vizsgálatok eredményei nyújtanak segítséget. Nagyon sok hiedelem létezik a hosszú börtönbüntetés hatásával kapcsolatban, például az intelligencia leépülése, érzelmi elsivárosodás, elmagányosodás, súlyos depresszió, institucionalizálódás, motivációk eltűnése, agresszivitás, autoagresszió.

Vizsgálták azt is, hogy melyek azok a problémák, amelyek a leginkább foglalkoztatják a hosszabb büntetésüket töltő elítélteket, mitől szenvednek a legjobban, és mik

azok, amik a leginkább hidegen hagyják őket. Az eredmények azt mutatták, hogy a nagyobb gondot a külső személyekkel való kapcsolatok elvesztése okozza. Általában véve is a külső élethez kapcsolódó tevékenységek megvonásából eredő frusztráció okozta a legnagyobb problémát, kisebb gondot jentett a börtön belső élete, illetve az érzelmi stabilitás elvesztésétől való félelem, az önbizalom elvesztése vagy az öngyilkosság elkövetésének veszélye. Érzelmileg, fizikailag és intellektuálisan tehát ezek az emberek erősebbnek akartak látszani.

Richards (1978, idézi Boros 2002) ezt a „real man” attitűddel magyarázta, vagyis az igazi férfi képes megbirkózni a börtönélet nehézségeivel, és képes megőrizni lelki stabilitását. Richards szerint ez az attitűd jelezhet egyfajta szociális kívánatosság hatást, ami azt jelenti, hogy a férfiak elfojtják a problémáikat, eltúlozzák az alkalmazkodóképességüket, és arról győznek meg másokat és/vagy önmagukat, hogy ők igazi férfiak, akik túlélnek a börtönt.

A vizsgálati személyek nagy része arról számolt be, hogy önmaguk oldják meg a problémáikat, nem kérnek segítséget sem a rabtársaktól, sem a felügyeletről.

Ezek a kutatási eredmények nem bizonyították, hogy a hosszútartamú szabadságvesztés irreverzibilis változásokat okoz az elítéltek személyiségében. Az eredmények azt mutatják, hogy nincs intellektuális leépülés a hosszú szabadságvesztés folyamán, sőt a verbális intelligencia növekedése – amely a börtönben lehetővé tett iskolázatással és olvasási szokások kialakulásával magyarázható – kis mértékben meg is emelheti az IQ-t.

A személyiségvonások terén az introvertálódás és a hosztilitás [ellenséges beállítódás] befelé fordítása a viselkedés kontrolljának növekedését jelzi, figyelembe véve a longitudinális vizsgálat eredményét, mely szerint az ellenségesség csökkent és az érzelmi érettség javult.

Nagy problémát jelent a külső szociális kapcsolatok megszűnése. A külső kapcsolatok egyrészt a belső lelki egyensúlyt segítettek fenntartani, másrészt segítették a szabadulás utáni visszailleszkedést.

Pszichopáták a börtönben: a bűnözés mint logikus választás

A szubkultúra érték- és normarendszere megengedi az erőszak használatát. A szubkultúra erőszakos alapon épül fel, így legtöbbször verekedéssel határozzák meg valakinek a helyét a hierarchiában. A struktúra megszilárdulása után csökken az erőszak szintje, de bármikor megvan a lehetősége annak, hogy valakit megtámadnak valamilyen érték tárgya, vagy egyszerűen csak az informális státusza miatt, annak elnyerése céljából. A szubkultúrán belüli, megengedett erőszak nagy többségében nem kerül a felügyelet tudomására. Ami a leggyakrabban megzavarja a börtön nyugalalmát, az alulkontrollált, extrém agresszív viselkedésű fogvatartottak akciói társaik és a felügyelet ellen. Az ilyen „problémás” elítélt között sok a pszichopata, illetve a neurotikus személyiség. Az erősen szorongó személyek könnyen provokálhatók, hamar elveszítik a fejüket, és emiatt gyakrabban kerülnek bajba. Viszont a kinti életben nem jellemző rájuk az erőszak.

A pszichopáták világa külön előadást érdemelne, és az agresszió témakörénél sem hagyható ki, hiszen ha nem is minden pszichopata bűnöző, és nem minden bűnöző psi-

chopata, a börtönpopulációban a pszichopáták jól reprezentáltak, az általuk elkövetett bűncselekmények aránya pedig messze meghaladja a számarányukat. A börtönökben a női és férfi fogvatartottak átlagosan mintegy 20%-a pszichopata.

A pszichopátia és a bűnözés kapcsolatára irányuló kutatások azt találták, hogy a bűnelkövetés szempontjából a pszichopáták életük nagy részében jóval aktívabbak, mint a nem pszichopata bűnözők. A pszichopáták aktivitása 35-40 éves korig sokkal nagyobb volt, mint a normál bűnözőké, ezután viszont jelentősen csökkent az erőszakos cselekményeik száma.

Nagyobb valószínűséggel követnek el erőszakos bűncselekményeket, illetve széles körben és sokféle bűncselekményt követnek el, amiből az következik, hogy a börtönadaptáció és a bűnisméltés szempontjából a pszichopáták prognózisa nem jó. A gyakoribb bűnelkövetésnél is aggasztóbb, hogy a pszichopáták sokkal hajlamosabbak az erőszakra és az agresszióra, mint mások. A legtöbb börtönpopulációban nem szokatlan az erőszak, de a pszichopáták még ehhez képest is kitűnnek. Számukra az erőszak és a fenyegetőzés „használati tárgy”, amikor feldühítik, elutasítják, vagy frusztrálják őket, és szinte egyáltalán nem gondolkodnak el a következményeken.

A bűnelkövetői magatartás és az erőszak nem jósolható meg pontosan. Tanulmányok ugyanakkor kimutatták, hogy a pszichopáták esetében a visszaesési arány mintegy kétszerese a más bűnözők körében mért aránynak.

A börtön hatása a személyiségre

Egyes kutatások kimutatták, hogy az életfogytiglanra ítélték mintájában eltűnik a konformista és az alulkontrollált bűnelkövető típusa. Ez a jelenség kétféleképpen magyarázható. Az egyik magyarázat – amely csak az alulkontrollált magatartás visszaszorulására vonatkozik – szerint az életfogytiglanra ítéltéknek, akiknek minimum 15 évet le kell tölteniük a büntetésükből, egy túlélési tervet kell kidolgozniuk, hogy képesek legyenek átvészelni az előttük álló hosszú időintervallumot. A túlélés lényege a mindenáron való alkalmazkodás, a stressz-helyzetekkel való megbirkózás, a fizikai és pszichológiai stabilitás megőrzése.

A másik magyarázat az a szociálpszichológiai kényszer, amely nem egyszerűen a szubkultúra tagjainak a viselkedésszabályozása, hanem több annál. A hosszú együttlét során kikényszerítik egymástól a kontrollált és egymás számára elviselhető viselkedésmódot. Ebben a speciális viszonyrendszerben nem tűrik el sem a felügyelethez való túlzott alkalmazkodást, sem pedig az alulkontrollált viselkedést, vagyis amikor valaki semmibe veszi a börtönélet formális és informális szabályait.

Amint az irodalom áttekintése során látható, a hosszútartamú szabadságvesztés folyamán nincs intellektuális leépülés, és maga a börtönbüntetés nem okoz mélyreható változásokat a személyiségben. *A Szegedi Fegyház és Börtönben 1993–94-ben végeztek el egy nagyszabású vizsgálatot Boros János vezetésével. A vizsgálatban személyiség- és IQ-tesztet (MMPI, Raven) vettek fel 38 hosszútartamú börtönbüntetésüket töltő elítélttel. Az eredeti terv szerint 5 év múlva került volna sor a vizsgálat megismétlésére, de ez végül nem valósult meg. 10 évvel később, 2003-ban ugyanazokkal a személyekkel meg-*

ismételtem a vizsgálatot. A cél az volt, hogy összehasonlítva a két mintát, átfogó képet kapjunk azokról a változásokról, amelyek a börtönben eltöltött hosszú évek során bekövetkezhetnek a fogvatartottak személyiségében, kognitív képességeiben. Kérdésként merült fel, hogy ha vannak változások, azok mennyire stabilak, beépültek-e a személyiségbe, vagy csak a börtönhöz való alkalmazkodást, a túlélést segítik, és a szabadulás után eltűnnek.

A 2003-as kutatás eredményeinek tárgyalása

A 2003-as kutatás is megerősítette, hogy az elítéltek személyiségében nem okoz negatív változásokat a hosszútartamú börtönbüntetés, inkább pozitív változáson mennek keresztül a börtönbüntetés hatására, egyfajta szocializációs folyamat zajlik le.

Meglepő, hogy a negatív tulajdonságok, attitűdök és készségek csökkentek, a pozitívak viszont erősödtek. Az első vizsgálat idején a depresszió, a szorongás, a neurotikus tünetképzés szintje viszonylag magas volt, de a második vizsgálatban kapott értékek ahhoz képest csökkentek.

A letartóztatástól a bírói ítéletig tartó időszak negatívan hat a bűnelkövetők önértékelésére, énképére, és ehhez még hozzájárul a szabadságvesztés folyamata. A kezdeti impulzivitás, alkalmazkodási zavar, ellenségesség, érzelmi éretlenség, függőség, szorongás, levertség azzal az állapottal magyarázható, amelybe az egyén a börtönbe kerülésekor kerül.

Ezek a tünetek igen gyakoriak a fogvatartottak egy részénél, főleg a bebörtönzés kezdetekor jelentkeznek, a belső feszültség levezetését jelentik. Kutatások sora bizonyította, hogy a börtönbüntetés kezdeti szakaszában jelentősen megnő a szorongás és a depresszió szintje, és alacsonyabbá válik az önértékelés (Boros, 2002).

A környezettől részvétet, segítőkészséget vár a személy. A környezet azonban nem lesz megértőbb, emiatt az elítélt túlhangsúlyozza, vagy túlkompenzálja a betegségét. A tünetek hosszabb időn keresztül csak ritkán maradnak fenn, a jelenség néhány hónap után megszűnik, tehát ezek a tünetek egy aktuális állapotot tükröznek. Fontos, hogy van-e a börtönben gyógyító-nevelő csoport, pszichológus, mert ha nincs, akkor a neurotikus tünetek száma nőhet. A tünetek azonban mindenfajta segítség nélkül meg is szűnhetnek. Ez is egyfajta coping [megküzdés].

Az Énerő, a Dominancia és a Tolerancia skálán magasabb pontszámot értek el az elítéltek a második vizsgálat során.

A szabadságvesztés állapotához való alkalmazkodás során először az énkép kerülhet veszélybe a státuszvesztés, a függő helyzetbe kerülés és a börtönléttel együtt járó megfosztottságok (ld. Sykes) miatt. Goffman (1961, idézi Boros 2002) ezt én-elhalásnak nevezi, ami ellen helyzeti visszavonulással lehet védekezni: ez nem „én” vagyok, ez csak ez a szerep, amely a szabadulással véget ér. Az elhárító mechanizmusok egyes fajtái is működésbe léphetnek, például a racionalizálás.

Az informális hálózat számos kompenzációs énerősítő lehetőséget nyújt, ilyenek például a vezető szerepek, az illegális örömforrások, a birtoklás szükségletének kielégítése. Az elítéltek viszonylag gyorsan elsajátítják az informális értékeket és normákat,

és ezáltal az elítélt integrálódik, beépül a szubkultúrába. Egyes vizsgálatok arról számolnak be, hogy viszonylag gyorsan normalizálódnak az elítéltek érzelmi problémái, és pozitívabb lesz az önértékelésük (Boros, 2002). Az elítélt a szubkultúra normái szerint próbál viselkedni, ezt a társai pozitívan értékelik. A pozitív visszajelzések beépülnek az énképbe, csökken a bizonytalanság és a szorongás. A pozitívabb énkép stabilizálja a személyiséget.

A 2003-as vizsgálat eredményei a fentiek igazolták: a dependencia hosszabb távon csökken, az elítéltek kerülnek a nyílt összetűzéseket, az ellentmondás-tűrésük is erősödik, csökkennek az alkalmazkodási zavarok. Kérdés, hogy ha az elítélt önként kooperál a börtön személyzettel, van-e esély arra, hogy az énképét erősítse, vagy a börtön törvényszerűen én-devalvációhoz vezet, és így reális célkitűzés csak a további romlás megelőzése lehet?

A lerombolódott énkép a szabaduláskor stigmaként akadályozza a sikeres rehabilitációt, és nagyfokú önállótlanossággal párosulva növeli a visszaesés lehetőségét. Ha az elítélt képes olyan copingot kivitelezni, amely megóvja őt az énkép összeomlásától, kisebb az esélye annak, hogy visszaeső lesz, bár a már említett informális hálózat negatív hatása az értékek, normák és attitűdök antiszociális irányú elmozdításával előre vehető a visszaesés.

Az elítélteknél a magas *énerő* tehát rugalmas viselkedéskontrollt biztosít, amely az eredményesebb alkalmazkodást teszi lehetővé a különböző társas- és stressz-helyzetekben. A vizsgálat eredménye azt jelzi, hogy az énerő növekedése bizonyos fajta védettséget nyújt a börtön személyiségkárosító hatásaival szemben.

A *dominancia* növekedését szintén az informális státusznak az elítéltegyakorolt hatásaként értelmeztem. Abból indultam ki, hogy az informális csoportok hierarchikus felépítésűek, és az egyén helyét a hierarchiában az erőszak határozza meg. Azok az elítéltek, akik erősebbek, magasabb státuszokba kerülnek, mint a gyengébb fogvatartottak. Az erőn kívül más tényezők is közrejátszanak az egyén pozíciójának kialakulásában a csoporton belül, például az intelligencia, a szociális ügyesség, a börtöntapasztalat, a börtönszocializáltság, az elkövetett bűncselekmény súlyossága stb. A megszilárdult struktúra, amelyben kialakultak a pozíciók, csökkenti az erőszak lehetőségét, és a hangsúly a csoport működésére tevődik át.

A szubkulturális értékrendben két fontos érték van, amely lehetővé teszi, és bizonyos esetekben megköveteli az erőszak alkalmazását. Az első érték a hatalom és a függetlenség, amely arra ösztönzi az elítélteket, hogy minél magasabb pozícióba jussanak a szubkultúrában, és ezáltal több hatalmat, nagyobb függetlenséget birtokoljanak. A magas státusz lehetővé teszi a deprivációk okozta kínok enyhítését, a kizsákmányolás révén a javakból való nagyobb részesedést, nagyobb kompetenciát, a társak irányítását, az énkép és az önértékelés erősödését. A másik érték a férfiaság, amely kevésbé ösztönöz ugyan erőszakra, mint a hatalom, de segít a börtönélet nehézségeinek elviselésében, férfias helytállást követel problémás helyzetekben, mások segítségére buzdít. Az erőszak használatát csak olyan esetekben írja elő, amikor a saját személyét vagy barátait éri támadás. A „real man” attitűdöt figyelembe véve elképzelhető, hogy itt is az al-

kalmazkodóképesség eltűzéséről és problémák/gyengeségek eltitkolásáról van szó. Ez is egyfajta védekezési mód a börtön személyiséget érintő hatásaival – a deprivációkkal, kiemelve a fenyegetettség és a bizonytalanság érzését (ld. Sykes) – szemben.

A *tolerancia* növekedését a felügyelet és az elítéltek között kialakuló egyensúlyi helyzettel magyaráztam. Egyrészt a hosszú együttlét kikényszeríti azt, hogy az elítéltek elvárják egymástól a kontrollált és az egymás számára elviselhető viselkedésmódokat. Ebben a speciális viszonyrendszerben – mint már említettem – nem tűrik el sem a konformizmust, a felügyelet elvárásaihoz való túlzott alkalmazkodást, sem az alulkontrollált viselkedést, amikor valaki semmibe veszi a börtönélet formális és informális szabályait. Másrészt a felügyelet nem akar behatolni a szubkultúra életébe, cserébe a fogvatartottak önként végrehajtják a napirendet, takarítanak, elmennek dolgozni, rendet tartanak stb. A személyzet nem követeli meg szó szerint a börtönszabályok végrehajtását, a kisebb vétségek felett szemet huny. Az elítéltek „cserébe” nem viselkednek tiszteletlenül, nem hozzák kellemetlen helyzetbe a személyzetet a felettesei előtt. Mindez egy rugalmas, alkalmazkodó hozzáállást kíván.

Mindkét fél ügyel arra, hogy ne sértsék meg ezt az egyensúlyi állapotot, mert ennek felborulását a sértett fél igyekszik megtorolni. Ha a rabok megsértik ezt az állapotot, a felügyelet szigorítja az ellenőrzést, korlátozzák a szubkultúra működését. A rabok között ellenállás szerveződik, feszült lesz a hangulat, bizonytalanság, fenyegetettség érzése alakul ki az elítéltek között. Ezért nem szeretik azokat, akik agresszív viselkedésükkel megsértik az egyensúlyt.

Veszélyes lehet azonban, ha a szubkultúrák nagyon megerősödnek, mert ez gyengítheti a börtön rehabilitációs hatékonyságát, és csökkentheti az elítéltek visszailleszkedését a társadalomba.

Mint már említettem: az Énerő, a Dominancia és a Tolerancia skálán magasabb pontszámot értek el az elítéltek a második vizsgálat során. Ezt a kijelentést árnyalja, hogy míg az énerő, a dominancia és a tolerancia az első vizsgálatban alacsony értéket mutatott, a 2003-as vizsgálatban a normálövezet alsó határán volt. A változás tehát nem értékelhető teljes mértékben pozitívnak.

Az elítéltek nem voltak extrovertáltak, az impulzivitás és a hosztilitás is csökkent az első vizsgálatához képest. A túlkontrollált agresszió és az acting-out ellenségesség-skála értékei nem változtak, mindkét vizsgálat esetén a normál övezetbe tartoztak. Ennek magyarázata az aktuális viselkedés szempontjából az lehet, hogy az elítéltek alkalmazkodásra vannak kényszerítve mind a társak, mind pedig a felügyelet részéről, de a börtönből kikerülve a korábbi megnyilvánulások ismét dominálhatnak a személy viselkedésében. Egyes skálák változatlan értékei az alapszemélyiségre utalhatnak, és úgy tűnik, magát a személyiséget nem befolyásolja a börtönbüntetés.

Az agresszív, impulzív viselkedés csökkenése a börtönszocializációval és különböző alkalmazkodási/túlélő technikával magyarázható. Ezek a technikák viszont nem fejlődnek a börtönbüntetés ideje alatt. Az elítéltek a kinti életben tanult coping technikákat alkalmazzák a börtönben is. Legyenek bármilyenek a technikák, tény, hogy eredményes adaptációt biztosítanak. Az elítéltek célja, hogy túléljék a börtön, és megtalálják

azokat a módszereket, amelyek lehetővé teszik, hogy megvédjék magukat a börtönélet hatásaitól.

Az eredményeket nézve valószínűnek tartom, hogy a börtönben kialakult viselkedésminták csak addig tartanak, amíg a viselkedés kényszere fennáll. A szabadulás után pedig azok a viselkedésminták aktivizálódnak újra, amelyek a szabadságvesztés alatt nem érvényesülhettek. A bűnisméltés tehát nem zárható ki.

Más vizsgálatokhoz hasonlóan itt is megfigyelhető volt a dominanciára törekvés és az ellenségesség csökkenése, amely a viselkedéskontroll erősödését jelzi. Ez pozitív folyamatot jelent, amely a viselkedés szabályozását hatékonyabbá teszi. Ezáltal a fogvatartottak betartják a szabályokat, nő az önkontroll, kerülnek a nyílt konfliktusok és nő az érzelmi érettség. Az erősödő dominancia, énerő és tolerancia azt mutatják, hogy az elítéltek érzelmi és viselkedési szinten egyaránt beépítették a személyiségbe a börtön-szabályokat. Kérdés azonban, hogy ez a merev kontroll akkor is hatékonyan szabályozza majd a viselkedést, ha a vizsgálati személyek visszakerülnek a kevésbé formális, szabályozott társadalomba.

Összefoglalva elmondható, hogy a hosszútartamú szabadságvesztés fokozza a viselkedéskontrollt, elősegíti az elítéltek alkalmazkodását, és csökkenti a szélsőséges viselkedésmódok megjelenésének esélyeit. Ugyanakkor nehéz volna azt állítani, hogy a bebörtönzésnek nincs negatív hatása, mivel a szabadságvesztés kezdeti szakaszában szorongás, depresszió, alacsonyabb önértékelés mutatható ki a fogvatartottaknál, és a pszichopátia magas szintje sem biztató a visszaesés lehetőségének kérdésében.

A pszichopáták kezelésének nehézségei

A dolgozat III. 2. alfejezetében már ismertettük a pszichopata bűnelkövetők viselkedésének jellegzetességeit. Kezelésükkel kapcsolatosan elmondható, hogy – alig néhány kivételtől eltekintve – a pszichoterápia hagyományos formáiról bebizonyosodott, hogy hatástalanok a pszichopáták kezelésében. A biológiai terápiák, például a különböző gyógyszerek alkalmazása sem járt több sikerrel.

Fontos azonban, hogy tovább keressük a módszereket, amelyekkel mérsékelhetjük azt a hatást, amelyet a bűnelkövető pszichopáták a társadalomra gyakorolnak. A fő nehézség a kezelésükben az, hogy a pszichopáták nem érzik úgy, hogy pszichológiai és érzelmi problémáik vannak, és nem látják semmi okát, hogy változtassanak a magatartásukon.

Néhány ok, amely miatt a terápiák hatástalanok:

- Gondolataik és tetteik olyan sziklaszilárd személyiségstruktúrának a kiterjesztései, ami rendkívül ellenálló a külső befolyással szemben.
- Másoktól eltérően a pszichopáták nem keresnek maguktól segítséget.
- A terápia során rendszerint csak színlelik a bevonódást. Képtelenek az érzelmi intimitásra és az elmélyült belső munkára.
- A legtöbb terápiás programból a pszichopáták legfeljebb új kifogásokra és racionális tapasztalatokra tesznek szert, többet tudnak meg az emberi sebezhetőségről. Megtanulják, hogy milyen jobb és új módszerekkel manipulálhatnak másokat.

Szinte nincs egyetlen program sem, amely kifejezetten a pszichopátákra irányulna. Kezelésüknél abból lehetne kiindulni, hogy a legtöbb büntetés-végrehajtási program alapfelvetése – az, hogy a bűnelkövetők valamilyen módon rossz útra tértek, és mindössze arra van szükség, hogy reszocializáljuk őket – a pszichopáták vonatkozásában téves. Így az empátia és a lelkiismeret fejlesztése helyett arra kellene törekedni, hogy megmutassuk nekik: jelenlegi attitűdjük és magatartásuk nem szolgálja az érdekeiket, és a magatartásukért egyedül kell vállalniuk a felelőséget. Ezzel együtt megmutatni nekik, hogy miként használják az erősségeiket és a képességeiket szükségleteik kielégítésére úgy, hogy azt a társadalom tolerálni tudja.

Az agressziókezelés módjai

A totális intézményekben jelen lévő agresszióval több szinten kell foglalkozni. Nem lehet csupán a pszichológus feladata, hogy az ún. problémás egyéneket kiszűrje, és megpróbálja őket – megfelelő, hatékony módszerekkel – átváltoztatni alkalmazkodó, problémamentes elítéltté.

A büntetés, a börtön a fogvatartott számára – mint esemény – befolyásolhatatlan, hiszen jórészt nem ő dönt abban, hogy mi történik vele. Az elítélt számára a börtön kívül esik a mindennapi tapasztalatai körén, mert nem lehet az itt végbemenő eseményekre felkészülni.

Emellett a börtönbe került emberek stressz-tényezőkkel való megküzdési képessége, konfliktuskezelési stratégiája nem elég hatékony, hiszen maga a bűnözés ezen stratégiáknak társadalmi szempontból egyébként is elfogadhatatlan módját képviseli. A stresszre adott reakciók széles skáláját tapasztalhatjuk a börtönben, különösen a hosszú szabadságvesztésüket töltő elítéltek körében. Gyakran vannak ideges panaszaik, hangulati nyomottságuk, alvászavarai stb., amelyek az előzetes letartóztatásban, a börtönben – alacsony frusztrációs toleranciájuk miatt – kifejezetté válhatnak. Gyakoriak a rövid pszichiátriai kezelések, amelyek néha szubjektív panaszaik, gyakrabban agresszív viselkedésmódjaik miatt válnak szükségessé.

A leggyakoribb **pszichés reakciók** a következők:

- Igen magas szorongásszint
- Agresszív megnyilvánulások
- Depresszió, fásultság
- Kognitív károsodások

Fiziológiai reakciók:

- „Üss vagy fuss!” reakció
- Pszichoszomatikus reakciók: Az agresszív készletést kiváltó élethelyzet agresszív impulzus formájában – megfelelő fantáziaképeket, érzelmeket és indulatokat kiváltva – fiziológiai/biológiai mechanizmusokon át jut a végkifejletig, és okoz (az agresszió levezetése révén) megkönnyebbülést. Ha viszont zavart szenved ez a folyamat, az agresszió invertálódik, a saját személyiség ellen fordul, vagy egyéb megnyilvánulási formát talál.

Ezek mellett természetesen egyéni jelleget is ölthetnek a reakciók a pozitív irányú feldolgozás és az önmaga ellen irányuló agresszív cselekedetek szélsőségei közötti skálán. Van, aki elfogadja, ha kihasználják, van, aki produktív tevékenységet választ.

Ha a szakember szemével vesszük észre ezeket, akkor a személyiség szinten tartása érdekében ki- és felhasználni tudjuk ezeket a jelzéseket a nevelési folyamatban.

A stressz-kezelésben kiemelt szerepe van a mentálhigiénének, ami a pszichés egészség megőrzését, a patológiás elváltozások megelőzését jelenti. A hangsúly a folyamat során a prevención van. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a hosszú szabadságvesztésüket töltő elítéltek esetében próbáljuk meggátolni a személyiség leépülését.

Szem előtt kell tartanunk azonban, hogy a fogvatartottak mentális állapota szorosan összefügg a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány (a továbbiakban: személyi állomány) mentális egészségével, és fordítva. Az ember viszonylatok pszichodinamikájában nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy a szigorú szabályokkal, rendeletekkel és törvényekkel „leszabályozott” formális emberi viszonyokba nem szűrődik bele az individuum, az egyes személyiség a maga működésmódjával, értékeivel és torzulásaival egyaránt. Vagyis, ha a személyi állomány mentálhigiénéje kielégítő, ez hat a fogvatartottak mentálhigiénéjére, és viszont. Az elítéltek mentális állapota is hat – sajnos nemegyszer súlyos, személyiségkárosító módon – a személyi állományra. Ezt a kölcsönhatást kellene okosan felhasználni. A megelőző munkát tehát két irányból lehet elképzelni.

A személyi állomány mentális egészségének megőrzése

A személyi állomány mentális egészségének megőrzése kiemelt feladat lenne, aminek megvalósításához megfelelő anyagi, tárgyi és személyi feltételeket kellene biztosítani. Például: önismeret-fejlesztés tréningek keretében, a pszichológiai–pedagógia kultúra színvonalának emelése előadások során, esetmegbeszélő foglalkozások, kommunikációs és konfliktuskezelő tréningek szervezése, életvezetési problémákkal kapcsolatos egyéni tanácsadások formájában.

A fogvatartottak mentális egészségének megőrzése

A fogvatartottakkal kapcsolatos prevenciós tevékenységek köre is széles skálát mutat. Fontos, hogy az elítélt rendelkezzen a börtönérettel kapcsolatos minden olyan információval, ami a biztonsági szempontokat nem sérti. Azaz számára a börtönbüntetés – mint esemény – bejósolható legyen a megengedhető fokig. Ugyanígy jelentős az is, hogy – az előbb említett korlátok között – legyen a börtönélet befolyásolhatóbb az egyén számára: vagyis legyenek a fogvatartott életében olyan rendszeres események, melyek alakulásával kapcsolatosan elmondhatják a véleményüket, ezáltal lehetőséget kapnak életük bizonyos történéseit kontrollálni. Ezzel az állandóan érzékelhető kontrollért való harcok egy része is megelőzhető, vagyis csökkenthető a konfliktusok száma.

Fontos a munkáltatás, illetve a különböző foglalkoztatási lehetőségek rendszeres kihasználása. A megfelelő, ún. coping-mechanismusok megtanítása elképzelhető egyéni

tanácsadással, csoportos felvilágosító munkával, konfliktuskezelő, esetmegbeszélő, kommunikációs tréningekkel.

A folyamat nélkülözhetetlen tényezője az egységes hatásrendszer, vagyis a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó tiszthelyettesi állomány, a nevelők, a pszichológusok és – amennyire lehet – az elítéltek szervezett együttműködése.

Felhasznált irodalom

- Andorka Rudolf** (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Banister, P. A. et al.** (1973): *Psychological correlates of long-term imprisonment. I. Cognitive variables*. British Journal of Criminology, Vol. 13.
- Bolton, N. et al.** (1976) *Psychological correlates of long-term imprisonment. IV. A longitudinal analysis*. British Journal of Criminology, Vol. 16.
- Boros János, Csetneky László** (2002): *Börtönpszichológia. 2. átdolg. kiad.* Rejtjel Kiadó, Budapest
- Döme László** (2000): *Személyiségzavarok*. Filum, Budapest
- Flanagan, T. J.** (1980): *The pains of long-term imprisonment. A comparison of British and American perspectives*. British Journal of Criminology, Vol. 20.
- Garami Lajos** (1999): *Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái*. Börtönügyi Szemle, 2.
- Hare, Robert D.** (2004): *Kímélet nélkül*. Háttér Kiadó, Budapest
- Heskin, K. J. et al** (1973): *Psychological correlates of long-term imprisonment. II. Personality variables*. British Journal of Criminology, Vol. 13.
- Hewstone, M. et al** (1999): *Szociálpszichológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Kulcsár Zsuzsa** (1986): *Pszichopátia*. ELTE, Budapest
- Popper Péter** (1970): *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szakács Ferenc** (1988): *Patopszichológiai Vademecum*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Vígh József** (1991): *Kriminológiai alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Vígh József szerk.** (1973): *Erőszakos bűncselekmények és elkövetőik*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Csáki Anikó—Mészáros Mercedes—Sponga István

Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei

„Az emberben nincs szörnyeteg. Az emberben csak ember van, és mi ezt az embert szabadítjuk fel.”

(C. R. Rogers)

Bevezetés

Az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium 2005-ben pályázatot hirdetett olyan kutatások finanszírozására, melyek fő célja, hogy segítséget nyújtson a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem programjához kapcsolódó munkálatokhoz és a térségi, illetve regionális szintű tervezéshez. A pályázat a 2005. évi társadalmi befogadás kérdéséről szóló kutatásokat támogatta.

A Váltó-sáv Alapítvány munkatársainak magja 1997-től foglalkozik fogvatartott és szabadult (16-30 éves) fiatalokkal, segíti/támogatja reszocializációjukat. Úgy véltük, nagy tapasztalatunk és tudásunk gyűlt fel a témában és a területen, és mindezt meg kívántuk erősíteni kutatási eredményekkel is.

A témában eddig megvalósult kutatások¹ azt bizonyítják, hogy a börtönpopuláció jelentős hányada már a fogvatartás előtt kirekesztett, melyet a börtön nemhogy enyhítene, hanem ezt mélyíti, fokozza. A hátrányos megkülönböztetés tapasztalata a szabadságvesztéses büntetés letöltése után szinte biztos a szabaduló számára. A büntetés-végrehajtási intézetekben és a szabadulás után nem áll rendelkezésre segítség, olyan emberi/segítői erőforrás, emberi kapcsolat (a családon kívül), mely egyrészt a bent töltött időt és annak problémáit, az előző életvezetés kérdéseit és tapasztalatait, a bűncselekménnyel kapcsolatos kérdések feldolgozását, a szabadulással kapcsolatos vélt és valós félelmeket, prob-

1 Huszár László: Az 1995-ös fogvatartotti felmérés a börtönön kívüli szociális helyzetre és az intézetben belüli életminőségre vonatkozó adatai. In: Deák Ferenc (szerk.): A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1997. 2. szám. 1-20. old. BVOP Módszertani Igazgatóság, 1997.; MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU. Kézirat. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php. Tóth Herta – Krizsán Andrea – Zentai Violetta: MIP National Report. Hungarian country report. Bp., 2005. CEU. http://cps.ceu.hu/mip_reports.php.; Az ELTE Kriminológiai Tanszéke 1980-as évek közepén folytatott kutatási eredményei: Vigh J.– Tauber I. – Madácsi L.: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata. Bp., 1988. BM Kiadó.; Vigh József: Bűnismétlők, visszaesők, veszélyes bűnözők. In: Szerk.: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Bp., 1999. Corvina.

lémákat, a jövő kérdéseit stb. célozná. Azt tapasztaltuk, hogy a szociális munka Magyarország büntetés-végrehajtási intézeteiből szinte teljesen hiányzik. Pedig nagy szükség lenne rá. A szabadulást követő gyakorlati ügyek intézése ennek csak egy kis szelete. A szabaduló számára a fogadó hatóság átláthatatlan és széttagolt. Számatlan esetben a saját ügyek intézését az információhiány nehezíti. A praktikus feladatok mellett pedig mély félelmek, kérdések, önismereti problémák húzódnak, melyek lelki gondozást igényelnek. A célcsoport tagjai alacsony mentálhigiénés egészséggel rendelkeznek, amelyet gyakran a kiábrándulás, reménytelenség, izoláció, frusztráció jellemez. Szociális kapcsolataik gyengék, érzéseik, érzelmeik kifejezése gyakran problematikus, ami a szűkös probléma-megoldási repertoár miatt gyakran agresszióba torkollik. A börtönszocializáció a reintegrációt tovább nehezíti, ami segítség hiányában szinte lehetetlen.

Összegezve elmondható, hogy a börtönbe kerülők többsége már a bekerülést megelőzően valamilyen szintű társadalmi kirekesztést élt meg. A bebörtönzés erősíti a kirekesztést (pl. a családi gyökerek és az egyéb támogató, emberi kapcsolatok meglazulnak), továbbá a börtön gyakran elősegíti a másodlagos társadalmi kirekesztést (a már kirekesztett emberek helyzetét további kirekesztő tényezőkkel súlyosbítja). A tapasztalatok alapján a szabadságvesztés büntetés végrehajtása nem járul hozzá a kirekesztődés folyamatainak és mechanizmusainak megszüntetéséhez, hanem éppen ellenkezőleg, súlyosbítja azokat, olyan társadalmi és egyéni feltételeket reprodukál, amelyek újra a bűnözői életvitel feltételeit hozzák létre. Sok volt fogvatartott nem tud sikeresen visszailleszkedni – még ha nem is kerülnek vissza a börtönbe, sokan közülük rendkívül marginalizált pozícióba kerülnek –, ami a bebörtönzés előtti hátrányos helyzetet reprodukálja, vagy még annál is kedvezőtlenebb helyzetet teremt. A börtön elhagyásakor ismét egyfajta elítelt státuszba kerülnek, hiszen a börtönbüntetés hatására még inkább elveszíthetik gyökereiket, és életükben további töresek jöhetnek létre. Kedvezőtlen helyzetük fokozódik a szabadulás után, reszocializációjukat nehezítik a társadalom tagjai, olykor az intézmények felől fellépő ellenséges, negatív, elutasító attitűdök; számos társadalmi szerepből, feladatvállalásból kiszorulnak, munkaerő-piaci elhelyezkedésük küzdelmes: ez egyrészt büntetett előéletüknek köszönhető, másrészt piacképes tudásuk (szellemi tőke) hiányából fakad. Mindez végső soron visszaeséshez, bűnismétléshez vezethet. Ez mind az egyén, mind a társadalom számára a legelőnytelenebb állapot. Továbbá ellentmondás áll fenn a büntető igazságszolgáltatás elvei és a gyakorlat között, ami abból adódik, hogy a büntetés-végrehajtási rendszer céljait nem lehet/nem tudja összeegyeztetni a társadalmi reintegráció céljaival – mindez pedig azt eredményezi, hogy erősödik bizonyos társadalmi csoportok kirekesztődése. Annak ellenére, hogy törvényi szinten a társadalmi (re)integráció hangsúlyos cél, a mindennapi börtönélet nem tükrözi ezt a prioritást. Különbőség van tehát aközött, hogy a társadalmi reintegráció a diskurzus szintjén hogyan jelenik meg, és aközött, amit a börtönélet tényleges valósága tükröz.

A bűnelkövetők, a hosszabb-rövidebb ideig tartó szabadságvesztéses büntetésre ítélték, szinte teljes egészében „kiesnek” a szociális támogatottak rendszeréből, ami további életvezetésükre és újbóli kriminalizálódásukra nagymértékben kihat. Emellett a különböző változási-átalakulási folyamat során gazdasági-szociális és/vagy politikai mar-

ginalizációjuk tovább mélyül, így szinte esélyük sincs a (re)integrációra. A célcsoport tagjai nemcsak joghátránnyal rendelkeznek, gyakran kisebbségek tagjai, kallódók, intézményi és informális kapcsolataik instabilak, és deviáns karrierjük, kriminalizálódásuk általában együtt jár a hajléktalanság, munkanélküliség és szenvedélybetegség problematikájával. Jelenleg Magyarországon a gyakorlatban nincs jelen a börtönökben szociális munkás, a gondozást – azaz nevelést – a büntetés-végrehajtási intézetekben a nevelő, az utógondozást szabadulás után a hivatásos pártfogó folytatja. Éles, elkülönült határ húzódik a gondozás és az utógondozás között, továbbá szakmai dilemmák is felmerülnek, hiszen a nevelő nem feltétlenül szociális munkás végzettségű, hasonlóan a pártfogóhoz. Természetesen mindkét szereplőben lehet azonban megfelelő érzékenység, illetve segíteni akarás és tudás, azonban a nevelő – mint a büntetés-végrehajtás alkalmazottja – feladata elsősorban a börtönben lévő megfelelő magatartás kialakítása (leegyszerűsítve a börtönszocializáció támogatása), a pártfogó pedig felügyeletet, kontrollt gyakorol a szabadulás után, azaz hivatalos személy. Összefoglalva tehát ma Magyarországon szinte teljesen hiányzik a szociális tevékenységek közül a fogvatartottak/szabadultak gondozását célzó szociális munka. Tapasztalatainkat kutatási eredményeink alátámasztják.

A kutatás hipotézisei, fő kérdései

Hipotézisünk szerint a visszaesés megelőzésének négy jelentős eleme a munkalehetőség, a képzettség/tanulási lehetőségek, a biztos lakhatási körülmények, valamint a tartós emberi kapcsolatok megléte. Az alapvető szociális feltételek biztosítása mellett döntő a szabadult fiatal felnőtt számára egy támogató, segítő kapcsolat, mentálhigiénés gondozás – a szabadulás utáni krízis csökkentésére, a személyes problémák pszichoszociális kezelésére irányuló lelki gondozás.

A vizsgált csoport

A vizsgált csoportot fiatalok és fiatal felnőttek (16-30 évesek), férfiak és nők, illetve fiúk és lányok vegyesen alkották. Különös súlyt kívántunk fektetni a hosszútávú/hosszszűdős fogvatartottakra. A kutatás ennek a veszélyeztetett csoportnak a sajátosságait és lehetőségeit elemzi, hiszen a deviáns/kriminális karrier meghatározó pontja – a szabadságvesztéses büntetés – után, a börtönszocializáció/börtönadaptáció (institucionalizáció) hatására, eleve szocializációs hátrányokkal indulva társadalmi be-, illetve visszailleszkedésük támogató, segítő munka nélkül igen küzdelmes, szinte lehetetlen. Az elemzés elsődlegesen azokat a folyamatokat vizsgálja, amelyek a büntetés-végrehajtás során, majd közvetlenül annak elhagyása után meghatározók a vizsgált csoport társadalmi integrációja szempontjából, azaz a gondozás/utógondozás tartalmát, lehetőségeit és megvalósulását kutatja.

Módszertan

A kutatás elsősorban elsődleges kutatás volt, ehhez két alapvető módszert alkalmaztunk. Az egyik módszer kvalitatív, mégpedig az interjúzás módszere. A kutatás során 56 fővel készítettünk strukturált életútinterjút. Az adatfeldolgozás során mindvégig az interjúalanyok válaszaiból indultunk ki, nem vizsgáltunk semmiféle hatósági anyagot.

Az interjúk vezérfonalát alkotó kérdéscsoportok és a kérdéssor kidolgozása a Váltó-sáv Alapítvány munkatársaival közösen történt.² Az interjúkra a fogvatartottakkal a büntetés-végrehajtási intézetekben került sor, kizárólag a kutató és az interjúalany részvételével egy külön helyiségben. A szabadult fiatalok esetében az Alapítvány működési helyén, egy külön irodahelyiségben vettük fel az interjút. Arra is figyeltünk, hogy miután a szabadult fiatalok kapcsolatban álltak már a Váltó-sáv Alapítvánnyal, a kérdéseket egy „független”, „külsős”, nem alapítványi munkatárs tegye fel.³ Az interjúkról hangfelvétel készült, de papíron is rögzítettük az interjúkat interjúvázat keretében, majd az adatokat a feldolgozás során elektronikusan tároltuk. A hangfelvételeket az elemzés után megsemmisítettük.

A kérdéssor összeállításánál az interjúalany életútját kívántuk feltérképezni, melynek fő területei a következők voltak: családi kapcsolatai, iskolai karrierje, börtönbüntetés előtti és alatti munkavégzése, pénzkezelése, esetleges szenvedélybetegsége, lakhatása, emberi/baráti/szociális kapcsolatai, kriminális karrierje és az ahhoz vezető út, börtönbeli élete (különös súlyt fektetve a nevelővel és a börtön egyéb személyzetével való kapcsolatára, valamint a benti oktatásra/képzésre, munkavégzésre), a segítő szervezetekkel való kapcsolata, terveit/jövőképe szabadulás után (itt a pártfogó felügyeletre fektettünk jelentősebb hangsúlyt). A szabadultak számára egy külön kérdéssort is megfogalmaztunk, mely a szabadulás utáni életkezdesre vonatkozott. Továbbá feltettünk olyan átfogó, elméleti kérdéseket is, melyek a társadalmi beilleszkedésre vonatkoznak, vagy az interjúalanyok véleményét kérdeztük: mit gondolnak arról, a börtön segíti-e a társadalmi beilleszkedést? Mi a véleménye arról, hogyan lehetne segíteni/támogatni a hozzá hasonló sorsúakat? Sokan mélyen elgondolkodtak ezen a börtönök alatt, és igen tartalmas válaszokat adtak ezekre a kérdésekre is.

Az interjúzás mellett, illetve azt kiegészítve a kérdőívvezés módszerét is alkalmaztuk. A terveink szerinti 1000 fős, illetve a megvalósulást tekintve közel ekkora minta esetében a kérdőív módot adott arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben tartózkodó fiatalok és fiatal felnőttek kemény szociológiai mutatóiról, helyzetéről, szokásairól, attitűdjéről, értékeiről képet kapjunk. Ezen túl megpróbáltunk rámutatni azokra a pontokra is, ahol eltérés figyelhető meg az átlagos és a kriminális attitűd között.

A kérdőív, amelynek összeállítását is a Váltó-sáv Alapítvány munkatársai végezték, 87, elsősorban feleletválasztásos kérdést tartalmazott.⁴ Az adatfelvételre 2006 márciusában és áprilisában került sor. Az intézetekben több mint 700 kérdőív került kiosztásra, melyből 658 került rögzítésre. Figyelembe véve az önkitöltős kérdőívek felhasználhatósági arányát – mely általában 20-25 százalék körül szokott mozogni –, a közel kétharmados beérkezési arány nagyon jónak mondható. Az önkitöltős kérdőívek másik problémáját, a viszonylag

2 A kutatásban interjúkészítőként részt vettek: Csáki Anikó, Frühauf Attila, Halmos Zsófia, Kovács Éva, Mészáros Mercedes, Tajta Gábor. Az interjúk felvételére 2006 februárjában, márciusában került sor.

3 Az interjúkat a szabadult fiatalokkal Halmos Zsófia készítette.

4 A kérdőív összeállításánál figyelembe vettük a Magyar Helsinki Bizottságnak a börtönviszonyok kutatásához használt kérdéssorát. In: Kettős mércé. A börtönviszonyok Magyarországon. Szerk.: Kőszeg Ferenc, Kádár András Kristóf. Bp., Magyar Helsinki Bizottság, 2002.

magas adathiányt is sikerült alacsonyan tartani: egyik változó esetében sem haladta meg a tíz százalékot (átlagban 4-5 százalék). Az elemzést segítő táblázatoknál vegyesen használtunk elemszámot és százalékos eloszlást, jelentős részben annak függvényeként, hogy egy-, vagy többdimenziós elemzést alkalmaztunk. Az adatrögzítést az SPSS statisztikai szoftver 11.5.0. verziójával, míg a grafikus megjelenítést Microsoft Excel programmal végeztük. A százalékos arányokat a jobb átláthatóság miatt – az esetek jelentős részében – a táblákban kerekítettük. A kutatási összefoglaló a két módszer eredményeit és elemzéseit „dolgozza össze”: a kérdőívek „kemény” módszerét életszerűbbé, valóságosabbá, lüktetőbbé tévő interjúrészletekkel erősítjük meg, támasztjuk alá. A kvalitatív kutatási módszertan nagy előnye, hogy a számok, statisztikák és táblázatok mögött húzódó egyéni életsorsok, vélemények, életpasztalatok és gondolatok is megjelennek, ezzel hitelesebbé és „emberibbé” téve a kutatási anyagot. Jelen tanulmány a 200 oldalas kutatási összefoglaló kivonata.

A minta

A minta a következő bv. intézetekből került ki: Balassagyarmati, Budapesti, Kalo-csai, Márianosztrai, Sátoraljaújhegyi, Sopronkőhidai, Szegedi valamint a Váci Fegyház és Börtön. A kérdőívek kitöltését a fent megjelölt intézeteken kívül még a tököli Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézetével és a szirmabesenyői Fiatalokorúak Regionális Bv. Intézetével egészítettük ki.

Az egyes bv. intézetekben a fogvatartottakat a büntetés-végrehajtás személyzete kérte fel az interjúra az általunk megnevezett szempontok alapján, ami az életkort (18-30 éves), illetve a szabadságvesztéses büntetés időtartamát (5 év vagy annál hosszabb) tartalmazta. Nem tudjuk biztosan állítani, hogy a minta véletlen kiválasztás eredménye, hiszen az egyes intézetek mindennapjait sok tényező határozza meg, és ezt mind a kutatóknak, mind az intézet alkalmazottainak a kiválasztás során szem előtt kellett tartani. Ennek ellenére statisztikai értelemben minden tényező mentén reprezentatív, ezért úgy véljük, hogy a kutatás eredményei jól értelmezhetők az adott csoportra.

8 fő szabadult fiatalal (1 nő és 7 férfi) is készült interjú. Miután ők mindannyian előzőleg is kapcsolatban voltak a Váltó-sáv Alapítvánnyal, így több válasz nem reprezentatív, kritikával kell azokat fogadnunk. A szabadulás utáni élethelyzet ismertetése esetében azonban fontos információkat kaphatunk a célcsoport nehézségeiről.

A kérdőívezés esetében a fogvatartottak az intézetekben egyszerű, véletlen mintavétellel lettek kiválasztva. A mintavétel időpontjában az öt évnél hosszabb időtartamra elítelt fogvatartottak száma 2 100 és 2 150 fő körül mozgott.

Jelen kutatáshoz hasonló kiterjedésű és elemszámú adatfelvétel kivételes a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben. Hasonlóan nagy elemszámú mintával (1000-1000 fővel) utoljára 1995-ben⁵ és 1997-ben a BVOP Módszertani Igazgatósága Kutatászer-

5 Huszár László: Az 1995-ös fogvatartotti felmérés a börtönön kívüli szociális helyzetre és az intézeten belüli életminőségre vonatkozó adatai. In: Deák Ferenc (szerk.): A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1997. 2. szám. 1-20. old. BVOP Módszertani Igazgatóság, 1997.

vezési Osztálya által végrehajtott vizsgálatokban dolgoztak, melyekre elemzésünkben összehasonlítás céljából többször is hivatkozunk.

A kutatásban a fogvatartottak részvétele természetesen önkéntes volt. Az interjúalanyok anonimitásának biztosítására nem írtunk le róluk semmilyen személyazonosságra utaló adatot, a rögzített interjúkban kód alapján szerepeltek.

Végezetül, de nem utolsó sorban szeretnénk köszönetet mondani a kutatásban résztvevő fogvatartottaknak és szabadultaknak, az egyes büntetés-végrehajtási intézetek személyzetének és vezetőinek, valamint a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága szakembereinek és vezetőinek a kutatásban nyújtott segítségért.

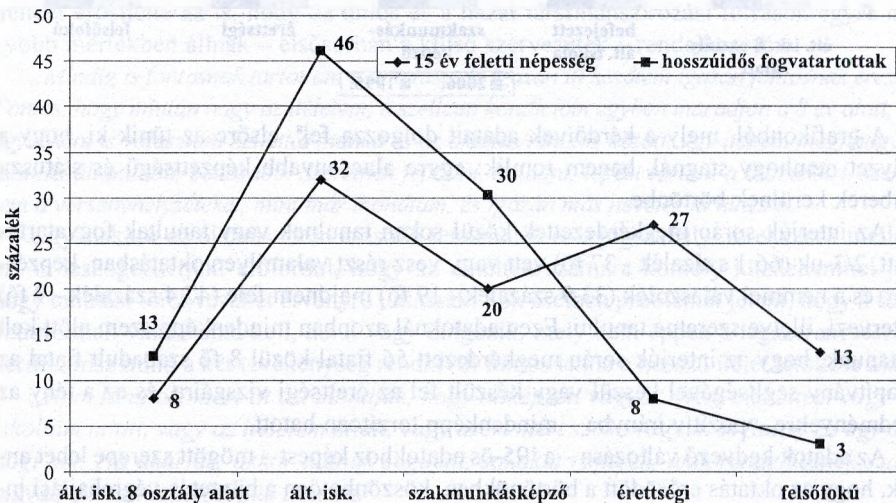
A kriminális életvezetésű fiatalok iskolai végzettsége

A tanulmány e fejezetének mottójául a következő idézet választhatjuk volna: „Ha nincs iskola, akkor nincs munkahely, ha nincs munkahely, akkor nincs pénz. Akkor bűnözés van.”⁶

Ha a kérdőíves vizsgálat eredményeit megnézzük, tapasztaljuk a fogvatartottak felülülő hátrányát a magyar társadalomhoz képest. Ezt jól szemlélteti az 1. számú grafikon: a 15 év feletti népesség⁷ és a vizsgált populáció iskolai végzettsége között jelentős különbség van.

1. sz. grafikon

Iskolai végzettségek közti különbség (2006.)

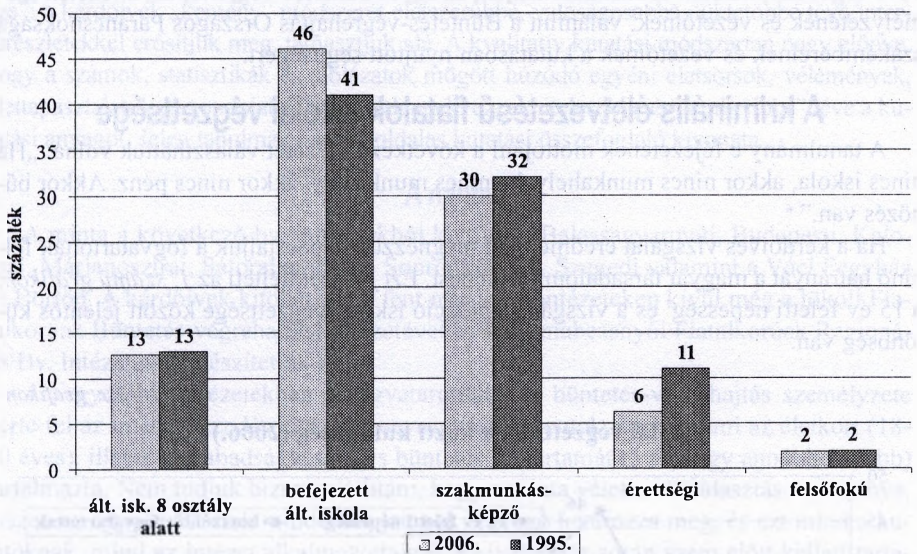
6 Csáki Anikó: Személynygyűjtemény kriminális életvezetésű fiatalokkal készített interjúkból. Bp., 2002-2003. Váltó-sáv Alapítvány. Kézirat

7 Forrás: www.nepinfo.hu

A fogvatartottak helyzete alig változott az elmúlt időszakban, annak ellenére, hogy az általános iskolai képzés mellett a középiskolai és – az utóbbi időszakban – a szakképzés is nagyon erősen jelen van a börtönökben. A 2. számú grafikon összehasonlítja a már említett 1995-ben lezajlott BVOP kutatás adatait az általunk vizsgált populációval.

2. sz. grafikon

Befejezett iskolai végzettség 1995. és 2006.

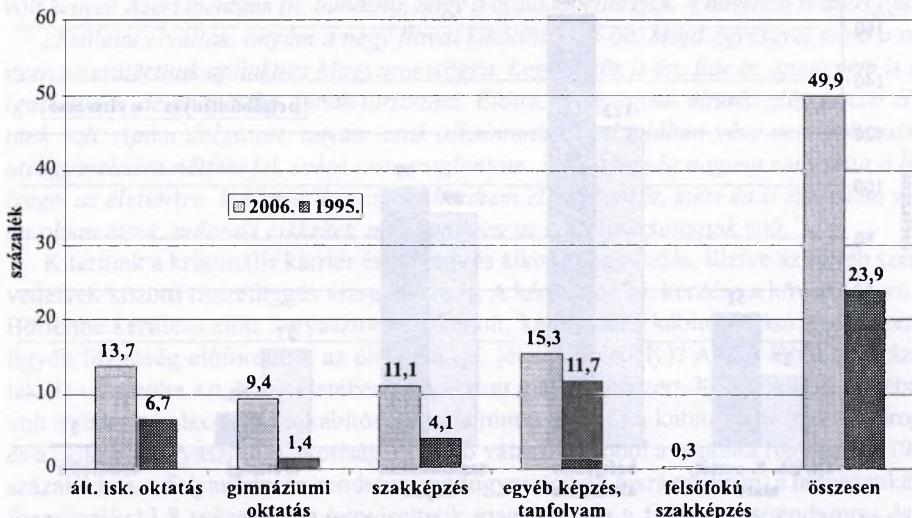
A grafikonból, mely a kérdőívek adatait dolgozza fel⁸, elsőre az tűnik ki, hogy a helyzet nemhogy stagnál, hanem romlik: egyre alacsonyabb képzettségű és státuszú emberek kerülnek börtönbe.

Az interjúk során megkérdezettek közül sokan tanulnak vagy tanultak fogvatartás alatt, 2/3-uk (66,1 százalék - 37 fő) vett vagy vesz részt valamilyen oktatásban, képzésben, és a nemmel válaszolók (33,9 százalék - 19 fő) majdnem fele (47,4 százalék - 9 fő) is tervezi, illetve szeretne tanulni. Ezen adatoknál azonban mindenképp szem előtt kell tartanunk, hogy az interjúk során megkérdezett 56 fiatal közül 8 fő szabadult fiatal az Alapítvány segítségével készül vagy készült fel az érettségi vizsgáira, és ez a tény az eredményekre – pozitív irányba – mindenképp torzítóan hatott.

Az adatok kedvező változása – a '95-ös adatokhoz képest – mögött szerepe lehet annak, hogy az oktatás erősödött a börtönökben, köszönhetően a büntetés-végrehajtási intézetek és a civil szervezetek erősödő aktivitásának. (Lásd 3. számú grafikon.) Ezt a

8 Az interjúban részt vevők válasza alapján még sötétebb kép tárult elénk: az interjúalanyok 21,4 százaléka nem fejezte be az általános iskolát, befejezett általános iskolai végzettséggel 48,2 százalékuk rendelkezett.

Fogvatartottak részvétele az oktatásban a bv. intézetekben

trendet erősítette az is, hogy az uniós és a hazai társfinanszírozási források egyre nagyobb mértékben állnak – elsősorban a külső szervezetek – rendelkezésére.

„Mindig is fontosnak tartottam a tanulást, de igazán itt kezdtem igazán fontosnak érezni. Fontos, hogy miután nagy az ítéletem, a szellemi kondícióm egyben maradjon a 8 év alatt, és egyébként is választani kellett a munka és az oktatás/tanulás között, úgy ítélem meg, hogy a tanulás állandóbb, biztosabb. Szeretnék fejlődni, haladni, lépést tartani a többiekkel, szeretem a versenyhelyzeteket, mint már mondtam, és igazán más nevelés itt nincs is.”

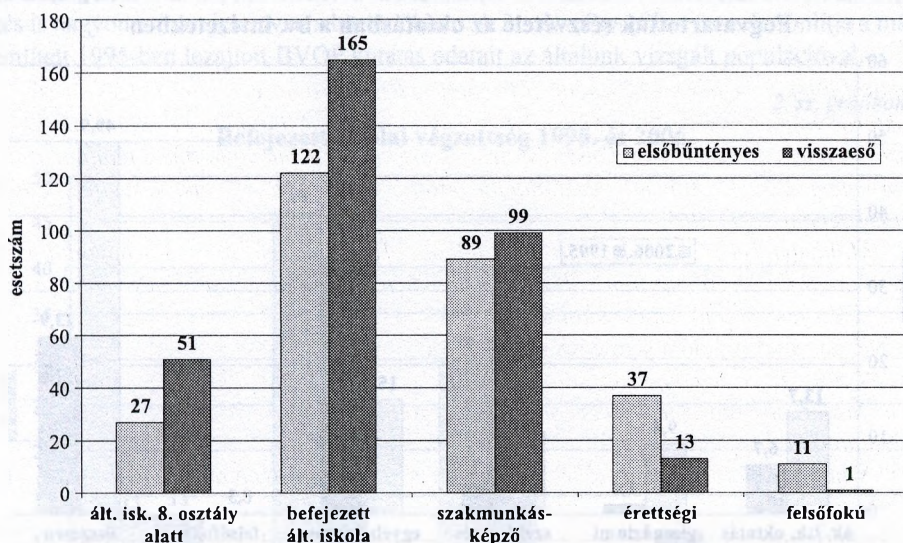
Ugyanakkor az oktatás terén erősödő tendenciák és a jogszabályi törekvések mellett azt is leszögezhetjük: előfordul, hogy az elítéltek számára komoly küzdelemmel jár, hogy tanulási törekvésüket érvényre juttassák. Sok esetben problémát jelent, hogy a fogvatartottnak választania kell, tanul vagy dolgozik, mely nem éppen a legszerencsésebb kérdés, hisz mind a két tevékenység rendkívül fontos lenne a hosszú ítélet letöltése alatt.

„Nem tanulok, mert itt azt mondják, hogy túlképzett vagyok. Nem mehettem vagy az iskoláim miatt, vagy az ítéletem miatt, vagy azért mert szőke vagyok és fiatal. Ez egy ördögi kör. Ha akarják, akkor tudnak segíteni, sokakat ismerek, akik rendelkeznek szakmával, de van lehetőségük tanulni.”

Kriminalitás és előélet

A visszaesők vizsgálata azt a kutatói képet támasztja alá, mely szerint a fiatalkori bűnözés megnöveli a „kARRIERBŰNÖZŐVÉ” válás esélyét. (Lásd 4. számú grafikon.) Az életkor emelkedésével egyre magasabb a visszaesők aránya, és ami az előzőekhez kap-

Visszaesés és iskolai végzettség

csolódva igazán figyelemreméltó, hogy a fiatalok több mint egyharmadát korábban már elítélték.

„12 évesen már loptunk az IKEÁ-ból, heti rendszerességgel különböző boltokból, például OBI, PRAKTIKER. Úgy, mint az összes többi lakótelepi gyerek. Az egészben az érdekes, hogy a bűncselekmény lefolytatásának technikai oldala volt, a részletekre való odafigyelés, nem az anyagi haszon. 15 évesen már szívtam, rendszeresen. Ezek a kezdőpontok.”

„Kilencévesen, mikor magamra maradtam (anyám a húgaim születése után hónapokig volt kórházban), kezdtem el csokit lopni, aztán biciklit, később autót is törtem fel.”

A visszaesők önmagában problematikus helyzetét tovább nehezíti az a tény is, hogy arányuk a nagycsaládokban magasabb, mint azoknál, akiknek nincs, vagy csupán 1-2 testvérük van. Ez is alátámasztani látszik a rossz szociális helyzetben levők „megélhetési bűnözésből” adódó „bűnözői karrierjét”. A visszaesők nagyobb részt kerülnek ki az – önmagában is – alacsonyabb végzettségű csupán nyolc általánost, vagy azt sem elvégzők közül. Emellett említésre méltó az a tény is, hogy az élettársi kapcsolatban levő hosszúidősök csoportjában többségben vannak a visszaesők, míg a nőtleneknél ez pont fordított.

„Először a szükség vitt rá. 18 évesen az intézet után el kellett döntenem: vagy dolgozok, vagy bűnözök. Piti dolgokkal kezdtem.”

„Hát sorban, ahogy az kell: először alumíniumlopás, utána autófeltörések a magnó és a telefonok miatt, aztán már házakba betörések, rablások. Mindez az én felelősségem: ha nem akartam volna, nem csinálom. Persze, ha van állandó munkahelyem, és a családom normálisan tud élni, nem kényszerülök rá.”

Interjúalanyainktól megkérdeztük, hogy a családjából volt-e már valaki büntetve. Többségük (57,1 százalék) felelt erre a kérdésre igennel. Mikor az igenes válaszokat to-

vább boncoltuk, akkor azt tapasztaltuk, hogy az igennel felelők 43,8 százalékának több családtagja is volt már börtönben.

„A véreben van, apám is bűnözött. Nem álltam, hogy ne egyenek, muszáj volt, nem volt kenyér. Azért mentünk (ti. bűnözni), hogy a családot eltartsuk. A nővérem is azért jött.”

„Szüleim elváltak, anyám a négy fiával kiköltözött N-be. Majd egyesével mind a négyen visszatértünk apánkhoz Magyarországra. Legelőször is én. Bár az apám nem is az igazi apám, de én mindig annak tartottam. Előtte, amíg együtt éltünk, elég furcsa életünk volt. Apám dolgozott, anyám csak alkalmanként. Alapjában véve nem volt rossz, utcagyerekként nőttem fel, sokat csavaroghattam. A szegénység nagyon rányomta a bélyeget az életünkre. Valószínűleg emiatt kezdtem el bűnözni is, mert én is szerettem volna olyan cipőt, műszaki cikkeket, mint amilyen az osztálytársaimnak volt.”

Kitértünk a kriminális karrier és a drog- és alkoholfogyasztás, illetve az egyéb szenvedélyek közötti összefüggés vizsgálatára is. A kérdéssor 24. kérdése a következő volt: Börtönbe kerülése előtt fogyasztott-e alkoholt, kábítószer, kábító hatású gyógyszert? Egyéb függőség előfordult-e az életében (pl. játékszenvedély)? Az 56 főből 50 százalék (!) válaszolta azt, hogy életében fogyasztott már kábítószer. Közülük 8 fő esetében volt átfedés az alkohol és a kábítószer, valamint a játék és a kábítószer között. A drog- és az alkoholfogyasztás gyakoriságára 36 fő válaszolt, ebből a naponta fogyasztók 19,4 százalékban, a folyamatosan/rendszeresen fogyasztók 41,6 százalékban, a hétvégeként fogyasztók 13,8 százalékban képviseltetik magukat. Ha a folyamatos/rendszeres és a naponta fogyasztókat összeadjuk, 61 százalékot kapunk, vagyis ennyien fogyasztottak nagy állandósággal drogot és alkoholt. Emellett azonban csak 1 fiatal vallotta magát függőnek (heroin). 42,7 százalék volt a cannabis/amfetamin fogyasztók aránya – ők mindkét anyagot említették. Az eredményekből az vált világossá, ha valaki az egyik szert kipróbálta/használja, nagy valószínűséggel a másikat is használja/használta. 12,5 százalék említett egy anyagot (LSD, gyógyszerek stb.), 7,1 százalék identifika magát „mindenevőnek”. A heroint használók aránya alacsony: 3,5 százalék (2 fő).

A fentiek alapján leszögezhető, hogy a kriminális karrier nagy százalékban drogkarriert is jelent. A büntető igazságszolgáltatásnak fel kell készülnie a drogfogyasztókkal történő speciális foglalkozásokra, kezelésekre. Ráadásul úgy, hogy ezek a fogyasztók nem heroin-függők, akiknek kezelésében több hosszútávú rehabilitációs intézetnek, civil szakembernek már jelentős tapasztalata van. A mintánkban megjelenő fiatalok – korábbi tapasztalataink is azt mutatták – elsősorban cannabis, amfetamint és szintetikus drogokat használnak, azt viszont rendszeresen. Ez indukálja nemcsak azt, hogy a büntetés-végrehajtás sajátos rendszeréhez igazodó speciális dropprogramokat dolgozzunk ki, hanem azt is, hogy az eddig komoly heroinfüggők kezelésére alkalmazott programokat szakmailag át kell dolgozni az újfajta kihívás (anyag) megjelenésére tekintettel.

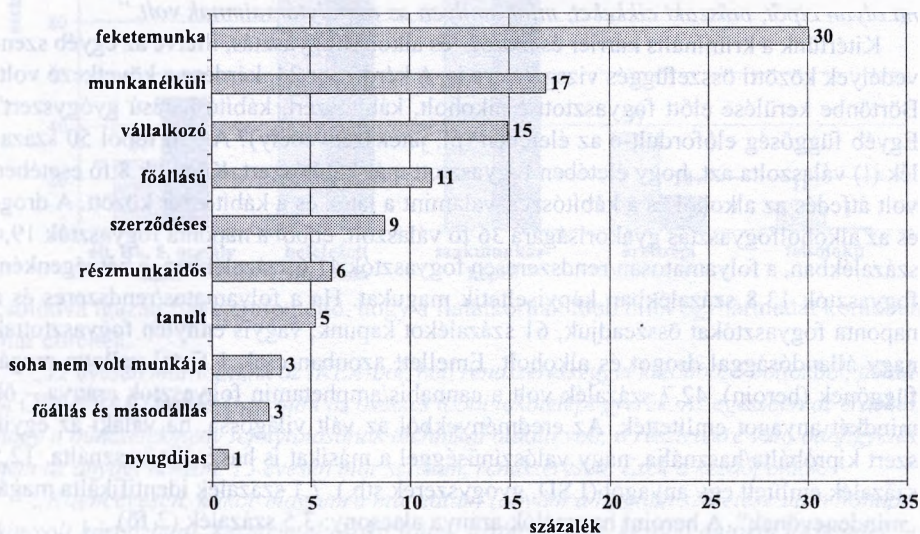
Munkavégzés, pénzkezelés a börtönbüntetés előtt és alatt. A munka mint (re)integrációs esély

A bekerülés előtti munkaviszony elemzésénél a következő eredmény született: a kérdezettek közel fele vagy látens – feketemunkát végző – vagy tényleges munkanél-

küli. (Lásd 5. grafikon.) Véleményünk szerint ez az arány a valóságban nagyobb lehet. Az eltérés egyik oka nyilvánvalóan az általános, a társadalom egészére kiterjedő gyakorlat, hogy a munkával, jövedelemmel kapcsolatos kérdésekre vagy nem válaszolnak, vagy erősen alul- illetve felülértékelik helyzetüket. Ez utóbbi jelenhet meg a vállalkozók viszonylag magas arányánál (15 százalék) is. A válaszok 9 százalékában megjelölt szerződéses munkaviszony pedig – feltételezhetően – jelentős részben feketemunkát takar a valóságban.

5. sz. grafikon

Bekerülés előtti munkaviszony

A kint dolgozó kérdezettek több mint fele nehéz fizikai munkát végzett, és viszonylag magas volt azok aránya (15 százalék), akik szellemi munkavégzést jelöltek meg – magyarázat esetükben az, hogy jelentős részük a bűnözést ebbe a kategóriába sorolta, mint az a korábbi válaszaikból kiderült.

Az interjúk esetében a megkérdezett 56 fő 26,7 százalékának (15 fő) volt szakmája. A 15 főből négynek több is (egy főnek kettő, egy főnek három, két főnek négy). A 15 főből négyen tanultak szakmát a börtönben, mégpedig a következőket: szerszámkészítő, kőműves, szakács, alapfokú számítógép-kezelő és –felhasználó, könnyűgépkészítő, cipőfelsőrész-készítő. Meg kell jegyezni, hogy ezek a szakmák jelenleg keresett, ún. hiányszakmáknak minősülnek.⁹

Az interjúkban megjelenő fogvatartottak kint szerzett szakmái is mind – a virágkötő kivételével, melyre nem találtunk adatot – a 2006-os munkaerő-piacon a keresett

szakmák közé tartoztak (autószerelő, kőműves, bútorasztalos, cipész, szerszámkészítő, szakács, alapfokú számítógépező és –felhasználó, könnyűgépező, cipőfelsőrész-készítő, szobafestő-mázoló, tapétázó, személy- és vagyonor, ápoló). Megjegyzendő, hogy az interjúban szerepelt két, érettségihez kötött szakmát – a külkereskedelmi ügyintézőt és az építőgépező technikust – kevésbé keresett szakmaként jelölik.

Az interjúban említett munkák 63,8 százaléka segédmunka (pl. árokásás, csákányozás, kubikolás, útépítés, általában építőipari munkák). A 47 válaszadóból csak 4 fő végzett szakmunkát (8,5 százalék).

A 45 válaszadóból 88,8 százalék (40 fő) szerette munkáját, és csupán négyen választák azt, hogy nem szerették azt, amit dolgoztak. A munkatársakkal, főnökükkel való kapcsolatot is sokan jónak ítélték meg (65,3 százalék), míg csupán 4 százalék tartotta rossznak a munkahelyén megjelenő szociális kapcsolatait. Érdekes viszont, hogy egynegyedük főnöke ismerős/barát, vagy családtag volt.

Ha a munkában eltöltött idő hosszát vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a legjellemzőbb a néhány héttől fél évig eltöltött idő egy munkahelyen, ez az interjúalanyok 50 százalékát jelenti. 5 évnél hosszabb időt egy munkahelyen az interjúalanyok csupán 11,1 százaléka említ. Összességében erre a csoportra a gyakori munkahelyváltás jellemző, ez megegyezik a segéd- vagy fizikai munka és az említett alkalmazások jellegével is.

Arra a kérdésre, hogy „*Miért nem dolgozott?*” a megkérdezettek 37,5 százaléka válaszolta azt, hogy tanult, és 29,1 százaléka, hogy bűnözött. A fennmaradó aránynál vegyesek voltak az indokok: vita a főnökkel, elbocsátás, eltartják, gyereknevelés stb.

A reszocializáció szempontjából fontos kérdés az, hogy a szabadulás után biztosított-e a jelenleg még fogvatartottak számára a munkalehetőség. A válaszokból kiderült (kérdőíves vizsgálat), hogy a kérdezettek jóval szkeptikusabbak, mint a hasonló helyzetben lévők voltak 1995-ben. Akkor közel kétharmaduk (71 százalék) válaszolt a kérdésre igennel, ma kevesebb, mint felük (49 százalék). Ezzel párhuzamosan megnőtt a bizonytalanok aránya is: 2006-ban arányuk 28 százalék volt, míg tizenegy évvel korábban csupán 16 százalék.

A szabadulás utáni munkavállalás esélye és lehetősége szorosan összekapcsolódik/összekapcsolódna a büntetés alatti foglalkoztatással. A rendszeres munkavégzés segíthet a börtönkárosító hatások csökkentésében, gátolhatja a fogvatartottak testi-lelki kondíciójának hanyatlását, továbbá a munka eredményéből fakadó sikerélmények és anyagi-erkölcsi elismerések növelik pénztartalékukat (még ha virtuálisan is), fokozzák önbizalmukat. A munkavégzés, a munkatapasztalat, lehetőség szerint a munkaszocializáció – különösen, ha szakmai gyakorlottság megszerzésével és fejlesztésével is jár – alkalmassá tehet egy rendezettebb, anyagi és létbiztonságot is kínáló életmód előfeltételeinek megteremtésére.

Ugyanakkor a kérdőíves feldolgozás azt tükrözi, hogy a hosszútávúaknak csak 36 százaléka dolgozik (a kft-k, illetve a költségvetési munkáltatás keretében). Az 53 válaszoló interjúalany 41,5 százaléka dolgozott a bv. intézetben, 58,4 százaléka pedig nem. Többen dolgoztak konyhán vagy takarítóként, még többen pedig betanított munkát végeztek (cipővarrás, asztalosmunka, cipőkészítés, varrodai munka), és találkoztunk ún. bizalmi,

kiemelt munkákkal is (raktáros, könyvtáros). Egyetlen esetben sem fordult elő azonban, hogy valaki a szakmájának megfelelő munkakörben dolgozott a bv. intézetben belül.

A 31 fő nem dolgozóból tizenegyen tanultak (35,4 százalék), ketten egészségügyi okok miatt nem tudtak dolgozni (6,4 százalék), négyen említették, hogy leadták őket, mert nem teljesítették a normát (12,9 százalék), 7 főt pedig egyáltalán nem foglalkoztattak büntetése alatt (22,5 százalék). A további indokok vegyesek: volt főiskolás, aki a tanulás miatt nem tudott/akart munkát vállalni, volt olyan, aki 5000 Ft-ért nem kívánt dolgozni, és olyan is akadt, aki a korai kelést nem bírja, így inkább nem vesz részt a foglalkoztatásban.

A börtönbeli munkavégzésről a fogvatartottak meglehetősen negatívan nyilatkoztak, elsősorban az időtöltés, az unaloműzés az, ami motiválja őket arra vonatkozóan, hogy dolgozzanak:

„Cipővarrásban vagyok. Nehéz munka, és nagyon keveset fizetnek. 110 Ft / cipő. Van olyan, aki egy nap alatt csak egyet tud megcsinálni. Kell dolgozni, nem tehetek mást.”

„Dolgozom, asztalosmunkát végzek, mert az apám asztalos, és úgy gondolták, én is konyitok hozzá valamit.”

„A börtönön belül egy labdaüzemben dolgoztam – bőrlabdákat varrtunk össze. Szerintem ez kényszermunka aránytalanul kevés fizetéssel. Szabadulásomkor 16.000 forintot kaptam, a négy és fél évnyi munkámért. De azért érdemes volt dolgozni, az unalom elkerülése végett, valamint a pluszokért (így naponta lehetett fürödni stb.).

A börtönmunka jelenlegi formái tehát nem tesznek eleget kielégítő mértékben a törvényben előírt célnak. A bv. intézetek kevesebb munkát, feladatot tudnak biztosítani, mint ahány fogvatartott van, továbbá a munkák jellege is csak néhány fajtára korlátozódik, ami gyakran nem veszi figyelembe a fogvatartottak képzettségét, szakmáját, illetve egyéb készségeit. A további fejlődésnél is akadályok merülnek fel: a munkák jelentős része betanító jellegű, viszonylag kevés rutinkészséggel elsajátítható, azaz a fogvatartott számára nem jelenti piacképes tudásának és készségeinek növekedését/bővülését. Így a megszerzett készségek hasznosíthatósága kevésbé döntő tényező a fogvatartottak munkavállalásánál, tehát a törvényi előírás legfontosabb célja – a társadalmi beilleszkedés elősegítése – kevésbé érvényesül. ¹⁰

A börtönmunkával kapcsolatban még egy probléma felmerül, amit azonban interjúalanyaink nem említettek: a börtönben töltött idő alatt a fogvatartottak biztosítási jogviszonya szüneteltetve van, kizárólag egészségügyi szolgáltatásra jogosultak. Azaz a börtönbüntetés ideje alatt a fogvatartottakat nem biztosítja a társadalombiztosítási rendszer, ennek megfelelően fizetésükből nem vonnak társadalombiztosítási járulékot sem. Ez jelentős hátrányokat jelent számukra, mivel számos juttatás – pl. az álláskeresői támogatás – ettől függ. (Azaz az álláskeresői támogatás jogosultságát nem támasztja alá a börtönben végzett munka, mivel nem számít munkaviszonynak az ottani munkavég-

10 A kutatási tapasztalatok szinte teljesen azonosak a női fogvatartottak körében végzett vizsgálatokkal. MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU. Kézirat. . Tóth Herta – Krizsán Andrea – Zentai Violetta: MIP National Report. Hungarian country report. Bp., 2005. CEU.

zés.) Továbbá a nyugdíjalaphoz való hozzájárulás is a társadalombiztosítási rendszer által nyilvántartott idővel arányos."

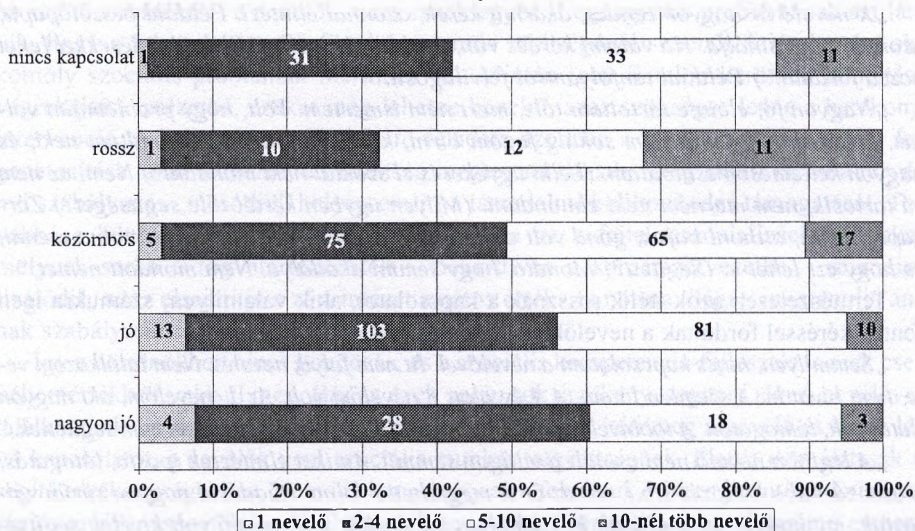
Kapcsolatok

Kapcsolatok a börtönben: a nevelő. Gondozás/nevelés a büntetés-végrehajtásban

A kérdőíves feldolgozásból jól látszik, hogy az öt év feletti ítélet, valamint a személyi állomány fluktuációja következtében a fogvatartottak jelentős részének már több nevelője is volt: egy fogvatartottra átlagosan közel hat (!) nevelő jutott fogvatartása alatt, a leggyakrabban háromról számoltak be a kérdezettek. Ez a szám szinte lehetetlenné teszi, hogy egy nevelő az elítélttel „öszszeszokjon”, jól megismerhesse, illetve megismerhessék egymást, és megalapozott nevelési tervek, koncepciók születhessenek, azaz így szinte képtelenség hatékony segítséget nyújtani a fogvatartottaknak. A nevelővel való kapcsolat milyensége jelentősen meghatározhatja a bent töltött időt. Feltűnő azonban, hogy a fogvatartottak kisebbsége (47 százalék) számolt be arról, hogy kapcsolata nevelőjével jó, vagy nagyon jó. Szintén említésre méltó, hogy viszonylag magas ará-

6. sz. grafikon

Hány nevelője volt eddig, és milyen a jelenlegi nevelőjéhez való viszonya?

11 Erre a problémára kitér a Magyar Helsinki Bizottság tanulmánya, valamint a MIP kutatási összefoglaló is. Kettős mércé. Börtönviszonyok Magyarországon. Szerk.: Kőszeg Ferenc, Kádár András Kristóf. Bp., 2002. Magyar Helsinki Bizottság; MIP kutatási eredmények, Magyarország. Rövid összefoglaló. Tóth Herta, Zentai Violetta és Krizsán Andrea támogatásával. Bp., 2005. CEU. Kézirat. Tóth Herta – Krizsán Andrea – Zentai Violetta: MIP National Report. Hungarian country report. Bp., 2005. CEU.

nyuk (16 százalék) a kérdést úgy jellemezte, hogy „nincs kapcsolatuk”. A részletes elemzésből az is kiderült, hogy minél több nevelője volt a fogvatartottnak, annál negatívabbnak ítéli meg a jelenlegivel való kapcsolatát. (Lásd 6. *grafikon*.)

A fogvatartottak egy hónapban – átlagban – közel négy alkalommal (3,7) keresték fel nevelőjüket valamilyen kérdéssel, amelyekből valamivel több, mint minden második esetben nyújtott a személyi állomány segítséget (átlag 2,1), amely arányt csupán az alapján még jónak is gondolhatnánk. Ezt a megállapítást két probléma azonban beárnyékolja: egyrészt az, hogy a szubjektivitás miatt eldönthetetlen, mit nevezünk segítségnyújtásnak, másrészt a válaszadókon belül 26 százalék arról számolt be, hogy egyetlen esetben sem kaptak segítséget nevelőjüktől. Ezen kívül még fontos megjegyezni, hogy az adatokat azért is kell fenntartásokkal kezelni, mert a nem válaszolók aránya viszonylag magas volt (13 százalék). Az átlagok a nagy szórás miatt is félrevezetőek lehetnek: a kérések számának range-e 0-tól 90-ig terjedt.

Hasonló eredményeket kaptunk az interjúk feldolgozásából. Erre a kérdésre mind az 56 interjúalany viszonylag kimerítő, részletes választ adott. 26,7 százalékuk jónak/normálisnak ítélte meg a kapcsolatát a nevelővel, 30,3 százalékuk egyértelműen rossznak, 12,5 százalék vegyesnek értelmezte, míg a fennmaradó 30,3 százaléknak nem volt kapcsolata a nevelővel, vagy ez a kapcsolat semleges volt. Azonban még azok is, akik jónak ítélték meg a viszonyt, kizárólag börtönbeli ügyekben kérnek segítséget, azaz ezek a kérések elsősorban a benti élet megkönnyítésére, illetve a kapcsolattartásra vonatkoznak.

„X nevelő úr nagyon rendes, akármit kérek, azonnal elintézi. Például beszélőpapír, azonnal megcsinálja. Ha valami kérdés van, egyből válaszol. (Milyen kérdésekkel lehet hozzá fordulni?) Például tanfolyamról felvilágosít.”

„Nagyon jó, eleinte tartottam tőle, mert nem ismertem. Volt, hogy problémáim voltak, éreztem, hogy már nem sokáig fogom bírni, kimentem hozzá, elmondtam neki, és nagyon kellemesen csalogódtam. (Lelki ügyeket is el szoktál neki mondani?) Nem, az nem rá tartozik, nem merném neki elmondani. (Milyen ügyben kértél tőle segítséget?) Zárkaprobléma, otthoni bajok, gond volt otthon, betegségek, haza szerettem volna menni, és hogy ezt lehet-e. (Segített?) Mondta, hogy semmi akadály. Nem mondott nemet.”

Természetesen azok ítélik rossznak a kapcsolatot, akik valamilyen, számukra igen fontos kéréssel fordultak a nevelőhöz, de elutasítással találkoztak:

„Semmilyen, nincs kapcsolatom a nevelővel. Itt nem folyik nevelés. Nem találkozom vele, nem hívat ki. A szemlén látom. A 4 év alatt 8 nevelőm volt. Az 1. nevelőm, aki nagyon fiatal volt, támogató. A többivel nem, vagy rossz volt a kapcsolat, mert nem segítettek.”

„A legtöbb nevelő nem csinált a világon semmit. Amiket elintézték (posta, látogatás, másik zárkába költözés stb.), azt az ő is megtehetette volna. Ráadásul nagyon sűrűn változtak, így nagyon nem alakult ki személyes kapcsolat. Két nevelő volt kivétel, segítséget tőlük sem kértem, de ők emberileg rendesek voltak, egyenrangú félként, emberként és nem rabként kezeltek, ami sokat jelentett akkor számomra.”

„Nagyon rossz, nincs meg az alapszimpatia. Még szintet is váltottam azért, hogy váltsak nevelőt. 1 hónapja vagyok az új szinten, de még nem beszéltem az új nevelővel. A régi nevelő olyan ügyekből csinált presztízskérdést, mint például a borotválkozás,

ezért kétszer meg is fenytett, meg el is különített. Nézni kéne, ki miért kap fegyelmet, például ruhabetűrés meg tetoválás miatt minek?"

A nevelőről vegyes képet közvetítő fogvatartottak a legszkeptikusabbak:

„Kaméleon bácsival? Kb. 5 színű, jobbik esetben. Kaméleon bácsi jónak tartja a kapcsolatunkat. A nevem jól cseng a házban. 28 dicséretem van, egy feddése sem. Raktáros vagyok, vagyis bizalmi munkakörben dolgozom. Miután itt nincs átmeneti csoport, kérték szabadulásra felkészítést, azaz kimaradást. Kaméleon bácsi felültetett, de nem velem szűrt ki, hanem a családomat oltotta be kajakra. Vártak, készültek, aztán persze semmi nem volt.”

„Mindegyikkel jó, ami azért itt mást jelent... Hozzáteszem, hogy 3-4 havonta más nevelőm van. Kb. 10 nevelőm volt eddig. Rendben tartom a zárkát, nincs velem probléma... ezt jelenti a jó kapcsolatot itt.”

Néhány illusztráció a semleges kapcsolatra:

„Nincs vele személyes kapcsolat. A beszélő papírt intézi, meg szemlénél látom. Nem fordultam még a nevelőhöz segítségért. Ami jár alanyi jogon, megkaptam vagy megoldottam.”

„Nincs kapcsolat a nevelővel. Nem lényeges, hogy milyen a nevelő. A levelet kiosztja, néhány ügyet elintéz, vagy nem intéz, más nem kell tőle.”

Egyértelműnek látszik, hogy a nevelők munkájának megítélése a célcsoport – fogvatartottak – felől meglehetősen problematikus. Az elvárások és a lehetőségek – még ha segítő szándékú is a nevelő – nem esnek egybe. Legnagyobb problémának azt látjuk, hogy a börtönbe kerülő fiatalok jelentős többségénél szocializációs hátrányok, komoly szociális problémák merülnek fel. Miután igen fiatalon kerülnek büntetés-végrehajtási intézetbe, ezeket még lehetne kezelni, azaz szükséges lenne a hatékony intervenció. A büntetés-végrehajtás fő feladata azonban a büntetés végrehajtása, foganatosítása, azaz az őrzés, a biztonság megteremtése stb., még akkor is, ha a törvényi szabályozás „második” helyen említi a társadalmi beilleszkedés támogatását. Továbbá a büntetés-végrehajtás célja és feladata az a fajta reszocializációs munka, melynek során a fogvatartott/elítelt – bekerülvén a karcerszervezetbe – reszocializálódik, azaz elsajátítja a zárt intézet sajátos érték- és normavilágát, megtanulja annak szabályrendszerét.

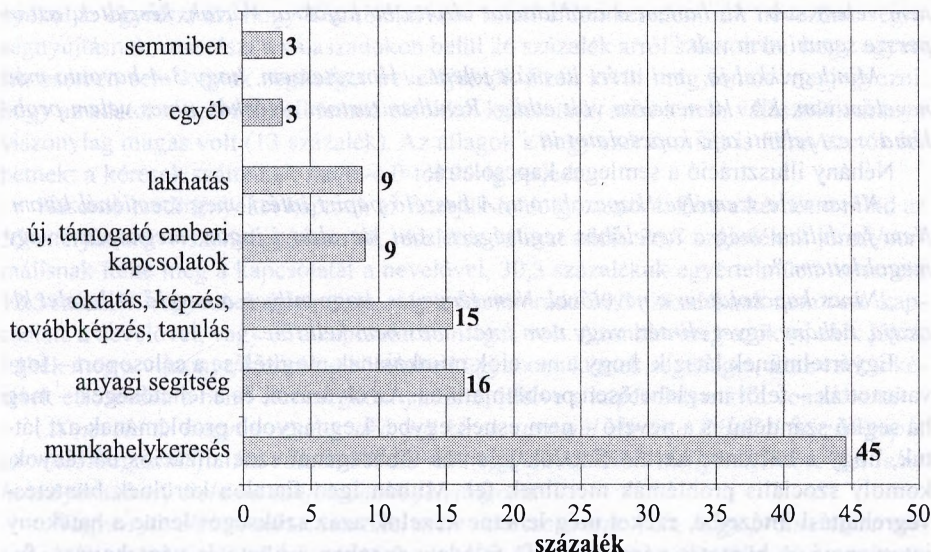
Így a börtönökben nincs gondozás, és a szociális kompetencia-fejlesztés is csak csekély mértékben valósul meg. Bár az évek során sok érzékeny, segíteni akaró nevelővel találkoztunk, és a fogvatartottak egy része is pozitívnak ítéli meg a nevelő és közte lévő kapcsolatot, a nevelők nem szociális munkás végzettségűek, illetve nem jártasak a segítő tevékenységekben. Nem is biztos, hogy ez a feladatuk, hiszen jelentős adminisztrációs tevékenységet kell végrehajtaniuk, szintjükön/körletükön nagy létszámú emberrel/fogvatartottal dolgoznak, illetve saját, egyéni belátásuktól függ, hogy mikor, mennyire, és kinek segítenek. Mindazonáltal informatív, hogy sem a kérdezettek, sem az interjúalanyok közül sem volt egyetlen egy sem, aki azt említette volna, hogy nevelőjével lelki/etikai kérdéseket beszélt volna meg, ami mind a mentálhigiéné, mind pedig a reszocializáció szempontjából jelentős lenne.

Kapcsolat a szociális ellátórendszerrel és a külső segítő szervezetekkel

Megkérdeztük interjúalanyainkat, hogy milyen segísége van, vagy lenne szükségük. (Lásd 7. grafikon.) Megdöbbenünk, mert a fogvatartottak nagy része (42,8 százalék) nem adott választ adni erre a kérdésre, azaz meg sem tudták fogalmazni problémáikat.

7. sz. grafikon

Miben kérne, várna segítséget a civil szervezetektől?

Voltak azonban igen átgondolt válaszok is, és jellemző, hogy ezekben elsősorban a szabadulás utáni életre koncentráltak a fogvatartottak:

„A továbbtanulás nagyon jó dolog lenne. Az érettségi megszerzése. Szabadulásra felkészítés, nagy szükségem lenne rá. (Mit értesz ezalatt?) Papirokat beszerezni, információk, mik azok a szabályok, amiket be kell tartani. Mik a korlátok, a lehetőségek. Munkahely, ha lenne.”

„Nem sokra, egy-két jó szóra, mondjuk a nevelőktől. Mire lenne még szükségem? Civil életről hallani, gondolataimat megosztani valakivel, beszélgetni.”

„Biztos lesz nehézségem. Az alkalmazkodás. Nem lesz csengő, nem mondják meg, hogy mit kell csinálni, hanem nekem kell tudnom.”

„A szabadulásra való felkészülésben segíthetnének.”

Interjúalanyaink 66 százalékának semmilyen segítő szervezettel nem volt kapcsolata, míg 34 százalék említette, hogy van kapcsolata, elsősorban egyházi szervezettel, misszióval. 47,3 százalékuknak (segítő szervezettel kapcsolatban állók számához viszonyítva) a Váltó-sáv Alapítvánnyal volt kapcsolata, ez az összes szabadult interjúalanyt jelentette, valamint még egy főt, aki az interjúk idején fogva tartásban volt, de – saját kérésére – megszakadt kapcsolata az Alapítvánnyal. A fogvatartottak közül egy fő em-

lítette a Criminon szervezetet (ő egyébként a Váltó-sáv Alapítvánnyal is kapcsolatban volt), illetve egy fő említett egy olyan szervezetet, amely az egyenlő bánásmóddal foglalkozik. (a szervezet nevét nem tudta pontosan).

A kérdőívek feldolgozásánál azt tapasztaltuk, hogy az egyházak börtönbeli működését közel egyharmad-egyharmad arányban tartották nem, közepesen vagy nagyon fontosnak, úgyhogy közel harmaduk járt valamilyen egyházi vagy missziós foglalkozásra. Az egyházi foglalkozásokon való részvétel alapvetően az egyház működésének alapjait jelenti: a fő motiváció az útkeresés és a hitélet gyakorlása. Ötödüket viszont enél világiasabb érdekek vezényelték, jelesül az üzletelés és a zárkán kívül eltölthető idő.

A kérdezettek negyede számolt be arról, hogy ismer olyan civil szervezetet, mely az intézetekben vagy a szabadulás után nyújt segítséget a fogvatartottaknak. Az ismertség mellett megkérdeztük, hogy áll-e kapcsolatban ilyen szervezettel (vagy korábbi szabadulása után állt-e), és az „igen” válaszok aránya 13 százalék volt. Az egyházak mellett ezeknek a civil szervezeteknek is a munkahelykeresésben lenne elsődleges feladatuk – legalábbis a fogvatartottak véleménye szerint. A munkahelykeresés itt jóval nagyobb arányban (45 százalék) szerepelt válaszként, mint az egyházaknál (25 százalék). Úgy tűnik, hogy az egyházak szerepe még mindig inkább a hitbéli kérdésekhez kötődik a fogvatartottak szemében – a hitbéli, erkölcsi támogatást és a bűnmentes közösséget választók aránya 45 százalék volt.

A bizalmi tőke a civil szervezetek mellett azonban némileg nagyobbak látszik, mint az egyházaknál: a válaszolók aránya előbbieknél 72 százalék, utóbbiaknál csupán 59 százalék volt. A szabadulás után a munkahelykeresés a reszocializáció egyik kulcsmomentuma, ebben mindenki egyetért – a válaszok alapján ez a kérdés legalább ugyanolyan fontos a fogvatartottak számára is, mint a kérdéssel foglalkozó szakembereknek. Visszatérve a szervezetekkel kapcsolatos bizalom kérdésére, a civil szervezetek után a fogvatartottak leginkább a pártfogótól várják el, hogy a kérdésben segítséget nyújtson. A büntetés-végrehajtás harmadik helye – ismerve a szervezet és a fogvatartottak közti viszonyrendszert – meglepő, ám véleményünk szerint jelentős részben a büntetés alatti munkáltatást értik ide a kérdezettek.

Interjúalanyainkat arról is megkérdeztük, hogy szabadulás után jogosultak-e vagy fognak-e kapni valamilyen támogatást, szociális ellátást? 51,1 százalék azt válaszolta, hogy nem, 6,4 százalék szerint lehet, hogy kap, 38,3 százalék nem tudott erre a kérdésre válaszolni, és csak 4,3 százalék mondott egyértelmű igent. Az önkormányzatot és a pártfogót 2 fő említi mint segítségforrást, ezen kívül 1-1 fő megemlíti még a Vöröskeresztet, a munkaügyi központot, a gyámügyet; 1 fő otthonteremtési támogatásra számít, 1 fő pedig a rokkantnyugdíjra való jogosultságát nevezi meg. A segítség, támogatás területén tehát akad tennivaló bőven.

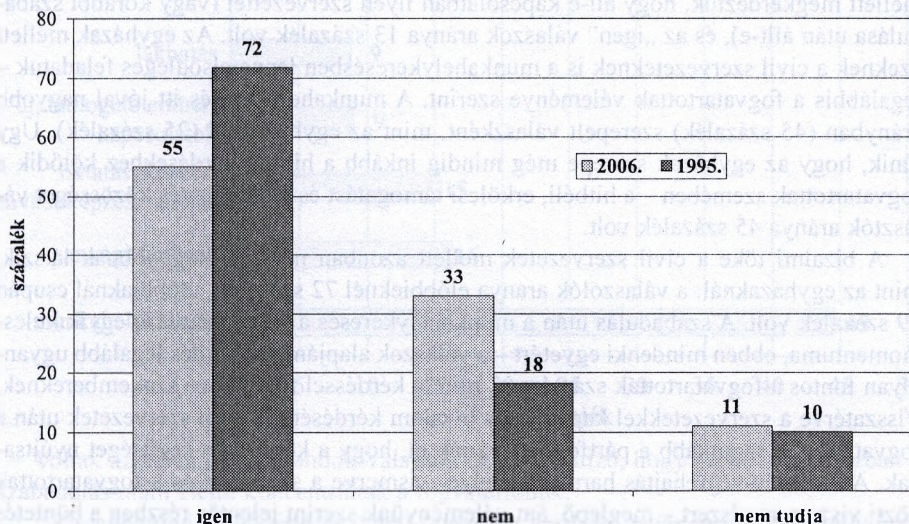
Lakhatás, lakáshelyzet. A biztos lakhatás mint (re)integrációs esély

A kérdezettek 10 százaléka számolt be csupán arról, hogy egyedül, több mint ötödük azonban négynél több emberrel élt egy fedél alatt börtönbe kerülése előtt. Az egytől négy főig terjedő kategóriákban meglepően egyeztek az arányok (15 és 18 száza-

lék között a négy csoportban). A fogvatartottak alig több mint fele válaszolta azt, hogy ugyanoda megy vissza, ahol bekerülése előtt lakott – ez az arány 1995-ben még hetven százalék felett volt. (Lásd 8. grafikon.) Az optimista válasz szerint a változás részint magyarázható a lakhatás könnyebbé válásával, de pesszimista válasz lehet az is, hogy a szabadulás pillanatában a fogvatartottak egy jelentős részének nincs hova mennie. Ez elsősorban a családi gyökerek és az egyéb emberi/közösségi kapcsolatok megzavarással magyarázható. Ha nincs család, nincs lakás. Ezt igazolják az interjúk során kapott válaszok: a fogvatartottak 67,4 százaléka (31 fő) mondta, hogy szüleinél

8. sz. grafikon

Oda megy vissza, ahol bekerülés előtt lakott 1995. és 2006.

fog lakni szabadulás után, 10,9 százalékuk (5 fő) pedig háztársához, élettársához megy szabadulása után (család összesen: 78,3 százalék). Tehát családi kapcsolatok nélkül marad a hajléktalanszálló, vagy a régi barátok, haverok segítsége, de sokkal inkább az előbbi, mivel az interjúk során mindössze 1 fő említette, hogy lakásproblémái megoldása terén a régi barátokra számít. Ugyanakkor a fogvatartottak életük mélypontjának tekintik a hajléktalanszállókban való lakhatást, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy azt elkerüljék:

„Ha nincs amúgy hova menniük az embereknek, sok esély nincs. Meg lehet nézni a visszaesőket. Esélyük sincs. Az albérlethez 3 hónap kaució kell, ha ki akar valaki venni. Gondolom, hajléktalanszállóra senki nem akar menni. Az mivel jobb, mint a börtön?”

„Szerintem bárki inkább bűnözne, minthogy szociális intézménybe menjen, mert ott mástól függ, parancsolnak neki.”

„Inkább a börtön.”

Összegzőképpen elmondható, hogy a biztos lakhatási körülmények a (re)integrációs esélyt jelentősen növelik. Ez azonban szorosan összefügg a meglévő emberi/családi kapcsolatokkal, amelyek azonban a hosszútávú eseteknél jelentősen lazulnak, illetve gyakran eltűnnek. A szociális ellátórendszer a börtönből szabadultaknak a lakhatás megoldására kizárólag a hajléktalanszállót tudja felkínálni, amely egy kényszerközösségből érkező ember számára, valamint a szubkultúra véleménye szerint is elutasítandó. A problémára megoldást jelenthetne a felutas ház típusú intézmény, melynek célja és feladata, hogy a célcsoport – a fogvatartásból szabadultak – társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését segítse, azaz biztosítsa számára lakhatási és munka-lehetőséget, valamint egyéb pszicho-szociális szolgáltatást, amely lehetővé teszi, hogy ezek az emberek speciális életproblémáikkal megküzdjenek, és elkerüljék a visszaesést. Azaz a felutas ház célja, hogy „kigondozza” a klienst, aki az elkövetkezendőben a többségi társadalom érték- és normarendszerének figyelembe vételével éli és alakítja életét.

Az utógondozás és a pártfogó felügyelet

Az interjúkból az derül ki, hogy eléggé általános ismeretekkel rendelkeznek az ítélték a pártfogói munkával kapcsolatban. Ugyanakkor feltételezik, hogy a számukra talán legfontosabbakban – lakhatás és munkahely – segítséget kaphatnak tőle. Emellett azonban úgy érzékelik, hogy a pártfogók kontrollt, felügyeletet gyakorolnak, ezért elsősorban hatóságként, és nem segítő erőforrásként jelennek meg az interjúrészteltekben.

„A pártfogó feladata: segítenie kellene az elhelyezkedésben, lakhelyet találni. A pártfogók visszarakathatják ide az embert elég könnyen.”

„Összetett dolga van, elsősorban az ellenőrzés, másodsorban a segítség, ha tud. (Miben tud?) Munkahely, esetleg elhelyezésben, lakhatás.”

„Mi a feladata a pártfogónak? Nem tudom igazából, gondolom, munkahelykeresés. Egyébként a pártfogók feladata sokkal inkább kimerül a felügyeletben, az ellenőrzésben, ebben biztos vagyok. Sokkal inkább hatóság.”

„Szerintem nem segít semmiben, csak ellenőrzi, hogy nem bűnözök vagy ilyesmi.”

„Munkaadás, munkakeresés, megjelenés nála hetente-havonta, tudjon rólam, hogy ne bűnözök, a jó útra tereljen... Biztos behivat magához, munkát keres nekem, beszélget velem.”

„Segít az ügyeimben, együtt intézkedik velem, a pártomat fogja, hiszen ezért pártfogó, álljon ki mellettem, kerítsen nekem munkát, természetesen olyat, ami megfelelő számomra, ha nem tud, hagyjon békén, ne zaklasson. Ha van problémám, tudjak hozzá fordulni, hiszen ő van olyan szervezetekkel kapcsolatban, akik tudnak segíteni rajtam.”

„Remélem, nem lesz pártfogóm. Visszaülleszkedés: mindez csak blabla, blabla, semmire sem jó, egyébként meg csak kötekedik.”

A teljesség kedvéért: azok, akiknek már volt vagy van pártfogójuk, sokkal pozitívabban nyilatkoznak róluk, illetve a kettőjük közötti kapcsolatáról, bár kétségtelen, hogy jelentős segítséget ebben az esetben sem kaptak.

„Igen, van pártfogóm másfél évig. Normálisnak tartom, segítséget még nem kértem tőle. Kéthavonta kell mennem hozzá.”

„Hamarosan lejár a pártfogói felügyelet időtartama. Az első időkben dőcögött a kapcsolat, most már egész jó viszony alakult ki köztünk. Segítséget sosem kértem tőle, végigbeszélünk bizonyos dolgokat. Az elején kéthetente kellett járnom hozzá, aztán havonta, most már csak kéthavonta megyek.”

„Hamarosan lejár a pártfogói felügyelet időtartama. Háromhavonta kell mennem a pártfogóhoz, jó köztünk a viszony, segítséget nem kértem tőle.”

„Két évig volt pártfogóm, jó volt a kapcsolatunk. Többször segített nekem, elintézte az egyszeri ötezer forintos támogatást, valamint, ha nem volt pénzem, megengedte, hogy mikor X-n jár, akkor találkozzunk. Kedves volt és segítőkész, de nem voltak eszközei. Azt is elintézte, hogy ne zaklassanak a rendőrök. Eleinte havonta, majd két-háromhavonta találkoztunk.”

„Nekem már volt pártfogóm, és segített munkát keresni. Azért a 10 percért igazán megérte bemenni hozzá havonta.”

„Be kellett hozzá mennem, beszélgettünk, segített iskolát keresni.”

„Már volt pártfogóm: igazodni kell hozzá, havi 1 levélírást kért, nem szereti, ha bűnözünk, segítőkész volt. Jónak tartom, hogy van.”

Ugyanakkor az interjúrészekből is kiderül, milyen gyakorisággal vagy inkább „gyakoriatlansággal” találkozik pártfogó és pártfogoltja (2-3 havonta!). Véleményünk szerint az ilyen ritka időközökben való találkozás még az életvitel ellenőrzését is nagyon nehézkessé teszi, nemhogy a hatékony segítségnyújtást!

A 48 válaszoló interjúalanyunk közül egyetlen egy sem volt tisztában azzal, hogy jelentkezhet utógondozásra. De nem is tartanak rá igényt, állították. Csupán egy fő volt, aki kérni fog utógondozást, 1 fő pedig bizonytalan volt. Ezek az adatok egyáltalán nem megnyugtatóak.

A kérdőíves feldolgozásból egyenesen az állapítható meg, hogy a fogvatartottak a pártfogót ma még nem segítségforrásnak, hanem a büntetésre emlékeztető, felesleges koloncnak tartják – a szabadulás után mindenképp. Mind a fogvatartás alatt, mind a szabadulás után a fogvatartott mindent maga mögött akar hagyni, ami a börtönre emlékezteti – ez a kérdés a félutas házakkal kapcsolatos reakciókban jelentkezik újra –, ezért némileg érthető, hogy – a pártfogó mellett – a szabadulás utáni utógondozásnak sem magas a kérdezettek között a népszerűsége. 70 százalékuk egyértelmű nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy jelentkezik-e utógondozásra, bár az is igaz, hogy 14 százalékuk még nem is hallott a lehetőségről.

Összegzőképpen elmondható, hogy mind a gondozás, mind pedig az utógondozás problematikus terület a hosszútávú fogvatartottak esetében.

A társadalmi beilleszkedés segítése

„A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény

elkövetésétől.”¹² Azaz törvényi szinten hangsúlyos célja és feladata a büntetés-végrehajtásnak – börtönnek – a társadalmi beilleszkedés támogatása. A célcsoport azonban a mindennapi gyakorlat szintjén nem érzi ezt az elvet. Interjúalanyaink 66 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a börtön nem segíti társadalmi beilleszkedését, csupán 11,3 százalék szerint igen, míg a maradék 22,6 százalék szerint is-is: van, amiben igen, van, amiben pedig kifejezetten hátráltat.

Azok közül, akik igennel válaszoltak kérdésünkre (*Mit gondol arról, a börtön segíti-e a társadalomba való beilleszkedést? Miért, hogyan?*), többen illuzórikus elképzeléseket fogalmaztak meg. Kétségtelen azonban, hogy a kapcsolattartás és a képzés is megjelent a válaszokban mint (re)integrációs esély:

„*Akik itt tanfolyamot végeznek, azoknak munkát biztosítanak majd kinn, oda mehetnek majd dolgozni.*”

„*Igen, segít. Úgy tudom, hogy adnak 1000 Ft-ot szabaduláskor. Meg segít majd a pártfogó is.*”

„*Segít valamit. Talán ezekkel a szabályzatokkal, meg hogy dolgozni kellett járni, spórolni, a kényszerközösség megtanít viselkedni.*”

„*Igen. Segítik a kapcsolattartást, és ez szerintem nagyon fontos. Például lehetőség van időnként hazamenni.*”

„*Igen, lehet bent szakmát tanulni, például számítógép-kezelőt, meg szakkörre járni.*”

A nemmel válaszolók közül többen említették, hogy a kapcsolattartás megvalósulása problematikus, családi kapcsolataik ezáltal meglazulnak. Többen sérelmezték, hogy az első büntényeseket és a visszaesőket nem kezelik külön semmilyen szinten sem. Személyes törődés és bánásmód nincs, az emberek elvesztik önállóságukat, egyedüli cél a büntetés „zökkenőmentes” letöltése.

„*Nem, a börtön csak butítja az embereket. Elfelejtene a pénzzel bánni, már nem is tudja, milyen értéket képvisel, nem képesek elintézni valamilyen hivatalos ügyet önállóan. Ott nincs vízdió, fűtés, ruházkodás, tisztálkodási szerek, az emberek elvesztik az önállóságukat. Nem tudnak beszélgetni se normálisan.*”

„*Ott valójában nagyon megaláznak emberi mivoltodban. Így nem változik meg az ember.*”

„*Nem. Ilyen téren a börtönben nem csinálnak semmit. A cél, hogy az elítélt letöltse az ítéletét, menjen haza, és kész.*”

„*Ez bonyolult kérdés, ha a saját példamból indulok ki, akkor nem. Bennem van eltökéltség, optimizmus, ha ez nem lenne, nem adna a börtön semmi pluszt. Mindenhol azt szajkózzák, hogy a számítógépes szakma, a különböző képzések, oktatás stb., mennyire segít... Biztos így lenne, de egyelőre ezek mind pusztán időtöltések. Jó lenne, ha ugyanolyan követelmények lennének itt is, mint kint. (És a személyzet?) A nevelők, a felügyelet nem törődnek az emberrel személyesen, csak nagyban... Én főleg első büntényesekkel beszélgetek, bennünket például egyáltalán nem segít a börtön. Mert az első büntényeseket teljesen külön kéne kezelni, hiszen számukra van igazán két út: vagy vissza-*

12 Bv. kódex (1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról) 19.§.

esők lesznek, vagy visszaülleszkednek. Nagyobb súlyt kellene arra fektetni, hogy visszaülleszkedjünk, ezt tényleg kellene segíteni.”

„Nem. Miért segítene? Semmi köze hozzá, hogy mi lesz velem akkor, amikor szabaddulok. A börtönben az emberek nem javulnak, csak rosszabbodnak. Úgy egészségileg, mint lelkileg.”

„Pont az ellenkezőjét csinálja. Aki ide bekerül első büntényes nagyitételtesként, mire kimegy, rájön, hogy visszaülleszkedni nehezebb, a sok pénz számára az igazi út.”

„Erre nem alkalmas ez a rendszer. A társadalomba csak úgy lehet beülleszkedni, ha vannak külső, napi kapcsolatok. Például külső munkahelyek. Mert ha van is külső munkahely, akkor például az elítéltek hideg ételmezt kapnak. Miért nem lehet megcsinálni, hogy megkapják a kaja pénzt, és akkor bemegy a boltba, és vesz magának enni valót, azt, amit akar. Emellett rájön, mi mennyibe kerül, vásárol, és megtanul a pénzzel bánni. Rengeteg ilyen dolog lenne, kicsi dolgok, amivel lehetne segíteni, de most nincs, ezért nem tudnak beülleszkedni az emberek.”

„A börtön nem segíti a társadalmi visszaülleszkedést, hanem rontja. Aki nem volt bűnöző, az lesz, kitanulja a szakmát. A börtönnek nincs nevelő hatása, csak elvadít.”

„Hát itt nem segít semmit sem a börtön. Nem megyünk semmilyen terápián sem keresztül, ami segítene, hogy majd jobban ülleszkedjünk be a társadalomba. Ki van zárva.”

„Nem. Csak bűnözőt csinál az emberből. Az otthoni kapcsolatok megszakadnak, akik bent vannak, nagyon eltávolodnak a valóságtól.”

Az „is-is”-sel válaszolók (segít is meg nem is) próbálták reális képet formálni, és minden tényezőt számba venni. Ugyanakkor itt is megjelenik a börtön elrettentő hatása, az elriasztás, és nem a viselkedés és a gondolkodás tényleges változása:

„Kisítéleteknél igen, nagynál nem. (Kisítéleteknek miért, és a nagynál miért nem?) A kisítéletesek elgondolkoznak, elriasztó hatása lehet a börtönnek. Elgondolkozik, hogy megváltoztassa-e az életvitelét. Az elriasztás a körülmények, a megalázás miatt van. Csak a családi segítségre lehet számítani. Anyámra például 100 százalékosan lehet támaszkodni, nem tol el magától soha. Talán a személyiség megváltozik a börtönben. Én még a családomat is képes vagyok eldobni, ha kell, például anyámmal 3 hónapig nem tartottam kapcsolatot, mert olyanba szólt bele, amibe nem kellett volna.”

„Valamilyen szinten igen. Lelkileg erősebb lesz itt az ember, felvilágosultabbá válik, feltalálja magát. De kiesik a kinti életritmusból. (Mit jelent az, hogy felvilágosultabbá válik?) Tisztába lesz a tettek következményeivel. (Te tisztában lettél a tettek következményeivel? Hiszen azt mondtad, hogy nem a bűncselekmény elkövetését, a tettet bántad meg, hanem ott hibáztál, hogy visszamentél a helyszínre.) Igen. (Mosolyog, nincs válasz.) Jobban átgondolva, a börtönnek inkább negatív a hatása, ez elsősorban az emberek, elítéltek egymáshoz való viszonyában nyilvánul meg. Sok a gyűlölködés, a rosszindulat. Miután az emberek itt el vannak nyomva, ez agressziót szül, aki teheti, uralkodik a másikon. Persze minden a gondolkodáson múlik. Én inkább felkarolom a zárkatársaimat. Nálunk nincs csicskáztatás, nincs kényszer, mindenki ugyanúgy csinál mindent, takarítás stb. Én is. Minden az elfogadáson múlik. Ha van valami gond, akkor megbeszéljük. Nem cél egymás életének a megnehezítése.”

„Arra a segítségre, amire igazán szükség lenne - anyagiak -, azt nem kapjuk meg. Gondolkodásban sem kapunk segítséget, hogy más ember legyek kint. Igaz, van tanulási lehetőség.”

„Azzal, hogy adnak lehetőséget a tanulásra, azzal igen, de mással nem. Letelik az ítélet, és utána egyszzerűen kiraknak!”

„Megint csak magamról tudom mondani, szerintem igen. Nekünk itt vannak ezek a foglalkozások, mindig azért elmondják, hogy mi van kint, még ha nem is arról van szó. A drogprevenációs körletre járnak be civilek, és több programunk van, mint más körletnek. (A börtön megakadályozza-e a visszaesést?) Nem. Ugyanolyan marad az ember, csak maximum, akinek van egy kis esze, átlátja, hogy a következmények miatt - visszakerülünk stb. - nem érdemes. Aki már egyszer bent volt, megszokta, az tudja, milyen, annyira már nem fél tőle. Engem speciál a büntetőjogi felelősség tart vissza, de nem változtam meg.”

„Valahol segíti, az iskolák, hogy lehet járni. Az általános iskolát is ki lehet járni, a szakmunkást is. Ennyiben segítik. Ezeket a lehetőségeket jónak találom. (És ezen kívül?) Szerintem nem. Sokan azt hiszik, hogy ha bekerül, akkor majd meg fog változni. De nagyon sok emberrel beszélgettem, semmi. Rosszabb lesz, mint volt. Itt benn a rosszat tanulja. Csak a rosszat tanulják, teljesen kifordul önmagából, idegbeteg lesz. Kimegy, és jön vissza. Sokan azt hiszik, hogy majd a börtönben meg fog változni. Biztos, hogy nem. Nagyon ritka az, aki megváltozik. Én magamat közéjük sorolom, idáig.”

Az interjúvázlat záró kérdése a következő volt: *Mi a véleménye arról, hogyan lehetne segíteni/támogatni a hozzá hasonló sorsúakat?* Az 51 válaszadó mindegyike megemlítette a szociális körülmények javítását, ezen belül is különös hangsúlyt fektetve a következőkre: a munka biztosítása, illetve a munka lehetősége, a lakhatás támogatása és lehetősége, a tanulás/képzés biztosítása, továbbá a megfelelő anyagi háttér – pénz – megléte. Felmerült az erkölcsi bizonyítvány mint akadályozó tényező, ennek eltörlése vagy csak bizonyos munkakörökben történő megjelenése. Emellett azonban megjelentek olyan „nem megfogható” tényezők, mint pl.

- rehabilitáció, csoportterápiák
- mentális felkészítése a szabadulóknak
- szabadulás utáni lehetőségek feltárása
- beszélgetések biztosítása már a börtönön belül
- ezáltal (is) a gondolkodásmód megváltoztatása
- bizalom, megértés, elfogadás, nyíltság, őszinteség, előítélet-mentesség, kölcsönös alkalmazkodás
- személyre szabott, illetve személy- és élethelyzet-függő segítségnyújtás
- mentálhigiénés foglalkozások biztosítása
- folyamatos inspiráció a változásra
- apróbb életfeladatok gyakoroltatása
- társadalmi szemléletváltás elindítása.

Néhány jellemző válasz:

„Már bent el kellene kezdeni a segítséget, támogatást. Mindenkinek kellene kapnia egy rendes szabadulási összeget, amivel az első hónap nehézségét megoldanánk. Rendes fi-

zetést kellene kapni a benti munkáért, és akkor abból már lehetne félrerakni a szabadulásra. Ez egy 5 éves munka alatt már elképzelhető lenne, így a szabadulás után legalább a lakhatás megoldódna.”

„Csakis személyre szabottan lehet segíteni.”

„Szerintem, úgy lehetne segíteni, hogy akik akarnak valamit, valami mást, apróbb feladatot adnék nekik, hogy gyakoroljanak. Nem tudom, hogy mik lennének ezek a feladatok, de érzem, hogy ezt kellene tenni.”

„1. Ne ítéljenek meg első látásra. 2. Fogadják el az embert olyannak, amilyen. 3. Legyen nyíltság és őszinteség az emberek között. 4. Ne ítéljék el az embert beállítottsága miatt. Ne húzódjának el tőle az emberek, mert ő is olyan ember, mint a többi. Nagy a hely, elférünk egymás mellett, szóval mindenki adja magát, és mindenki illeszkedjen a másikhoz.”

„A pénz önmagában biztos, hogy nem segítség. Nem old meg semmit. Mindenkinek másra van szüksége. Ez teljesen személy- és élethelyzet-függő.”

„Lehetőséget kell biztosítani számukra a változásra. Ennek több kritériuma van: szükség van a törvénymódosításra: a büntetett előélettel szinte semmire nincs lehetőség, nem tud legálisan elhelyezkedni. Fontos a szemléletváltozás: nincs komoly állami támogatói rendszer, nem foglalkoznak azzal, hogy más esélyt biztosítsanak az életben. Így egyenes az út a visszaeséshez. Külföldön például van a szabadultak számára védett munkahely. Ez kezdetben nagyon nagy segítség lehet. Ezzel a bűnözést is nagyon vissza lehetne szorítani, elképesztően magas a visszaeső bűnözők aránya.”

„Szerintem nagyon fontosak a mentálhigiénés foglalkozások, a közös problémafeltárás, így könnyebb a változás. Látjuk, hogy foglalkoznak velünk, számíthatunk valakire.”

„Most azt kéne mondanom, hogy több kedvezményt adjon, legyen leírás, meggyás. De nem ezt mondom, mert több nézőpontból kell a dolgokat nézni, reálisan. Segítség lenne, ha bent létük alatt több inspirációt, lehetőséget, utakat mutatnának, illetve kapnának, ami később elkíséri őket. Mindannyian, első büntényesként sokat kapunk, a nagy ítélet egyre beljebb visz. Fontos lenne, hogy az első büntényes ne kerüljön össze visszaesővel, mert akkor oda a pozitív inspirációnak... igen, a folyamatos inspiráció lenne a lényeg... (Köszönöm a beszélgetést, remélem, nem volt túl kellemetlen...) Dehogy, én köszönöm... sok olyan kérdés hangzott el, ami engem is foglalkoztat. 3-an vagyunk a zárkában első büntényesek... Sokat beszélgetünk, de elsősorban a hiányosságokról, és nem a megoldási lehetőségekről.”

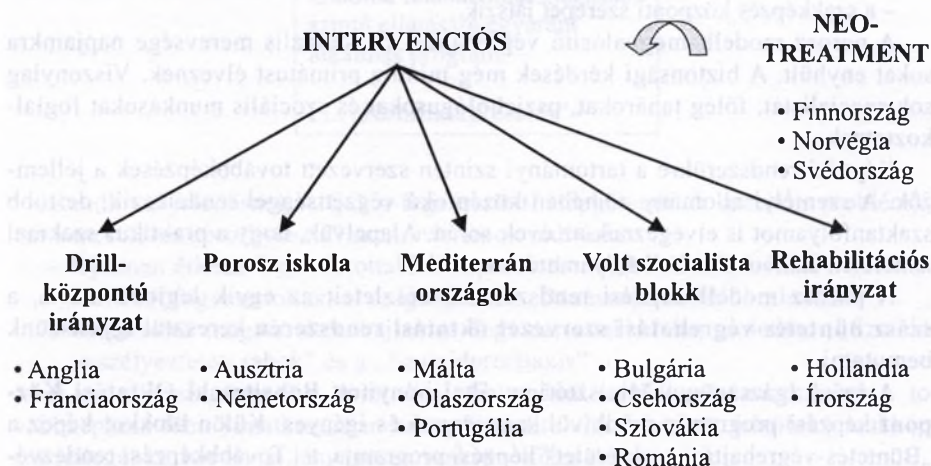
„Megnézni, hogy az illető mi felé érdeklődik, abban támogatni, ha annak van értelme. Ha az első hónapban nincs támogatás, akkor nincs meg az esélye annak, hogy morálisan visszailleszkedjen az ember. A visszaesésnek is van egy lélektana: ha nincs siker, biztos a visszaesés. Mindenki akar tartani egy szintet. Az emberek lenni akarnak.”

Ruzsonyi Péter

A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése (2. rész)*

A tipikus európai büntetés-végrehajtási kezelési típusok és a felsőfokú szakemberképzés

Az európai gyakorlat bemutatásához Ruzsonyi rendszeréből indulunk ki. (Ruzsonyi, 2006) Az általános ismertetésen túl részletesebben kitérünk a szlovák, a német és a hazai gyakorlat ismertetésére.

Drill-központú irányzat (Anglia, Franciaország)

A drill-központú modell jellemzői:

- kiszolgáltatottságot hangsúlyozó- és alkalmazó végrehajtási típus;
- mindent áthat a hivatali hatalom;
- az intézetek meghatározó része régen épült;
- az oktatási-képzési programok kínálata relatíve szegényes.

Az érintett országok végrehajtására a szigor alkalmazása, az elretentés és a megtorlás filozófiájának hirdetése a jellemző. A gyakorlati végrehajtás során a reszocializációs elvek is érvényesülnek, de azok nem válnak a végrehajtás alapmotívumává. Specialistákat alkalmaznak, bár a többi típushoz viszonyítva elenyésző számban. Saját szakem-

* A tanulmány 1. részében (amely a Börtönügyi Szemle előző, 2006. 4. számában jelent meg) a szerző – rövid elméleti bevezető után – az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Japán és Ausztrália felsőfokú szakemberképzését ismertetette. [A szerk.]

bereiktől csak a középfokú végzettséget várják el. A mindennapi élet során a biztonsági személyzet akarata dominál. A belső történésekkel mindaddig nem foglalkoznak, amíg azok kockázati tényezővé nem válnak.

Képzésükre a belső és rövid időtartamú továbbképzések a jellemzők. Egyetlen felsőoktatási intézmény sem hirdet büntetés-végrehajtással kapcsolatos stúdiumot.

Porosz modell (Ausztria, Németország)

A porosz végrehajtási típus jellemzői:

- az intézetben belüli kábítószer-használat széleskörű;
- a külföldi fogvatartottak magas aránya;
- a munkavégzés, illetve a tanulás mindenki számára kötelező;
- a fiatalok korúak korrekciós rendszere a felnőttekénél lényegesen megengedőbb;
- tudatos és tevéleges együttműködést nem kívánnak meg a fogvatartottól;
- a szakképzés központi szerepet játszik.

A porosz modellt megvalósító végrehajtás tradicionális merevsége napjainkra sokat enyhült. A biztonsági kérdések még mindig primátust élveznek. Viszonylag sok specializált, főleg tanárokat, pszichológusokat és szociális munkásokat foglalkoztatnak.

Képzési rendszerükre a tartományi szinten szervezett továbbképzések a jellemzők. A személyi állomány zömében középfokú végzettséggel rendelkezik, de több szaktanfolyamot is elvégeznek az évek során. Alapelvük, hogy a praktikus szakmai ismeretek színvonalát kell folyamatosan emelni.

A porosz modell képzési rendszerének részleteit az egyik legjobb minta, a **szász büntetés-végrehajtási szervezet oktatási rendszerén** keresztül igyekszünk bemutatni.

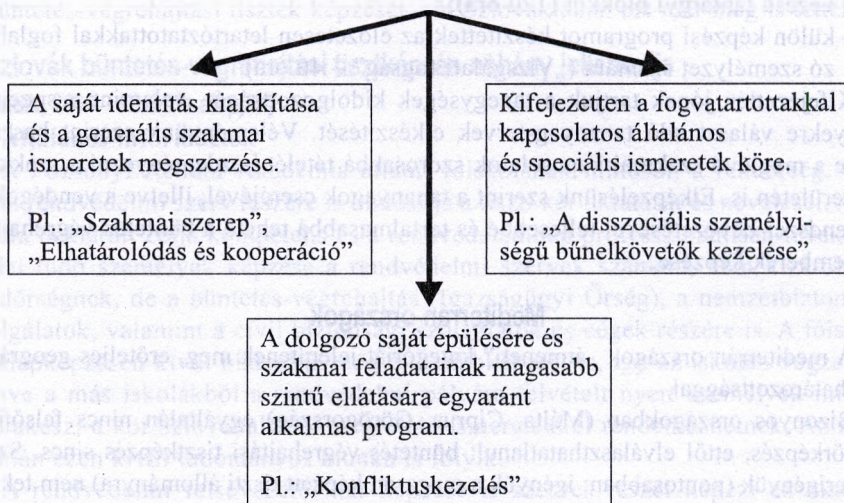
A szász Igazságügyi Minisztérium által irányított **Bobritzchi Oktatási Központ** képzési programja rendkívül szerteágazó és igényes. Külön blokkot képez a „Büntetés-végrehajtási szakterület” képzési programja, a „Továbbképzési rendezvények” tervezése, valamint érdemes elemezni a „Tananyag-kereterv” című dokumentumukat.

A „Büntetés-végrehajtási szakterület” képzési programjáról

Mindenek előtt lenyűgöző az a tartalmi gazdagság, amelyet a meghirdetésre kerülő oktatási programok, illetve szemináriumok keretén belül felkinálnak a büntetés-végrehajtási állomány számára. Mivel – ismereteink szerint – az ország (Németország) valamennyi tartományában van speciális büntetés-végrehajtási iskola, így még inkább elismerésre méltó a szakmai igényesség. Az alapképzés és az elméleti képzés szervesen egymásra épül. Ez abból következtethető ki, hogy az elméleti képzés különböző szintjeit párhuzamosan hirdetik meg.

Szembetűnő – és, véleményünk szerint, átgondolt, továbbá szellemes stratégiai koncepciót valósít meg – az a szerkezeti felépítés, amelyet legplasztikusabban az alábbi ábrával lehet bemutatni:

Bv. dolgozó

Rendkívül jelenősnek tartjuk a fogvatartotti alapkategóriák speciális problémáival kapcsolatos „profil-tiszta” szemináriumok indítását:

- Újonnan érkező fogvatartottakkal kapcsolatban: „A rabok felvétele”
- Külföldi fogvatartottakkal dolgozóknak: „Bánásmód külföldi rabokkal”
- Önkárosító magatartásra hajlamos fogvatartottakkal kapcsolatban: „Szuicid-veszélyeztetett rabok” és a „Szuicidprofilaxis”

A szociálpedagógusok – mint civil diplomával rendelkező szakemberek – továbbképzése több vonatkozásban hasonló az általunk folytatott felsőfokú szakképzés jellegéhez, bár annál lényegesen szakspecifikusabb.

A „Továbbképzési rendezvények” tervezéséről

Rendkívül jól felépített és áttekinthető éves terv szerint végzik a munkájukat. Az eltérő szolgálati területek szerinti bontás átfogó képet ad a képzési törekvésekről. A képzési programok nagy többségükben 3 nap időtartamúak. A jelek szerint ez az időmennyiség a leginkább megfelelő az egyéb intézeti, illetve szolgálati feladatok közé történő beillesztésre, illetve a teljes értékű aktivitás fenntartására.

A „Tananyag-keretterről” dokumentumról

A „Tananyag-keretterről”-ből a teljesség igénye nélkül bizonyos alkotórészek kiemelését indokoltnak tartjuk:

- külön képzési programot készítettek a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatban;
- a büntetés-végrehajtási pedagógia és pszichológia területére kiemelt óraszámot fordítanak (94 – 94 óra);

- a komplex megközelítés érdekében kidolgozták a „büntetés-végrehajtás” elnevezésű tantárgyi blokkot (120 óra);
 - külön képzési programot készítettek az előzetesen letartóztatottakkal foglalkozó személyzet számára („Vizsgálati fogság” – 40 óra).
- Kifejezetten jónak tartjuk a tanegységek kidolgozottságát, valamint a speciális igényekre választ adó tananyag-tervek elkészítését. Véleményünk szerint hasznos lenne a meglévő szakmai kapcsolatok szorosabbá tételét kezdeményezni a szakképzés területén is. Elképzelésünk szerint a tananyagok cseréjével, illetve a vendégoktatói rendszer bevezetésével teljesebbé és tartalmasabbá tehető a büntetés-végrehajtási szakemberek képzése.

Mediterrán országok

A mediterrán országok „átmeneti” kategóriát jelenítenek meg, erőteljes geográfiai meghatározottsággal.

Bizonyos országokban (Málta, Ciprus, Görögország) egyáltalán nincs felsőfokú rendőrképzés, ettől elválaszthatatlanul: büntetés-végrehajtási tisztképzés sincs. Szakemberigényük (pontosabban: igényük a magasán képzett tiszt állományra) nem tekinthető jelentősnek.

Volt szocialista országok

A II. világháborút követő szovjet megszállás tartóssá válásakor a volt szocialista tábor valamennyi országában létrehozták a rendőrtisztek képzését szolgáló szakiskolákat. A rendőr akadémiákra kezdetben a felgyorsított ütemben zajló mennyiségi képzés volt jellemző, hiszen a „párthoz, a néphez hű” szakmai értelmiség militáns formájú kiképzése alapvető érdeke volt a hatalomnak. A korábbi időszak tiszt kara megbízhatatlannak számított, mivel szakmai szocializációjuk eltérő ideológiai alapon történt, illetve korábbi munkájuk – sok esetben a világháború éveiben tanúsított magatartásuk – elképzelhetlenné tette további alkalmazásukat.

A kommunizmus megerősödésének időszakától kezdve Kelet-Európában egyre több ellenzéki értelmiségit, illetve másként-gondolkodót ítéltek el (az érintetteknek csak egy része volt politikai elítélt, legtöbben köztörvényes bűnelkövetők között töltötték ítéletüket). Az internálók, illetve munkatáborok száma is drasztikusan emelkedett a térségben. Valószínűsíthetően ezek a folyamatok indukálták legerőteljesebben a szakirányú büntetés-végrehajtási tisztképzés „táboron belüli” általánossá válását.

A mennyiségre koncentrált képzést viszonylag hamar felváltotta a minőségi tisztképzés igénye. Az akadémiák jogutódaiként megalakuló tisztképző főiskolák képzési színvonala folyamatosan emelkedett, az utóbbi évtizedekben a felsőoktatás integrált részévé és egyenrangú tagjaivá váltak.

Napjainkban a rendőrtiszt főiskolákon a „szakmához hű” állománycsoport képzése zajlik. Örömteli tendenciaként érzékelhető: a rendőrtisztképzés mellett több

országban (Csehország, Lengyelország) a magyar minta alapján tervezik beindítani a büntetés-végrehajtási tisztek képzését, sőt Szlovákiában ezt már meg is tették.

A szlovák büntetés-végrehajtási tisztképzés néhány jellemzője

(Haládik, 2006 – kézirat alapján)

Általános információk

A Pozsonyi Rendőr Akadémia állami főiskolának minősül, a rendőrség, de a többi rendvédelmi szerv részére is biztosítja a tiszti kar oktatását és nevelését. A főiskola deklarált célja kompetens és a rendvédelemben professzionálisan tevékenykedni tudó személyek képzése a rendvédelmi szervek számára, nem kizárólag a rendőrségnek, de a büntetés-végrehajtás (Igazságügyi Őrség), a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a civil biztonsági szolgálatok és cégek részére is. A főiskola az alapképzésen kívül biztosítja még a továbbképzést is, így az iskolán végzettek, illetve a más iskolákból a rendvédelmi pályára felvételt nyert személyek mindig naprakész, a kor színvonalának megfelelő ismeretekkel rendelkezhetnek. Az Akadémián ezen kívül tudományos munka is folyik.

A rendvédelmi felsővezetői kar képzése is szerves részét képezi az oktatási programnak. Ennek keretén belül például lehetőséget biztosítanak a későbbiekben a doktori fokozat elérésére.

A 2006-ban indult bolognai rendszerű, kompatibilis képzési rendszer felépítése:

Szak	Fokozat	Tanulmányok	Tanulmányok hossza	Képzési szint
Személy- és vagyonvédelem	első	nappali	3 év	BSc
Személy- és vagyonvédelem	második	nappali	+ 2 év	MSc
Személy- és vagyonvédelem	harmadik	nappali	3 év + 5 év	Ph.D

Szakemberképzés a büntetés-végrehajtási testület számára

Levelező tagozatos képzés

A Pozsonyi Rendőr Akadémia csupán levelező tagozaton indít olyan képzést, amelyhez a szlovák büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai csatlakozhatnak, és szakfőiskolai diplomát szerezhhetnek. A szak sajnálatosan nem büntetés-végrehajtási szak (Személy- és vagyonvédelmi szak), de a képzés struktúrájában helyet kapnak bizonyos speciális büntetés-végrehajtási ismereteket feldolgozó tantárgyak is.

Véleményünk szerint a szlovákiai rendszer talán legnagyobb problémája, hogy a büntetés-végrehajtás nem rendelkezik önálló tanszékkal, csupán a kriminológiai tanszék egy szakcsoportjaként vannak jelen az Akadémián. Ennél is nagyobb gond,

hogy a tanszéki csoport is csupán virtuális, mert egyáltalán nincs önálló tanári állománya. A büntetés-végrehajtási hallgatóknak szinte valamennyi tantárgyát rendőrtisztek oktatják, és csak néhány nagyon speciális tárgyban kérnek fel büntetés-végrehajtási szakembereket közreműködésre. Ilyenkor az országos parancsnokságról érkező tisztek tartják az előadásokat. (Még a büntetés-végrehajtási nevelést is rendőrtisztek oktatják!)

Az oktatás tömbösítve, szemeszterenként három egyhetes összevonás keretében zajlik. A tantervet az akadémia kriminológiai tanszéke állítja össze. A hallgatók – a magyar gyakorlatnak megfelelően – a képzés időtartama alatt is az anyaintézetük állományához tartoznak. A szakmai gyakorlatot a kijelölt büntetés-végrehajtási intézetek biztosítják.

A képzés színvonalára negatívan hat, hogy a levelező hallgatók tapasztalataikat illetően rendkívül „intézet-specifikusak”, nincs betekintésük a környező államok büntetés-végrehajtási rendszereibe, de még a saját intézményrendszerükbe sem. Soha nem jutnak el más intézetekbe, nem látják az ott folyó munkát, illetve a máshol bevált ötleteket.

Nappali tagozatos képzés

Szlovákiában a büntetés-végrehajtás hivatásos állományának nincs nappali tagozatos főiskolai képzése. Egyedül a Személy- és vagyonvédelmi szak biztosít keretet nappali tanulmányok folytatására, de ide kizárólag polgári hallgatókat iskoláznak be. A végzést követően a friss diplomások kérhetik felvételüket a büntetés-végrehajtási testülethez. A sikeres felvételi eljárást követően tisztként kezdik meg munkájukat valamelyik büntetés-végrehajtási intézetben.

A továbbiakban a Személy- és vagyonvédelmi szak BSc (főiskolai szintű) képzéséről adunk tájékoztatót, mert jelenleg ez a forma indult el, és a büntetés-végrehajtás iránt érdeklődők is ehhez a képzési formához csatlakozhatnak.

A szak általános jellemzői:

Tanulmányi forma: nappali

Tanulmányi idő: 3 akadémiai év

A tanulmányok befejezésének feltétele: 180 kredit-pont elérése

Az oktatás elméleti összetevői:

- a hallgató megismerkedik az alapfogalmakkal, illetve a személy- és vagyonvédelem jogi vonatkozásaival;
- ismereteket szerez a biztonsági szolgálatok szervezetéről, felépítéséről;
- megismeri az európai jog, a nemzetközi egyezmények és az emberi jogok betartásához szükséges dokumentumokat.

Gyakorlati képességek:

- a személy- és vagyonvédelmi munka végzésekor képes a jogalkalmazásra;
- gyakorlatot szerez a személy- és vagyonvédelemből származó feladatok szervezésében, előkészítésében, megvalósításában;
- speciális feladatok effektív magvalósítása, munkacsoportok irányítása, személyekkel, illetve szervezetekkel történő együttműködés megszervezése;

– biztonsági feladatok minősítése a személy- és vagyonvédelem terén, értékelés, a hiányosságok felszámolása, szükség szerint a szervezeti változások: indítványozása.

Követelmény továbbá, hogy a hallgatók legyenek képesek

– együttműködni és kommunikálni az állami és nem állami szervezetekkel, személyekkel a jogi és szervezési problémák megoldásában a személy- és vagyonvédelmi területén;

– felismerni a személy- és vagyonvédelmi munkát befolyásoló pszichológiai és szociális problémákat;

– feldolgozni, megszervezni, osztályozni és felhasználni – a modern információs technológia segítségével – a feladatok ellátásához szükséges információkat;

– megoldani a személy- és vagyonvédelem terén a felmerülő krízis-helyzeteket, levezetni a pszichikai és fizikai feszültséget;

– kommunikálni egy világnyelven (3500-4000 nyelvi lexikális egység tudása, amely szükséges az átlag beszélgetéshez és a szakmai kommunikációhoz);

– bővíteni és mélyíteni a szaktudást, kialakítani az önképzés igényét.

A végzett hallgatók az alábbi munkakörökben, illetve területeken helyezkedhetnek el:

– biztonsági dolgozó az állami és nem állami rendvédelmi szolgálatoknál és szervezeteknél;

– középvezető az alacsonyabb szintű irányítás területén (a rendőrség rendszerében és a biztonsági szolgálatoknál);

– a hallgató továbbtanulhat az MSc szinten (ugyanezen vagy hasonló szakon).

Kötelező tantárgyak:

Jog és államelmélet, Állam- és jogtörténelem, Alkotmányjog, Büntetőjog, Igazgatási jog, Munkajog, Állampolgári jog, Üzleti jog, EU és Schengeni jogi alapok, Rendőr-pszichológia, Szociológia, Politológia, Etika, Szociális kommunikáció alapjai, Gazdaságtan, Számítástechnika, Informatikai alapok, Rendőri informatikai rendszerek, Menedzsment alapjai, Biztonsági menedzsment, Menedzsment-kommunikáció, Kriminológia, Rendőri biztonsági feladatok elmélete, Rendőrség technikai rendszere és vagyonvédelem, Közrendvédelmi rendészeti jog alapjai, Személy- és vagyonvédelem alapjai, Bűnügyi jog alapjai, Operatív jogi alapok, Idegenrendészet és határvédelem jogi alapok, Közlekedésrendészeti jog alapjai, Rendőri feladatok, Rendőri löelmélet, Idegen nyelv, Szakdolgozat elkészítési ismeretek.

Kötelezően választható tantárgyak:

Informatika, Számítástechnika, Filozófiai alapok, Rendvédelem története, Technikai rendszerek, Rendvédelmi szervek az EU tagállamaiban, Pönológia alapjai, Etikai csoportok szociológiája, Emberi jogi ismeretek, Rendőri feladatok II., Rendőri lövészet taktikája, Önvédelem, Idegen nyelv, Közrendvédelmi tevékenység, Tevékenységfajták a rendőrségnél, Speciális szolgálatok tevékenysége, Közlekedésrendészeti feladatok, -tevékenység, Közlekedés-mérnöki tevékenység, Védett személyek és objektumok védelme, Objektumvédelem és érdekvédelem, Nyomozó és operatív tevékenység, Bűnügyi hírügynökség, Idegenrendészet és határrendőrség

tevékenysége, Idegenrendészet és határrendőrség speciális tevékenysége, Büntetési szankciók és az előzetes letartóztatás végrehajtása, Büntetés-végrehajtási pszichológia alapjai.

Elemzésünk szempontjából a **Rehabilitációs irányzat** országainak (**Hollandia, Írország**) és a büntetés-végrehajtást a **Neo-treatment** filozófia szerint szervező skandináv terület (**Finnország, Norvégia, Svédország**) között csak egyetlen vonatkozásban, a pénzügyi lehetőségeik felhasználásának módjában van jelentős különbség. Hollandiában az utóbbi évben kedvezőtlen változás következett be. A börtönökben tanító tanárok számát drasztikusan csökkentette a központi adminisztráció. Ez természetesen jelzi a fogva tartásról alkotott elképzelésük változását is. A közismert toleráló, támogató attitűdöt napjainkra a szigorítás aktuálpolitikája váltotta fel.

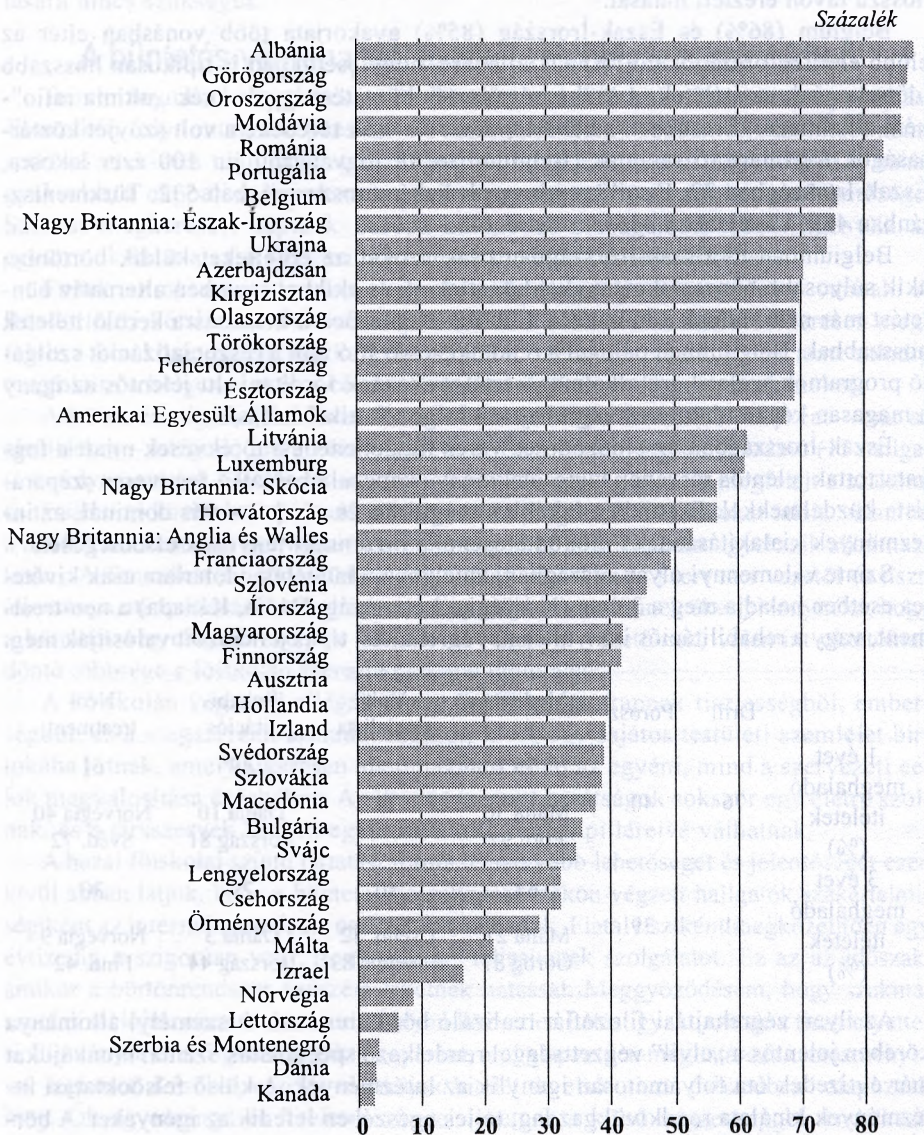
Hollandia – amelynek megtorpanása remélhetően csak átmeneti – kivételével valamennyi érintett országról elmondható, hogy gazdasági fejlettségük, emberközpontú, sok vonatkozásban liberális ideológiájuk és ennek megfelelően szervezett társadalmuk lehetőségei jelentősen meghaladják a többi európai ország színvonalát. Büntetés-végrehajtási intézményrendszerüket is egyéni megközelítés alapján alakították ki. A fogva tartás mindennapjaira a segítő, támogató „szolgáltatási” rendszer a jellemző. A szabadidős programoktól kezdve az általános képzésen át a szakképzésig igyekeznek a legszélesebb kínálatot biztosítani. A meghirdetett programok annyira széleskörűek, hogy a személyzet jelentős részét speciális szakirányú és felsőfokú diplomával rendelkezők teszik ki. Biztonsági területen a szakemberigényük nem jelentős. A magasabb biztonsági fokozatba tartozó intézeteik technikai és biztonsági felszereltsége kimagasló, „élőerős” igényük elhanyagolható. A rendőrséggel kialakított együttműködésük alapján az előállításokat nem ők végzik. Egy esetleges szökés, vagy jelentősebb rendkívüli esemény bekövetkezése esetén a büntetés-végrehajtás feladat mindössze az esemény észlelése; a felszámolás, illetve elfogás teljes egészében a rendőri erők kompetenciájába tartozik. „Tisztán” biztonsági szakemberük alig van, érettségizett – a belső képzési rendszerükben kiképzett – dolgozók minden vonatkozásban megfelelnek az elvárásoknak.

A személyi állomány képzési igényét meghatározó egyéb tényezők

Minden ország büntetőpolitikai koncepciója hatással van az ítélkezési gyakorlatára. Tanulmányunk szempontjából a 3 évnél hosszabb szabadságvesztés büntetések kiszabásának százalékos aránya hasznos információt ad a büntetés céljáról alkotott generális elképzelésről.

Véleményünk szerint az olyan országokban, ahol az ítéletek időtartama tipikusan meghaladja a 3 évet, ott elsődlegesen a megtorlás és az elrettentés dominál (Albánia 98%, Görögország 97%, FÁK 96%, Moldávia 96%, Románia 94%). A példaként felsorolt országokban a személyzet szerepe szinte kizárólag a fegyelem és a belső rend fenntartására korlátozódik. Ebből automatikusan következtethetünk a

A 3 évnél hosszabb szabadságvesztés alkalmazásának %-os aránya

dolgozók képzési színvonalával kapcsolatos igényszintre. Esetükben – néhány specialistától eltekintve – nincs igény diplomás szakemberek alkalmazására – így képzésére sem. Szinte valamennyi olyan ország, amelyben a 3 évnél hosszabb szabadságvesztés büntetés kiszabásának aránya meghaladja a 80%-ot, valamikor a szoci-

alista táborba tartozott. Az ideológiai és büntetőpolitikai örökség a jelek szerint hosszú távon érezteti hatását.

Belgium (86%) és Észak-Írország (85%) gyakorlata több vonásban eltér az előbb említett országokétól. Annak ellenére, hogy esetükben is tipikusan hosszabb időtartamúak az ítéletek, a szabadságvesztés büntetést igyekeznek „ultima ratio”-ként alkalmazni. Esetükben a bebörtönzési ráta csak töredéke a volt szovjet köztársaságok fogvatartotti rátáinak (Belgiumban 88 fogvatartott jut 100 ezer lakosra, Észak-Írországban 72. Ezzel szemben, pl. Fehér-oroszországban 532, Türkmenisztánban 489, Ukrajnában 416).

Belgiumban és Észak-Írországban csak azokat az elítélteket küldik börtönbe, akik súlyosabb bűncselekményeket követtek el, és akikkel szemben alternatív büntetést már nem tudnak alkalmazni. Ebből következően a kiszabásra kerülő ítéletek hosszabbak, Belgiumban például a rendelkezésre álló időt a reszocializációt szolgáló programok széles körű alkalmazására igyekeznek fordítani. Itt jelentős az igény a magasan képzett büntetés-végrehajtási dolgozók alkalmazására.

Észak-Írországban az elhúzódo és véres függetlenedési törekvések miatt a fogvatartottak jelentős részének bűncselekménye kapcsolatban áll a fegyveres szeparatista küzdelmekkel. Esetükben inkább a megtorlás és az elrettentés dominál, az intézmények kialakításánál és működtetésénél a biztonsági tényezők elsődlegesek.

Szinte valamennyi olyan országban, amelyben a büntetési időtartam csak kivételes esetben haladja meg a 3 évet (Norvégia, Lettország, Dánia, Kanada) a neo-treatment, vagy a rehabilitációs irányultságú végrehajtási típus jellemzőit valósítják meg.

	Drill	Porosz	Mediterrán	Volt szocialista	Rehabilitációs	Neo-treatment
1 évet meghaladó ítéletek (%)	76	40	75 Málta 36 Port. 97	74	49 Dánia 10 Írország 81	61 Norvégia 40 Svéd. 72
3 évet meghaladó ítéletek (%)	51	39	64 Málta 21 Görög 87	50 Cseho. 32 Románia 83	29 Dánia 3 Írország 44	30 Norvégia 9 Finn. 42

Az ilyen végrehajtási filozófiát realizáló börtönrendszerek személyi állománya körében jelentős a „civil” végzettséggel rendelkező specialisták száma, munkájukat már évtizedek óta folyamatosan igénylik az intézmények. A külső felsőoktatási intézmények kínálata rendkívül gazdag, teljes egészében lefedik az igényeket. A börtönökben történő munkavállalás pedig az értelmiségi munkakörökben dolgozók számára is rengeteg kedvezménnyel jár, és biztos egzisztenciát jelent. A büntetés-végrehajtási munka társadalmi presztízse kifejezetten jó, így a kereslet és a kínálat szerencsésen talált egymásra. A biztonsági szakemberek tevékenységköre ezekben a rendszerekben erőteljesen korlátozott. Ez utóbbi munkakörök betöltése nem igé-

nyel egyetemi, vagy főiskolai előtanulmányokat, ezért saját felsőfokú képzés indítására nincs szükségük.

A büntetés-végrehajtási tisztképzés helyzete hazánkban

Tanulmányunk befejezéseként a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékén folyó munka képzési elveit kívánjuk néhány szóban felvázolni. A nemzetközi áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy Európában egyedülálló a hazai gyakorlat, a nappali és levelező tagozaton egyaránt folytatható képzés lehetősége. Számos megkeresést kaptunk Európa különböző országaiból, többen igénylik az együttműködést a saját képzési rendszerük modernizálása érdekében.

Ennek az oktatási formának komoly előzményei és hagyományai vannak. A Rendőrtiszti Főiskola – 1971-es alapítása óta – minden időszakban sikeresen megfelelt a kor követelményeinek. Véleményünk szerint az eltelt 35 év alatt mindig megtalálta a helyes utat és a célok eléréséhez szükséges legjobb eszközöket.

A Büntetés-végrehajtási Tanszék a nem rendőri tanszékek közül elsőként – már az alapításkor – integrálódott a Főiskola életébe. Ez a viszonylag kis létszámú (15 hallgató évfolyamonként, 5-6 fős oktatói kar) szervezeti egység mindig megfelelt a szakmai és társadalmi követelményeknek, a kihívásokra progresszív válaszokat talált, valamint a felsőoktatás európai színvonalú követelményeihez is elhivatottan igyekszik alkalmazkodni. A Tanszék a működése során a büntetés-végrehajtási szervezet vezetői és tiszti állománya utánpótlásának meghatározó tényezőjévé vált. Ennek ékes bizonyítéka, hogy a büntetés-végrehajtási szervek korábbi és jelenlegi vezetőinek, valamint oktatóinak döntő többsége e főiskolán szerezte szakmai diplomáját.

A Főiskolán végzett kollégák életre szóló mintát kapnak tisztességből, emberiségből, és a megszerzett szakmai tudáson kívül egy sajátos testületi szemlélet birtokába jutnak, amely sikeresen alkalmazható mind az egyéni, mind a szervezeti célok megvalósítása érdekében. Az itt megszerzett barátságok sokszor egy életre szólóak, és a társszervek közötti együttműködés fontos pilléréivé válhatnak.

A hazai főiskolai szintű oktatási forma legnagyobb lehetőségét és jelentőségét ezen kívül abban látjuk, hogy a büntetés-végrehajtási szakon végzett hallgatók szakértelmiségiként az intézményrendszer egészét formálhatják. Fiatal tisztként megközelítően egy évtizedig a szigorúan vett „frontvonalon” teljesítenek szolgálatot. Ez az az időszak, amikor a börtönrendszer egészére lehetnek hatással. Meggyőződésem, hogy szakmai szocializációjuk ezen szakasza alatt olyan közvetlen hatást gyakorolnak a tiszthelyettesi állományra és a fogvatartottakra egyaránt, ami alapvetően meghatározza intézményeink légkörét. Későbbi vezetői munkájuk hitelét az első „tiszti évtizedben” alapozzák meg. Ők egyenrangú és hiteles partnerei lehetnek a külső végzettséggel rendelkező szakembereknek, és letéteményesei a jövő büntetés-végrehajtásának.

Összegzés

Tanulmányunkban igyekeztünk elkerülni a bemutatott országok, illetve büntetés-végrehajtási rendszerek kiválasztásának esetlegességét. Ebben nagy segítsé-

günkre volt Európa korrekciós gyakorlatának korábbi rendszerezése és Vajda oktatásfilozófiai rendszere. Tudjuk azonban, hogy a korrektségre törekvés mellett is számtalan terület büntetés-végrehajtási szakembereinek képzéséről szót sem ejtetünk. Nem volt lehetőségünk többek között a Távol-Kelettel vagy a kontinentális Ázsiával foglalkozni, de Afrika is teljes egészében kimaradt.

A hiányosságok ellenére is bízunk abban, hogy számos hasznos törekvést sikerült felvillantatnunk. Nem rejtett célunk volt a hazai tisztképzés érdemeinek bemutatása és elhelyezése az európai – és néhány vonatkozásban a világ – képzési trendjében. Meggyőződésünk, hogy büszkéek lehetünk a több mint három évtizedes oktatási-nevelési munkánkra.

Szakmai véleményünk szerint megvalósítottuk azt a célkitűzést, melyet Vókó György nagyon frappánsan így fogalmazott meg: „A képzés célja nemcsak a szakmai ismeretek és teljesítőképeség elmélyítése, habár ez is fontos. A képzés egyben az elhivatottság és a szakmai büszkeség növelésének eszköze, amelyek lényeges elemei egy olyan közszolgáltatnak, amely elkötelezett a társadalom szolgálata és a hátrányos helyzetű személyekről való gondoskodás iránt, számot vetve az e kötelezettségtől elválaszthatatlan mindennemű kudarccal és csalódottsággal.” (Vókó, 2006. 140. p.) Megerősíti törekvéseinket, de pusztán hallani is jó érzés a külföldi kollégáktól, amikor a magyar büntetés-végrehajtási tisztképzésről elismeréssel nyilatkoznak, és azt hungarikumnak tekintik. Az igazi elismerés azonban az, ha hallgatóink diplomájuk megszerzését követően tisztességgel megállják a helyüket...

Felhasznált irodalom

Eggleston, C.—Gehring, T.: Continuing Professional Development for Prison Educators. Előadás az EPEA X. Nemzetközi Konferenciáján (International Conference on Prison Education). Szófia, 2005. május 20.

Haládk J.: Ismertető a Pozsonyi Rendőr Akadémiáról. Kézirat. Pozsony-Bratislava, 2006.

Ruzsonyi P.: A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai – nevelélméleti jegyzet. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 2003/2. BVOP, Budapest, 136 p.

Ruzsonyi P.: „Nemzetközi kitekintés: az európai börtönrendszerek reszocializációs, oktatási és képzési tevékenységének összehasonlító elemzése,„ című előadás a „Szocializáció és reszocializáció a börtönben” című konferencia plenáris ülésén. Budapest, 2006. november 17.

Vajda Zs.: Oktatási filozófiák és a jelenlegi felsőoktatási reformtervek. Szege-di Társadalomtudományi Szakkollégium, Szeged, 2006.

Vókó Gy.: Európai büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 392 p.

Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Olaszországi elítéltek kiállítása

Az olaszországi – férfiak számára fenntartott – La Spezia büntetőintézetben „Üzenet a falak mögül, avagy a művészet ereje” címmel festménykiállítást rendeztek. A képek vegyes technikával készültek, a téma szempontjából nem volt különösebb megkötés.

Az 1936-ban épült intézet ugyan számos hiányossággal küzd, de ez nem látszott meg a fogvatartottak képein. A 200 fő elhelyezésére alkalmas börtönben modernizációra lenne szükség, mivel a cellák nem minden részlegben felelnek meg a mai követelményeknek. A büntetés-végrehajtási intézetben 106 drogfüggő és néhány mentális problémával küzdő elítélte él. A betegek nagy száma miatt nem véletlen, hogy az orvosi statisztikák időnként öncsonkításokról számolnak be.

Az elítéltek szabadidejükben igénybe vehetik a börtön tomatermét és oktatói auláját. Az intézet a csomagok fogadásának és a telefonálásnak nem szab korlátot. A börtön igyekszik a szabadulást előkészíteni, ezért közműves, kertész, útépítő szakmákat oktatnak az intézet falai között.

Forrás: La vita in carcere da Luigi Marrone. Corriere della Sera, 2007. 01. 07.

Színház egy olasz börtönben

A római Rebibbia Nuovo Complesso börtönben, amely 1506 férfi fogvatartott elhelyezésére alkalmas, nagy sikert aratott Shakespeare Vihar c. művének színpadi előadása. A Szabad Művészek Társasága színészei és az elítéltek közösen szerepeltek a darabban. Az igazgatóság szerint a színházi produkciók létrehozásában való részvétel és a színészi játék nagymértékben hozzájárul a fogvatartottak személyiségfejlődéséhez, ezért nagyon hasznos.

Az intézetben nagy figyelmet fordítanak az elítéltek képzésére is. Az általános iskolai oktatáson kívül ipari és kereskedelmi főiskolai tanulmányok folytatására van lehetőség. A későbbi munkaerő-piaci elhelyezkedés megkönnyítése érdekében különféle tanfolyamokat szerveznek, például lehetőség van antik bútor restaurátor, könyvtáros, fodrász, számítógépes adatrögzítő, napkollektor szerelő és karbantartó szakmunkás tanfolyamokra járnival. A fogvatartottak konyháján szakács és pizza-készítő kurzusok megtartására kerül sor.

A kulturális és szabadidős programok listája kibővült, így most már lehetőség van arra, hogy az elítéltek fessenek, filmvetítésre, irodalmi klubba járjanak.

A fogvatartottak lelki támaszt kaphatnak a különféle terápiás csoportokban. Az alkohol- és drogfüggők számára külön csoportok működnek. A látogatási idő alatt az elítéltek és gyermekeik részére játszósobát biztosítanak. Az intézet sok egyéb olyan programot szervez, amely elősegíti a fogvatartottak morális fejlődését.

Forrás: Detenui ed il teatro da Carla Sellini, Corriere della Sera, 2007. 01. 15.

Modernizált börtön Szicíliában

2006. végén befejeződött a szicíliai Noto büntetőintézet felújítása és modernizálása. Az 1679-ben épült börtönépület 200 fő elhelyezésére alkalmas, büntetés-végrehajtási intézetként 1872 óta működik, amikor Siracusa városa megyeszékhely lett.

2005-ben megépült a börtön új oktatási központja, könyvtára és olvasóterme, valamint a helyi orvosi ellátás biztosítása keretében a radiológia és a sebészeti részleg. A büntetés-végrehajtási intézetben 24 órán át tartanak fenn orvosi ügyeletet. A gyógyszerellátást rendszeresen ellenőrzik és adminisztrálják.

A fogvatartottaknak lehetőségük van heti egy alkalommal a telefonálásra és két alkalommal a személyes beszélgetésre. Az elítéltek napi 8 órát dolgoznak, képzettségüknek és fizikai alkalmasságuknak megfelelően választhatnak az asztalosság, a cipőkészítés, a varrás, a szövés és a hímzés között. A fogvatartottak bármikor beiratkozhatnak szabó, elektromos karbantartó és szállodai szakember képző tanfolyamokra.

Forrás: Nuova vita per detenuti da Alessandro Pert. Corriere della Sera, 2006. 11. 17.

55 év feletti börtöntisztviselők helyzete Dániában

A dán Börtön- és Pártfogó Felügyelői Szolgálatnak nehézségei adódnak az idősebb korosztály alkalmazásával kapcsolatban. 2003-ben a személyi állomány 17%-a 55 év, 5%-a 60 év feletti volt.

A büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium arra törekszik, hogy emelkedjen azoknak a munkavállalóknak a száma, akik elérik a nyugdíjkorhatárt. Az utóbbi három évben a Börtön- és Pártfogó Felügyelő Szolgálat minden idősebb alkalmazottal interjút készített az öregkori karrier lehetőségek felmérése érdekében, vagyis feltérképezték, hogy mely területeken kaphat helyet az 55-60 év feletti korosztály.

Forrás: Danish working possibilities by Irene Johansen. Copenhagen News, 2007. 02. 09.

A dán személyi állomány képzése

A Börtön- és Pártfogó Felügyelői Szolgálat alkalmazásában álló személyek képzéséről külön oktatási központ gondoskodik. Birkerodban kb.140 résztvevő számára van lehetőség a képzésre, 50 fő részére tudnak szállást biztosítani. A képzés másik színhelyén, Lundeban 42 fő vehet részt a tanfolyamokon és kaphat szállást.

Önálló oktatási testület határozza meg az oktatás tematikáját. A testületben a Börtön- és Pártfogó Felügyelői Szolgálat, továbbá a büntetés-végrehajtási intézetek képviselői egyaránt jelen vannak.

Forrás: Danish prison system for employees' knowledge by Nicklas Bentsen. Copenhagen Post, 2006. 12. 17.

A elítéltek tanulási lehetőségei a dán börtönökben

A dániai fogvatartottak a dán lakossághoz hasonló képzésben részesülnek. A nyitott börtönökben a rendelkezésre álló eltávozási napok 40%-a a börtönön kívüli oktatás igénybe vételére fordítható. A zárt börtönök lakóinak a külső oktatási intézményekben való megjelenése biztonsági okok miatt nem mindig kívánatos, ezért számukra a Börtön- és Pártfogó Felügyelői

Szolgálat biztosít megfelelő továbbképzést. Az elítéltek letehetik az érettségi vizsga I. és II. szintjét, valamint beiratkozhatnak a felsőoktatási intézmények előkészítő tanfolyamaira. A vizsga az ő esetükben történhet a börtön falain belül és kívül is. Az utóbbi néhány évben átlagosan 450 fő jelentkezéséről szólnak a statisztikák, az adatok növekvő részvételi kedvről árulkodnak.

Az elítéltek felére jellemző, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe kerülésüket megelőzően sem a tanulásban, sem a munkaerő piacon nem értek el eredményeket, és nincsen komoly tapasztalatuk egyik területen sem. Gyakran hiányos szociális háttérrel rendelkeznek, szegény környezetből érkeznek. Többségük kábítószer- vagy alkoholfüggő, nehezen motiválhatók a tanulásra vagy a munkavégzésre. Ezeknek a fogvatartottaknak a gyakorlati képzést jelentő szakmák nyújtanak előrelépési lehetőséget. Az oktatás során a cél az, hogy a résztvevők az addigi szociális, fizikai és mentális nehézségeken felül tudjanak kerekedni.

Forrás: Teaching of prisoners by Christian Ahm. Denmark Post, 2007. 01. 19.

Telefonos konzultáció Japánban az előzetesen fogvatartottak számára

Az Igazságügyi Minisztérium az előzetesen fogvatartottak számára Tokió, Kiotó, Osaka, Fukuoka, Sapporo, Sendai és Yokohama intézeteiben biztosítja, hogy telefonos kapcsolatot tartanak fenn az ügyvédjükkel.

A védő – miután az ügyvétséggel és a hívásokat jóváhagyó központtal egyeztetett – az elítélttel való megbeszélésre egy nappal a telefonhívás előtt kap engedélyt. Az előzetesen fogvatartott a tárgyaló szobában várja az ügyvédje hívását, ahol 10-20 perc áll a rendelkezésére, hogy az őt érintő kérdésekről beszéljen, de szükség esetén faxot is küldhet. A börtönszemélyzet nem ellenőrzi a beszélgetés tartalmát. Saját ügyvéddel nem rendelkező fogvatartott írásban kérheti az intézettől, hogy biztosítsanak számára telefonos konzultációs lehetőséget.

A jelenleg kísérleti stádiumban levő program későbbi kiterjesztésére a visszajelzésektől függetlenül lesz lehetőség.

Forrás: Phone possibility system for Japanese prisoners by Tim Leen. The Times, 2006. 12. 16.

Növénytermesztés Ohio államban

A Lancasterben található Dél-keleti Büntetőintézet a fogvatartottak foglalkoztatása során a növénytermesztés oktatására helyezi a hangsúlyt. A börtönben jelentős méretekben történik az üvegházakban termesztendő trópusi növények termesztése. Szabadulásukat követően a volt elítéltek kertészeti képzettség birtokában könnyebben helyezkednek el. Tom Ramsy, egy nyugdíjas kertész, tanítja a fogvatartottakat. A börtönben vállalt feladatán kívül tanácsadóként is dolgozik, ezért nagyobb sikerrel tud a szabadlábba kerülőknek munkát találni.

A volt elítéltek a büntetés letöltése után általában visszajelzést küldenek egykori tanáruknak. Szerencsés esetben a személyes kapcsolat révén, különösebb szervezés nélkül megoldódik az utógondozás kérdése. Az egykori fogvatartottaknak lehetőségük nyílik golfpályákon, kertészetekben elhelyezkedni, néhányan magánvállalkozásba kezdenek.

A börtönigazgatóság szerint a növények termesztése fontos része a rehabilitációnak, mivel oldja az elszigeteltség okozta lehangoltságot. A befektetett energia rövid idő alatt

megtérül, ami fontos azok számára, akiknek az elítélés előtt kevés sikerélményben volt részük.

Forrás: Seeds for the future by Margaret Harding. Lancaster Daily News, 2007. 01. 13.

Járműalkatrészek újrahaznosítása Pennsylvania államban

A Rafko Enterprises Inc. a Clinton Megyei Büntetőintézet 20, szabadulás előtt álló elítéltségnek veszi igénybe a munkaerejét. A magáncég – amelynek székhelye Lock Havenben található – autók és teherautók alkatrészeinek újrahaznosításával foglalkozik. A vállalat a feladat ellátásához szükséges szakértelemmel nem rendelkező 30-40 elítéltet más tevékenységre alkalmazza.

A Clinton Megyei Büntetőintézet volt az első olyan megyei börtön, amely külső cég számára biztosított munkaerőt, de a munkavégzés során az elítéltek nem hagyhatták el az intézet falait. A Rafko Enterprises Inc. 4, 5 dolláros, azaz 900 forintos órabért fizet a fogvatartottaknak.

A börtönigazgatóság elégedett az elért eredményekkel és a munka hatékonyságával. A Rafko Enterprises Inc. továbbképzésben is részesíti az elítélteket, ha erre a munkavégzéshez szükség van.

Forrás: Auto parts for remanufacture by Linda Lea. Daily Pennsylvanian, 2007. 01. 15.

Leállították a kanadai tetováló házak működését

2007-től a kanadai Közösségi Egészségügyi Hivatal leállította a kanadai börtönök tetováló házainak a működését. Az elítéltek a fertőző betegségek megelőzése érdekében az intézetekbe belülről elkülönített helyen tetováltathatták magukat.

2005-ben és 2006-ban a szakemberek még elégedettek voltak a fogvatartottak részvételi arányával, de a kezdeményezés végső soron nem hozta meg a várt eredményt. A Hivatal az ellenőrzött tetováló műhelyek működése ellenére sem látja bizonyítottnak, hogy csökkent volna a HIV és hepatitisz C fertőzések száma. A Kanadai Orvosi Társaság hivatalos lapjában megjelent tanulmány is arra mutat rá, hogy a steril körülmények között végzett tetoválás a fertőzések számának a csökkentésében és az egészségmegőrzésben nem bír túl nagy jelentőséggel. A program eddig 600 ezer dolláros költséget emésztett fel. (2004-ben indult a „szabad tetoválás” program elsősorban az AIDS megelőzés érdekében, aminek az ellenőrzését a Közösségi Egészségügyi Hivatal végezte.)

Néhányan folytatni akarják a kezdeményezést, mivel az idő rövid volt ahhoz, hogy kiderítsék: pontosan milyen körülmények miatt nő továbbra is a HIV és hepatitisz C fertőzések száma az intézetekben. Ezek a szakértők arra hivatkoznak, hogy az országos egészségügyi felmérés szerint az elítéltek 45 %-a hord tetoválást, 17 %-a pedig testékszert. A tetováló házak nélkül egyikük sem használna steril tűt, ezért a megbetegedések száma tovább emelkedne.

Forrás: Tattoo program cancelled by Sheryl Ubelacker. Montreal Gazette, 2007. 01. 14.

Bicikli-karbantartó elítéltek

A Florence-ben működő Arizona Állami Büntetőintézet elítélteit 35-40 centes (70-80 forintos) órabértért vállalták, hogy az East Unit Bike Shop kerékpárjait megjavítsák és karbantartsák. Az elkészült kétkerekű járművek karácsonyi ajándékkul szolgálták, amelyeket pénz-

ügyi gondokkal szembenező családok gyermekeinek adtak át. A programot Florence város rendőrsége szervezte.

Forrás: Bike program in Arizona state by Christian Richardson. Arizona Daily Sun, 2006. 12. 22.

Internet-használat Angliában

A londoni Wandsworth intézetben, a biztonságot fenyegető kockázat ellenére is, egy kísérleti program keretében az elítéltek lehetőséget kaptak az internet használatára. (Hét londoni büntetés-végrehajtási intézet nyújt interneten keresztül oktatási lehetőséget.)

Az elsődleges cél a családdal való kapcsolattartás és az álláskeresés megkönnyítése. A fogvatartottak csak az előzetesen engedélyezett e-mail címeket használhatják. A börtönigazgatóság így próbálja a szökéseket és az új bűncselekmények megszervezését kiszűrni. A telefonálás is hasonló ellenőrzési rendszer keretében vehető igénybe. A börtön falain belül a korábban jóváhagyott számok tárcsázására van csak lehetőség. Anglia többi intézetében és Walesban még döntés előtt áll a program bevezetésének kérdése.

Forrás: Internet will aid education in jails by Richard Ford. The Times, 2007. 12. 17.

Egészségügyi felmérés a spanyolországi fogvatartottak körében

Zaragozában a Zuera Büntető Központ 2000-ben egészségügyi oktatási programot indított el, amely integrálódik az Aragóniai Egészségügyi Oktatási Hálózat programjába. A kezdeményezésben nagyrészt önkéntesek végezték munkát, ezért az eredmények felmérése csak szűk területre korlátozódott. A legutóbbi, 2005 év végén megjelent jelentésében a női és férfi elítéltek helyzetét külön vizsgálták meg. Szemügyre vették a TBC, HIV, hepatitisz és egyéb betegségek elterjedtségét, a tisztálkodási szokásokat, a kondom-használat kérdését, a legális és illegális drogfogyasztás gyakoriságát és formáit, illetve a táplálkozási szokásokat.

Kérdőíves megkérdezési módszert használtak a nem steril tetoválás és az AIDS megbetegedések vizsgálatakor. 2002-től vette kezdetét a kérdőíves kutatási program, amire az elítéltek figyelmét egészségügyi körleteken hívták fel. A témák megtárgyalására egyenként került sor, majd kérdőíveken kellett véleményt nyilvánítani. Az eredmény pozitív képet mutat, mivel a higiénia iránti igény növekedése figyelhető meg. A résztvevők 71 %-a jelezte, hogy a jövőben is szívesen venne részt egészségügyi oktatási programban.

A kezdeményezés vezetői megfigyelték, hogy a társadalmi marginalizáció együtt járt a tisztálkodási szokások háttérbe szorulásával. A felvett helytelen szokások a büntetés letöltése alatt sem változnak, ami a börtönpopuláció számára veszélyes helyzetet teremt. A program eredményessége ellenére a kutatók a fő problémát abban látják, hogy a szabadulást követően a szociális izoláció miatt a volt elítéltek az egészségügyi ellátáshoz ismét nem jutnak hozzá.

Forrás: Estupefacientes en la cárcel. Carlos Gonzalez. El Mundo, 2006. 12. 02.

Mobiltelefont kereső kutyák

Az illegális mobiltelefon-használat visszaszorítása érdekében a nyugat-ausztráliai Hakea Börtönben az igazgatóság kutyák alkalmazását tervezi. A Nyugat-Ausztráliai Börtönszolgálat vezetője jelezte, hogy az ebek már brit intézetekben bizonyították, hogy képesek kiváló szaglá-

suk révén felkutatni a mobiltelefonokat. Sok elítélt a büntetés letöltése alatt, a börtön falain belül is képes bűncselekményeket szervezni, ami miatt a szabadságvesztés büntetés nem éri el eredeti célját. 2001-ben a fogvatartottak a Hakea intézet maximális biztonsági fokozatú részlegéből szerveztek meg egy gyermekrablást. Az ügy nagy visszhangot kapott, de azóta sem sikerült megoldani a problémát. Az elítéltek a telefonokat találékonyan rejtik el, ezért a börtönszemélyzet sok esetben nem találja meg azokat. A kutyákat rövid idő alatt meg lehet tanítani a mobilok felkutatására. Az ebek kiváló szaglása és ösztönei révén nőhet a fegyelem az intézetekben.

A Hakea büntetőintézet két másik börtön, a Canning Vale és a Campbell Remand Centre összeolvadásával jött létre 2000-ben. A Canning Vale Börtön 1982 óta működik, és 1991-ben alakult át maximális biztonsági fokozatú intézetté.

A Hakea intézetben a hosszabb szabadságvesztésre ítélték önellátó részlegben kerülnek elhelyezésre, magukra főznek és mosnak. A fogvatartottak számára sokféle munkalehetőség biztosított, például kárpitozás, kertészkedés, ács, útjavító és konyhai munkák ellátása. Az oktató központ 30 fő nappali tagozatos hallgató tanítására rendezkedett be, ahol az alapfokú iskolai oktatásra és kereskedelmi képzésre lehet jelentkezni. Esti tagozatos oktatáson 40 fő vehet részt, akik TAFE bizonyítványt kapnak, ami különféle szakmák elsajátítását takarja.

Forrás: Mobile sniffing dogs by Peter Beard. New Zealand Herald, 2006. 11. 20.

Új élelmezési program Skóciában

A skót Igazságügyi Minisztérium szóvivője felhívta a figyelmet arra, hogy az elítéltek élelmezésének javítása a rehabilitációs program része kell, hogy legyen.

Az orvosok úgy vélik, hogy a megfelelően táplálkozó elítéltek magatartása javul, és csökkenhet az agresszivitás a börtönökben. A vitaminok és ásványi anyagok hozzájárulnak az immun- és idegrendszer erősítéséhez, ezért a büntetés letöltése alatt kötelezővé kell tenni a vitaminkészítmények és a halolaj fogyasztását. A Skót Börtönszolgálat a táplálék-kiegészítők rendszeres használatáról tárgyal a szakértőkkel.

Forrás: Prisoners' vitamin-pill plan by Lyndsay Moss. The Scotsman, 2007. 01. 07.

Eredményes képzés New Englandben

Az USA Vermont államában található Community High School eredményesen készíti fel a Szent Johnsbury Regionális Büntető Központ elítélteit az érettségi megszerzésére. A képzésben 250 önkéntes tanár és 60 főállású oktató vesz részt. A Community High School az akkreditációt az Új Angliai Iskolák és Kollégiumok Szövetsége révén szerezte meg. A 3500 regisztrált tanulóból 350 fő vesz részt nappali tagozatos képzésben.

Vermont államban a jogszabályok előírják, hogy az érettségivel nem rendelkező 22 év alatti elítélteknek heti 20 órát kell tanulással tölteniük. A fogvatartottak visszajelzése azt mutatja, hogy a legtöbben örülnek a tanulási lehetőségnek, mivel a szabad életben nem lenne lehetőségük az érettségi megszerzésére.

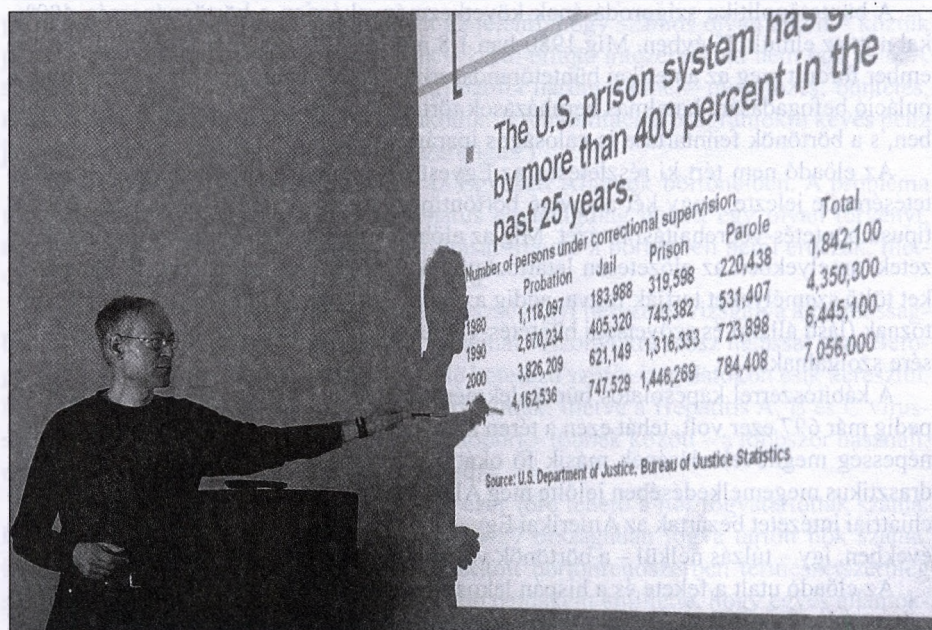
Forrás: High school in Vermont by Angela Steam. Vermont Post, 2007. 02. 11.

Az amerikai börtönviszonyok válsága és a média

A Független Médiaközpont *Az amerikai börtönviszonyok válsága és a média* címmel kerekasztal-beszélgetést szervezett szakújságírók számára a szervezet budapesti, Vas utcai irodájában 2007. január 24-én. A rendezvény meghívott előadója Alan Elsner újságíró, a Knight Alapítvány vendégtanára volt. A kerekasztal-beszélgetésen a sajtó képviselői mellett az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, továbbá a Büntetés-végrehajtási Szervezet sajtóügyekkel foglalkozó munkatársai is részt vettek.

Alan Elsner harmincéves újságírói pályafutása során sokrétű és gazdag szakmai tapasztalatot szerzett, hosszú időn keresztül volt a Reuter hírügynökség tudósítója a világ különböző pontján. 2004-ben jelent meg *Az igazságtalanság kapui: válság az amerikai börtönökben* (*Gates of Injustice: The Crisis in America's Prisons*) című könyve, amelyet a *Robert F. Kennedy Könyvdíjra* jelöltek. 2005-ben újabb könyvet publikált *Angyalok oltalmában* (*Guarded by Angels*) címmel. E memoárkötetben azokat az „élményeket” tárta az olvasók elé, amelyeket édesapja élt át a szovjet munkatáborokban.

A szakmai találkozón Alan Elsner – részben első könyvére alapozva – nagy ívű előadást tartott az amerikai börtönrendszeréről, majd a rendezvény ezt követően vált kerekasztal-jellegűvé, lehetőség nyílt a közben felmerült kérdések megbeszélésére, tisztázására is.

Az előadó egy Dosztojevszkij-idézettel – „Egy társadalom civilizáltságát a börtönein keresztül lehet lemérni” – kezdte előadását, utalva arra az ellentmondásra, amely az amerikai társadalom közismert fejlettsége, illetve a között feszül, hogy az USA börtöneiben több mint 2 millió embert tartanak fogva. Bevezetésképpen arról is beszélt, hogy miért kezdett foglalkozni a börtönüggyel. Többek között kifejtette, hogy az elítéltek túlnyomó többsége, az amerikai fogvatartottak 95%-a egykor szabadulni fog, visszakerül a társadalomba, tehát a témát nem lehet a szőnyeg alá söpörni, mint azt sokan teszik.

Alan Elsner könyve elkészítésekor a hivatalos statisztikáktól kezdve a tudományos kutatások eredményeinek áttekintésén keresztül az interjúkig, börtönlátogatásokig a források, illetve a tapasztalatszerzés lehető legszélesebb körét használta fel. Az interjúk során fogvatartottakkal, volt elítéltekkel, érintett családtagokkal, továbbá börtönben dolgozó önkéntesekkel, illetve a személyzet tagjaival egyaránt beszélt.

Mint az előadó kifejtette: a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak számát illetően az Amerikai Egyesült Államok (714 fő) messze megelőzi Oroszországot (532 fő), az európai országok átlagos fogvatartotti rátája 100–150 között mozog – Magyarországé 140.

„Vajon az amerikai fogvatartottak számaránya tükrözi-e az elkövetett bűncselekmények számát, súlyosságát?” – tette fel a kérdést Alan Elsner, aki szerint a gyilkosságokat tekintve a válasz: igen, más bűncselekmények vonatkozásában azonban: nem. Az ok a büntetőpolitika szigorúságában keresendő. (Az Egyesült Államokban a kábítószerhasználat kriminalizálása miatt akár 5 év börtönbüntetésre is ítélik azt, akinél marihuánát találnak.)

A büntetőpolitika szigorodásának következményeképpen a börtönnépeség 400%-kal nőtt az elmúlt 25 évben. Míg 1980-ban 1,8 millió, 2005-ben már több mint 7 millió ember fordult meg az amerikai büntetőrendszerben. A folyamatosan növekvő börtönpopuláció befogadására hatalmas beruházások történtek országszerte az elmúlt évtizedekben, s a börtönök fenntartása is valóságos iparágga nőtte ki magát.

Az előadó nem tért ki részletesen az Egyesült Államok börtönrendszerének ismertetésére, de jelezte, hogy két alapvető börtöntípus létezik: a „jail” típusú és a „prison” típusú büntetés-végrehajtási intézet. Míg az előbbieket megyei fennhatóságú büntetőintézetek, amelyekben az előzetesen letartóztatottakat, illetve az 1 évig terjedő büntetésüket töltő személyeket tartják fogva, addig az utóbbiak – bár különböző irányítás alá tartoznak (lásd állami és szövetségi büntetés-végrehajtás) – a hosszabb büntetések letöltésére szolgálnak.

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma 1990-ben 327 ezer, 2002-ben pedig már 697 ezer volt, tehát ezen a téren 88%-os növekedés következett be. A börtönnépeség megnövekedésének másik fő okát a mentális zavarokkal küzdők számának drasztikus megemelkedésében jelölte meg Alan Elsner. Számos országos hatókörű pszichiátriai intézetet bezártak az Amerikai Egyesült Államokban a nyolcvanas-kilencvenes években, így – túlzás nélkül – a börtönök váltak a legnagyobb pszichiátriai intézetekké.

Az előadó utalt a fekete és a hispán lakosság felülreprezentáltságára a börtönökben. „Amerikában egy fekete férfi nagyobb valószínűséggel kerül börtönbe, mint főiskolára”

– fogalmazott. Az amerikai társadalom többet költ a börtönökre, mint a közoktatásra. A börtönrendszer fenntartásának éves költsége 57 millió dollárt, míg a teljes büntető igazságszolgáltatási vertikum (az ügyészséget, a rendőrséget és a bíróságokat is beleértve) költsége 167 millió dollárt tesz ki.

Alan Elsner ezt követően öt fontos témára – a mentálisan sérült fogvatartottak helyzetére, a szupermax börtönökre, a nemi erőszak kérdésre, a börtönegészségügy és női fogvatartottak problematikájára – összpontosított előadása hátralévő részében.

Az Amerikai Egyesült Államokban hetente 35 ezer ember kerül börtönbe, több mint 16%-uk szenved mentális betegségekből. Fontos megjegyezni, hogy a mentális problémákkal küzdők 70%-a nem erőszakos bűncselekmény elkövetésért jut a rácsok mögé. Helyzetüket nehezíti, hogy a személyzet számára nehézséget jelent a velük való foglalkozás, ráadásul – erősen szépitve – a többi fogvatartott sem szimpatizál velük. A pszichiátriai betegségekből szenvedő személyek bekerülése a börtönrendszerbe az anyagi helyzetükkel szorosan összefügg, hiszen a tehetősebb családok meg tudják oldani mentálisan sérült családtagjaik elhelyezést, kezelését.

A Szupermax börtönökben a legveszélyesebb elítéltek kerülnek elhelyezésre. Ezek az intézetek teljesen automatizáltak, és úgy vannak megtervezve, hogy a fogvatartottak, akik a nap 23 óráját ablaktalan celláikban töltik, gyakorlatilag nem érintkeznek sem az őrkkel, sem más elítéltekkel. A szupermax börtönök, amelyeket az elmúlt 20 évben létesítettek, beruházási és működtetési költségei jóval magasabbak a normál börtönénél. [Lásd Vókó György: Szupermax börtönök az USA-ban. Börtönügyi Szemle, 2005. 2.] Alan Elsner szerint a veszélyes bűnelkövetők kisebb csoportjai számára indokolt szupermax börtönök felállítása, a problémát az jelenti, hogy számos olyan elítélt – köztük pszichiátriai betegek, illetve fiatalok – kerül effajta intézetbe, aki nem oda való. A szupermax börtönök esetében a büntetőfilozófia három eleme – megelőzés, büntetés, rehabilitáció – közül csak a büntetés működik. A rehabilitációs programokra kevés pénz jut. (Ez az állítás a börtönrendszer egészére igaz.)

A nemi erőszak rendkívül elterjedt az Egyesült Államok börtöneiben. A probléma fontosságát jelzi, hogy 2005-ben a szenátus egyhangúlag hozott egy olyan törvényt, amely országos hatáskörű bizottság felállítását írta elő a börtönbeli nemi erőszak, illetve az ezzel kapcsolatos ügyek kivizsgálására.

Az amerikai büntetőintézetek börtön-egészségügyi helyzetét vizsgálva általánosságban elmondható, hogy a túlzásfoltosság a higiéniai viszonyokra rossz hatással van. Befogadáskor valamennyi fogvatartott különféle kötelező szűrővizsgálatokon esik keresztül, így AIDS-vizsgálaton is. Magas a TBC-fertőzöttek, illetve a Hepatitis A, B és C vírussal fertőzöttek aránya. Az utóbbi betegségcsoport – többek között – a többször használt, egymásnak átadott injekciós tűk miatt terjed.

Az Egyesült Államok börtöneiben 150 ezer főre tehető a női fogvatartottak száma. Ez a szám magasabb, mint az Európai Unió 27 országában fogva tartott nők száma. Egy, alapvetően a férfiak izolálására kialakított börtönrendszerben természetesen kevesebben vannak a nők jogai. Az előadó a legkirívóbb példaként említette, hogy egyes államok-

ban a szülő anyákat az ágyhoz láncolják, miután külkórházi kezelés esetén a szabályok az ő esetükben is ezt írják elő.

A hosszúra nyúlt prezentációt követő kötetlen beszélgetés során számos kérdés merült fel, amelynek során az előadó is megismerkedhetett a magyar büntetés-végrehajtás néhány sajátosságával. (Előadása során Alan Elsner utalt arra, hogy a magyar büntetés-végrehajtás alapján véve eleget tesz a nemzetközi normáknak, s hogy a magyarországi börtönökben a zsúfoltság okozza a legfőbb gondot.) Az amerikai börtönrendszerre vonatkozó kérdések, válaszok közül a legjellemzőbbeket emeljük ki az alábbiakban.

Egy az ellenőrzéssel kapcsolatos kérdésre válaszolva Alan Elsner elmondta, hogy nincsenek független, a börtönök működését ellenőrző szervezetek az Egyesült Államokban. (Korábban kifejtette: a börtönöket éppúgy ellenőrizni kell, mint a társadalom többi intézményét.)

A börtönkórházakat illetően elhangzott, hogy kevés ilyen intézmény van, a fogvatartottak komolyabb kezelést igénylő egészségügyi ellátása külső kórházakban történik. Az életfogytiglani szabadságvesztés ítélték magas száma miatt sok az időskorúak elhelyezésére szolgáló körlet. Néhány államban működik anya-gyermek részleg.

A bűnözés trendjére vonatkozóan Alan Elsner elmondta, hogy a kilencvenes években csökkent a bűncselekmények száma, ez részben a börtönépesség magas számának is volt köszönhető, azonban figyelembe kell venni olyan tényezőket is, hogy ebben az időszakban demográfiai visszaesés következett be, s hogy javult a rendőri felderítő munka. 2003-tól azonban a bűncselekmények száma újból ugrásszerűen megnőtt.

Mint kiderült: a média képviselői nehezen tudnak bejutni a börtönökbe. A sajtókérelmek engedélyeztetése írásban – a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan – történik, de a kérelmezők hosszadalmas, bürokratikus ügyintézésre számíthatnak.

Könyve – *Az igazságtalanság kapui: válság az amerikai börtönökben* – fogadtatásával kapcsolatosan Alan Elsner elmondta, hogy azt a büntetés-végrehajtásban dolgozók általában jól fogadták, a könyv inkább néhány politikus nemtetszését váltotta ki.

D.F.I.

Papucsek Hilda

Megnyílt a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeuma

Dr. Petrétei József igazságügyi és rendészeti miniszter, valamint dr. Veres János pénzügy-miniszter ünnepélyes keretek között 2007. március 6-án adta át a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumát, amely az első és egyetlen ilyen jellegű állandó kiállítás a hazai börtönügy történetében. A kiállításnak a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön több mint 100 éves, patinás épületében berendezett, közel 300 négyzetméteres kiállítótér ad otthont.

Az ünnepséget Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok nyitotta meg. A vendégek között köszönthettük többek között Dr. Gönczöl Katalin miniszteri főtanácsadót, az Országos Bünmegelőzési Bizottság elnökét, Katonáné dr. Borka Katalint, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium osztályvezetőjét, dr. Börzsönyi Józsefet, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia dékánját, dr. Estók József ny. bv. dandártábornokot és Takács László bv. ezredest, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnokát.

2006-ban az intézet főpályázóként, Sátoraljaújhely Város Önkormányzatával, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetével és Múzeumával, illetve a börtönüggyel foglalkozó helyi civil szervezettel, az Eötvös József Klubbal együttműködve nyújtott be pályázatot a helyreállító igazságszolgáltatás érvényesülése témájában az Országos Bünmegelőzési Bizottsághoz. A pályázatban megfogalmazott cél az első magyar Büntetés-végrehajtási Múzeum létrehozása volt a pályázati partnerek együttműködésével, továbbá az egyházi, civil és karitatív szervezetek, önkormányzatok, tudományos műhelyek, főiskolák és egyetemek, a helyi regionális televízió, az MTA Szociológiai Kutatóintézete, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazságügyi Hivatal közreműködésével olyan, a helyreállító igazságszolgáltatás területén mintaeértékű programok szervezése, amelyek pozitív hatással lehetnek a bünmegelőzésre, a bűnözés csökkentésére. A sikeres pályázatot követő beruházás során az építési, szerelési, gépészeti, informatikai és berendezési munkálatokat 47 fő – közöttük 28 fogvatartott – végezte.

Az első magyar börtönmúzeum, amely nem volt a mai értelemben vett nyilvános gyűjtemény, az 1900-as években jött létre. Megalapítója, a gyűjtemény gondozója Vajna Károly, az Országos Királyi Gyűjtőfogház egykori igazgatója volt. A múzeum felszámolása után, a negyvenes évek végén a kiállítási anyagok nagyobb része a Kiskunfélegyházi Múzeumba került, illetve más tárlatok anyagának szerves része lett.

A Börtönmúzeum megvalósításának ötlete már az 1990-es években felmerült, kezdeményezések is történtek egy állandó gyűjtemény felállítására, azonban elsősorban anyagi okok miatt a múzeum létrehozása nem valósult meg.

Évekkel később a gyűjtő- és kutatómunkát szívügyeként karolta fel Dr. Estók József bv. dandártábornok, aki munkatársai segítségével, céltudatos munkával létrehozta azt a szakmai hagyatéktárat, melyben a kiállítás alapját képezi.

Az összegyűjtött tárgyak, képek, írásos anyagok a XV. századtól napjainkig mutatják be magyar büntetés-végrehajtás történetét. Képet kapunk arról a fejlődési folyamatról, amely a megszegyenítő büntetések alkalmazásától a börtönbüntetés uralkodóvá válásáig ment végbe hazánkban. A tárlat megalkotói gondos kalauzként vezetik végig a látogatót a börtönök kialakulásától kezdve, a középkor időszakában alkalmazott testi fenytető, kényszerítő eszközökön keresztül, az első fegyintézetek létrejöttéig - bemutatva a jogalkotás és az ítélkezés világát is.

A korszerű magyar börtönrendszer kialakításának gondolata a reformkorban fogalmazódott meg: megtaláljuk a kiállításán az 1841-1843. évi börtönügyi törvényjavaslat dokumentumait is, amelyek nagy vitát váltott ki a korabeli törvényhozók körében, hiszen a legmodernebb nyugati börtönrendszerek és büntetési elméletek alkalmazását kívánták átültetni a magyar gyakorlatba. Ismereteinket bővíthetjük a jóval későbbi igazságszolgáltatási reform nyomán létrejött első magyar büntető törvénykönyv – melyet a szakirodalom Csemegi-kódex néven tart számon – megismerésével.

A történeti bemutatást követően igen széleskörű betekintést nyújt a kiállítás a mai büntetés-végrehajtási szervezet életébe, a 32 intézetet, a büntetés-végrehajtás intézményeit és a 12 gazdasági társaságot egy paravánsor mutatja be. Az intézetekben működő szakmunkásképzés és szakköri tevékenység keretei között készült kerámiákat, festményeket, fadaragványokat a múzeumban értékesítik, ezzel is segítséget nyújtva az egész társadalom érdekeit szolgáló reintegráció elősegítéséhez.

A mai kor követelményeihez igazodva létrehoztak egy Digitális Múzeumot. Ez a munka olyan egyedülálló adatbázis kialakulását eredményezte, amely valamennyi tárgyi emlék leírását, a rendelkezésünkre álló írásos emlékek elektronikus másolatát, az 1800-as évek végétől napjainkig megjelent, a büntetés-végrehajtással kapcsolatos jogszabályokat, levéltári anyagokat, újságokat, dokumentumokat, publikációkat tartalmazza. Az itt felvonultatott történelmi emlékek digitalizálását azok a fogvatartottak végezték, akik a büntetésük letöltése alatt számítástechnikai tanfolyamon vettek részt a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtönben.

„Fővárosért Emlékszázlót” kapott a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet

Jelentős esemény színhelye volt 2007. március 30-án a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektuma: a Budapest Fővárosi Védelmi Bizottság soron következő ülését az intézet Venyige utcai tanácstermében tartotta. Az ülésen részt vett a Büntetés-végrehajtási Szervezet képviselőjében Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és Boglyasovszky Csaba bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka.

Az ülés a Budapest Fővárosi Védelmi Bizottság 2007. évi feladattervének megbeszélésével, illetve elfogadásával kezdődött. A napirendi pont előadója Dr. Demszky Gábor főpolgármester, a Védelmi Bizottság elnöke volt. Ezt követően Dr. Sebe László dandártábornok, a Bizottság titkára ismertette, értékelte a kerületi védelmi bizottságok 2006. évi tevékenységét. Ezután Dr. Túrós András, az Országos Polgárőr Szövetség országos parancsnoka adott tájékoztatót a Szövetség munkájáról, majd Dr. Erdélyi István, az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Budapesti és Pest Megyei Regionális Igazgatóságának vezetője tartott beszámolót az általa irányított szakterület tevékenységéről.

Az ülés utolsó előadását Boglyasovszky Csaba bv. dandártábornok, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka tartotta, aki mondanivalójának középpontjába a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet munkájának bemutatását állította. Az intézet Magyarország legnagyobb megyei jellegű börtöne – három objektummal. A fogvatartottak (túlnyomórészt előzetesen letartóztatottak) száma mintegy 1 500 fő, a személyzet létszáma 735 fő. Az előállítások jelentős hányadát, illetve a befogadások 1/5-ét az intézet végzi. Az előadó kiemelte – többek között – a továbbtanulók magas számát személyi állomány körében, illetve a fogvatartottak egészségügyi ellátásának színvonalát. Az eredmények mellett a nehézségekről is szólt: az intézet – saját bevételei ellenére – évről-évre jelentős költségvetési hiánnyal küzd. Boglyasovszky Csaba – aki hangsúlyozta, hogy feladataiból adódóan a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet tekinthető a főváros börtönének – a továbbiakban részletesen beszélt az intézet védelmi feladatairól és azok teljesítéséről.

Az ülés utolsó napirendi pontjaként Dr. Demszky Gábor a „Fővárosért Emlékszázlót” adományozta ünnepélyes keretek között a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet személyi állományának. Beszédében elmondta, hogy a Budapest Főváros Közgyűlése által adományozott elismerést első ízben adják át, kiemelte az intézetnek a fővárosi és a hazai büntetés-végrehajtásban betöltött kiemelkedő szerepét, szakmai munkájának magas színvonalát, külön kiért az árvízi védekezésben kifejtett tevékenységére. A százlót a személyi állomány nevében Boglyasovszky Csaba intézetparancsnok vette át, köszönte meg. A program börtönlátogatással zárult, a meghívott vendégek, a Budapest Fővárosi Védelmi Bizottság tagjai megtekintették a Venyige utcai objektumot.

Eseménynaptár

(2007. január 1-jétől március 31-éig)

2007. JANUÁR 4.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön a „Légy tiszta! Felvilágosítással a kábítószer fogyasztás ellen” című pályázati programjával 1 millió forintot nyert. A program keretében filmvetítéssel egybekötött interaktív beszélgetést tartottak.

2007. JANUÁR 6.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió szervezésében újrán koncertet adott a Continental Singers énekegyüttes.

2007. JANUÁR 8.

A Szegedi Fegyház és Börtönben író-olvasó találkozót rendeztek, melyen a meghívott vendég Pintér Tibor író volt.

2007. JANUÁR 17.

A Váci Fegyház és Börtönben Somló Tamás előadóművész adott könnyűzenei koncertet a fogvatartottaknak.

2007. JANUÁR 18.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben a „Váradi Roma Café” zenekar, a Baranya Megyei Bv. Intézetben Székelyhídi Balázs és a Roxx69 együttes adott koncertet.

2007. JANUÁR 26.

A Baracskai Országos Bv. Intézetben tájékoztató jellegű látogatást tett Dr. Vadai Ágnes, az Országgyűlés Rendészeti Bizottságának elnöke, Juhász Gábor bizottsági tag és Szántó János országgyűlési

képviselő. Az intézet parancsnokának jelentését követően a vendégek megtekintették a fogvatartottak elhelyezési körleteit.

2007. JANUÁR 30.

A Szegedi Fegyház és Börtönben látogatást tettek az Európa Tanács szervezetének, a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT) tagjai, akik az intézet hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélték speciális rezsimű HSR körletén a fogvatartási körülményeket vizsgálták.

2007. FEBRUÁR 1.

A pécsi Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Andragógiai Intézetének Felnőttoktatás és Szakképzés Tanszékének munkatársa, Prof. Dr. Ángyán Lajos tartott előadást „A mozgás anatómiája, a fizikai és mentális egészség összefüggései” címmel.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében Farkas Gyula, a Jedlik Ányos Ismeretterjesztő Társaság munkatársa tartott diavetítéssel egybekötött előadást a magyarországi nemzeti parkokról.

2007. FEBRUÁR 8.

A Szegedi Fegyház és Börtönben Dr. Szilassi Péter, a Szegedi Tudományegyetem Földrajz Tanszékének docense diavetítéssel egybekötött ismeretterjesztő előadást tartott Jemenről.

2007. FEBRUÁR 12-16.

A Fővárosi Bv. Intézet objektumaiban a fogvatartottak által szervezett és rendezett Valentin napi ünnepségeket tartottak.

2007. FEBRUÁR 13.

A Baranya Megyei Bv. Intézetben belső ellenőri szakmai értekezletet tartottak, melyen a Baranya, Somogy, Tolna Megyei Bv. Intézetek, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet, továbbá az igali Bv. Továbbképzési és Rehabilitációs Központ belső ellenőrei vettek részt.

2007. FEBRUÁR 14.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézetben – az Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága által kiírt nyertes bűnmegelőzési makro-projekt keretén belül – négyrészes előadásorozatot indítottak. Az első előadást Kustár Rozália muzeológus tartotta „Harta és környéke környezetvédelmi tapasztalatai, természeti és kultúrtörténeti értékei” címmel.

2007. FEBRUÁR 15.

A Budapesti Fegyház és Börtönben a Holland Pártfogói Szolgálat, illetve az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Igazságügyi Hivatala képviselőinek hat fős csoportja szakmai célú intézettelátogatáson vett részt.

2007. FEBRUÁR 16.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben Rudolf Péter színművész tartott előmenybeszámolót az „Üvegtigris 1-2.” című filmekről.

2007. FEBRUÁR 19.

A Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Bv. Intézetben – a „Nemzeti Stratégia a

kábítószer-probléma visszaszorítására” elnevezésű program megvalósítására meghirdetett KAB-PP-06-B pályázat keretén belül – a Miskolci Drogambulancia Alapítvány munkatársainak vezetésével hét alkalomból álló drogprevenciós előadásorozatot indítottak.

A Zala Megyei Bv. Intézetben a Zalai Népfőiskolai Egyesület és az intézet közös szervezésében „A farsangi népszokásokról” címmel tartottak ismeretterjesztő előadást.

2007. FEBRUÁR 20.

A Váci Fegyház és Börtönben Dr. Gurmai Zita Európa parlamenti képviselő, Dr. Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára és Biczó László bv. dandártábornok, a bünte-

tés-végrehajtás országos parancsnokának általános helyettese szakmai célú intézettelátogatáson vett részt. A látogatás az Európai Unió „Európai esélyegyenlőségi év, 2007” programjának jegyében zajlott.

2007. FEBRUÁR 21.

A Baranya Megyei Bv. Intézetből a Magyar Rádió Pécsi Körzeti Stúdiója „Friss Juice” címmel élő közvetítést sugár-

zott. A műsor a bv. intézet és a civil szervezetek együttműködéséről szólt, amellyel kapcsolatban a büntetés-végrehajtási szakemberek és az érintett szervezetek munkatársai ismertették tapasztalataikat.

2007. FEBRUÁR 22.

A Bács–Kiskun Megyei Bv. Intézet II. számú egységében szakmai tanácskozást tartott a kecskeméti Városi Gyermek- és Ifjúságvédelmi Munkaközösség. A program börtönlátogatással zárult.

2007. FEBRUÁR 23.

A Budapesti Fegyház és Börtön területén elhelyezkedő emlékhelyen megemlékezést tartott a Politikai Foglyok Országos Szövetsége és a Vitézi Rend. Tájékoztatást és körbevezetést tartottak az emlékhely gondnokai, Fónay Jenő és Rédey Sarolta.

A Fővárosi Bv. Intézet II. (Gyorskocsi utcai) objektumának falán elhelyezett emléktáblánál koszorúzást tartottak a KDNPI. és II. kerületi szervezetei a Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja alkalmából. Az eseményen Boglyasovszky Csaba bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka is részt vett.

2007. FEBRUÁR 23-24.

A Békés Megyei Bv. Intézetben a „Körtánc Egyesület” tagjai személyiségfejlesztő foglalkozást tartottak a fogvatartottak részére.

2007. FEBRUÁR 24.

Többek között a Budapesti Fegyház és Börtön, illetve a Büntetés-végrehajtás Old Boy's kispályás labdarúgó csapata részvételével rendezték meg a „Segítő lábak” jótékony célú kispályás labdarúgó tornát – Hangácsi Ferenc ny. bv. főtörzsőrmester gyógykezelésének támogatására. A hat

résztevővel lezajlott tornát a Csóti András bv. dandártábornok, az Állampusztai Országos Bv. Intézet parancsnoka által vezetett Bv. Old Boy's csapat nyerte meg. A nevezési díjakból és az egyéb felajánlásokból a szervezők 160 ezer forintot utaltak át a Hangácsi Ferenc összejt-beültetésének költségeire nyitott bankszámlára.

2007. FEBRUÁR 27.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a Jedlik Ányos Tudományos Ismeretterjesztő Társaság munkatársa az áldozat-védelemről tartott előadást fiatalkorú fogvatartottaknak a Bűncselekmények áldozatainak világnapja alkalmából.

2007. FEBRUÁR 28.

A Váci Önkormányzat Idősek Otthona és Klubja Arany János utcai részlegében ünnepélyes keretek között megnyitották a Váci Fegyház és Börtön fogvatartottjainak munkáiból, képzőművészeti alkotásaiból összeállított kiállítást.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a Garabonciás Művészeti Szakközépiskola, Általános és Szakiskola közreműködésével farsangi ünnepséget tartottak.

2007. MÁRCIUS 1.

A Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Bv. Intézetben a Jedlik Ányos Tudományos Ismeretterjesztő Társaság munkatársa filmvetítéssel egybekötött előadást tartott a bűncselekmények áldozatainak világnapjáról, valamint Budapest felszabadulásáról.

2007. MÁRCIUS 2.

A Cseh Büntetés-végrehajtási Szervezet által február 28. és március 2. között

Brnoban – cseh, lengyel, szlovák és magyar csapatok részvételével – megrendezett „öregfiúk” kispályás labdarúgó tornán a magyar csapat negyedik helyezést ért el.

2007. MÁRCIUS 3.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben rendezték meg a 2007. évi büntetés-végrehajtás országos asztalitenisz bajnokságának regionális elődöntőjét az Észak-Magyarországi régió intézetei által nevezett csapatok részvételével. A bajnokságon első helyezést ért el a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetének csapata.

A Hajdú-Bihar Megyei Bv. intézetben a Debreceni Szabadkeresztény Gyülekezetének közreműködésével „Bibliavasárnap” alkalmából ünnepi istentiszteletet tartottak. Az eseményen fellépett Nagy Attila rap zenész és a „Jimmy” zenekar.

2007. MÁRCIUS 6.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben ünnepélyes keretek között megnyitották a Magyar Büntetés-végrehajtás Múze-

umát. Az átadási ünnepségén beszédet mondott Dr. Petrétei József igazságügyi és rendészeti miniszter, valamint Dr. Veres János pénzügyminiszter. A meghívott vendégek között foglalt helyet Dr. Gönczöl Katalin, az országos Büntetés-végrehajtási Bizottság elnöke, Katonáné Dr. Borka Katalin, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntetés-végrehajtási Osztályának vezetője, Dr. Szenes Zoltán, a Honvéd Önkéntes és Magánnyugdíjpénztár igazgatója, Sátoraljaújhely és Sárospatak polgármestere, továbbá a rendvédelmi társszervek helyi és megyei vezetői. Az eseményen Dr. Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett „arany” fokozatát adományozta Dr. Holló József altábornagynak, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának, továbbá pénzjutalomban részesítette Dr. Estók József ny. bv. dandártábornokot, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön nyugállományú parancsnokát és Dr. Lőrincz József ny. bv. dandártábornok, egyetemi docent, a Rendőrtiszti Főiskola Tudományos Tanácsának tagját.

2007. MÁRCIUS 7-8.

A Heves Megyei Bv. Intézetben – a fogvatartottak nemzetközi dokumentumokban biztosított emberi jogai érvényesülésének megismerése céljából – a Helsinki Bizottság öt tagja tett látogatást.

2007. MÁRCIUS 8.

A Nemzetközi Nőnap alkalmából a büntetés-végrehajtási intézetekben és intézményekben ünnepi műsorokat tartottak.

A Váci Fegyház és Börtönben a „ci-gány-folklór zenét játszó Szilvási Gipsy Folk Band adott koncertet.

2007. MÁRCIUS 9.

Nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából a Magyar Köztársaság elnöke a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (polgári tagozat) kitüntetését adományozta Dr. Sebestyén Mihály közalkalmazottnak, a Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Bv. Intézet főorvosának, aki egyben a Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Hetényi Géza Kórház–Rendelőintézet orvos igazgatója. A kitüntetést Dr. Molnár Lajos egészségügyi miniszter adta át.

A Szegedi Fegyház és Börtön Szak szervezete a „Szegedi Csillag” Biztos Jövőért Alapítvány támogatására „foglárbált” rendezett, melyen a személyi állomány tagjai, hozzátartozói, illetve az alapítvány támogatói vettek részt. A rendezvényen a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka képviselte.

2007. MÁRCIUS 10.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben a Győri ETO FC vezetősége, a szakosztály három labdarúgója, valamint a Győr-Moson-Sopron Megyei Labdarúgó Szövetség munkatársai közönség-találkozót tartottak a fogvatartottnak.

2007. MÁRCIUS 10-11.

A lengyel Igazságügyi Minisztérium államtitkára, Beata Kempa asszony vezetésével a „PPP” program keretében meg-

valósuló börtönépítkezések tanulmányozása céljából háromfős szakmai küldöttség látogatott Magyarországra. A külföldi vendégeket Dr. Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára, illetve Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka fogadta.

2007. MÁRCIUS 11.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet mélykúti aegységében a Keresztyén Nők Világimanapja alkalmából – Dr. Békefy Lajos börtönlelkész szervezésében – ünnepi rendezvényt tartottak. Igét hirdetett Magyaré Balogh Erzsébet, a Református Missziói Központ lelkész-igazgatója.

2007. MÁRCIUS 13.

A Magyar Köztársaság elnöke a nemzeti ünnep alkalmából 2007. március 15-

ei hatállyal kinevezte büntetés-végrehajtási dandártábornokká Dr. Pantali Zoltán bv. ezredest, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön parancsnokát, valamint a „Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét” adományozta Frank Tibor bv. dandártábornoknak, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokának.

2007. MÁRCIUS 14.

A büntetés-végrehajtási intézetekben, illetve intézményekben az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc kezdetének 159. évfordulója alkalmából rendezett ünnepeken a bv. szervek vezetői a kiemelkedő szakmai munkát végző beosztottaikat elismerésben részesítették.

A Nagyfai Országos Bv. Intézetben rendezték meg a büntetés-végrehajtás országos asztalitenisz bajnokságának dél-alföldi regionális döntőjét. Az első helyet a Kalocsai Fegyház és Börtön csapata szerezte meg.

2007. MÁRCIUS 17.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet bernátkúti alegységében bibliaismereti versenyt tartottak. A verseny immáron 10. volt abban a sorozatban, amelyet a börtön lelkésze négy éve kezdeményezett és szervez az intézet három alegységében.

2007. MÁRCIUS 19.

A Budapesti Fegyház és Börtönben a Svédország Magyarországi Nagykövetségének meghívására Magyarországra érkezett harminc fő bírósági ülnök szakmai célú intéztlátogatáson vett részt.

A Szegedi Fegyház és Börtönben szellemi vetélkedőt rendeztek, melynek témája nemzeti ünnepünk volt.

2007. MÁRCIUS 20.

A Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Bv. Intézetben Joan Fodoreanu, Románia főkonzulja, Székely Attila főkonzul helyettes és Dr. Orbán János konzuli tanácsos tett látogatást.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben rendezték meg a büntetés-végrehajtás 2007. évi országos asztalitenisz bajnokságának észak-dunántúli regionális döntőjét, melyen az első helyezést a férfiak között a Sopronköhida Fegyház és Börtön, a nők között pedig a Veszprém Megyei Bv. Intézet csapata nyerte el.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben rendezték meg a régió intézetei által nevezett csapatok részvételével az országos asztalitenisz bajnokság regionális elődöntőjét, melyen az első helyezést a házigazdák érték el.

2007. MÁRCIUS 21.

A tököli Fiatalkorúak Bv. Intézetében rendezték meg a régió intézetei által nevezett csapatok részvételével az országos asztalitenisz bajnokság regionális elődöntőjét, melyen az első helyezést a Váci Fegyház és Börtön érte el.

2007. MÁRCIUS 22.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben az 1944. március 22-én történt börtönkitörés évfordulóján városi ünnepséget rendeztek. A Büntetés-végrehajtási Szervezet nevében Dr. Németh Gyula bv. ezredes a BVOP Biztonsági Főosztályának vezetője, valamint az intézet parancsnoka koszorút helyezett el a mártírok emlékért őrző emlékparkban. Az intézet vezetése megkoszorúzta az épület falán lévő, a mártíroknak emléket állító táblát, valamint az egykori, a németek megtorló akcióját megakadályozó börtönparancsnok, Lindenberger Lajos márványtábláját.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben Pityinger László (Dopeman) rapzenész adott koncertet a fogvatartottaknak.

2007. MÁRCIUS 23.

A Szegedi Fegyház és Börtönben Varga Sándor, a Szegedi Tudományegyetem Néprajz Tanszékének tanára a magyar és a cigány népi táncokról tartott előadást a fogvatartottaknak.

2007. MÁRCIUS 27.

A Baracska Országos Bv. Intézetben – a Viasat 3 televízió „FC Lúzer” című műsorának keretében – az intézetben elhelyezett fogvatartottakból álló labdarúgó csapat barátságos mérkőzést játszott a televízió csapatával.

2007. MÁRCIUS 28.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos asztalitenisz bajnokságát. A versenyt,

amelyen hat régió győztes csapata vett részt, a Váci Fegyház és Börtön csapata nyerte meg.

Az állampusztai Országos Bv. Intézetben az AFAPÉ gyülekezet zenés előadást szervezett a fogvatartottak számára.

2007. MÁRCIUS 30.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában tartotta soron következő ülését Budapest Főváros Védelmi Bizottsága. Az ülésen részt vett a Büntetés-végrehajtási Szervezet képviseletében Csere László bv. vezetőrnagy, országos parancsnok és Boglyasovszky Csaba bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka. Az ülés utolsó napirendi pontjaként Dr. Demszky Gábor polgármester ünnepélyes keretek között átadta a Fővárosi Bv. Intézetnek a Budapest Főváros Közgyűlése által adományozott „Fővárosért Emlékszászlót”. A zászlót a személyi állomány nevében Boglyasovszky Csaba intézetparancsnok vette át.

2007. MÁRCIUS 31.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a Pörbölyi Népdalkör és Citera-zenekar adott zenés műsort a fogvatartottak részére.

Összeállította: Kis Rita

Deák Ferenc István

Ajánló

Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Bp. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2006. 223 oldal. 3990 Ft.

A könyv legfőbb tárgya a büntetőeljárás jog, a büntetőeljárás és kisebb mértékben a kriminalisztika. Az elméleti megközelítés mellett nagy szerepet kap benne a történetiség is: a büntetőeljárás jog tudományának és kodifikációjának történetének egyes fejezeteivel találkozhat az olvasó a kötet lapjain.

A kiadvány tartalma öt nagy egységre tagolódik. Király Tibor előszavát követően az első részben az úgynevezett kontinentális rendszer, a francia típusú büntetőeljárás európai elterjedéséről, magyarországi alakulásáról olvashatunk. A második rész a közvádloi szerep, illetve a nyomozás és bizonyítás tárgykörét járja körül. A harmadik részben a hatályos joghoz fűz megjegyzéseket Bócz Endre, ezután pedig a büntetőeljárás törvény néhány további vitatott kérdésével foglalkozik. A Záró gondolatok című utolsó részben a szerző a mai magyar büntetőeljárás jog néhány olyan elemére mutat rá, amely megreformálásra szorul. A Függelék a felhasznált irodalom jegyzékét, illetve a gyakrabban említett jogszabályok és más dokumentumok felsorolását tartalmazza.

„Arra a munkára, amelynek végeredménye ez a könyv lett, kizárólag a szakmai kíváncsiság indított” – írja Bócz Endre a kiadvány fűlszövegében. A Büntetőeljárás jogunk kalandjai olyan tudományos mű, amelyben az elmélet és a gyakorlat szerves egységet alkot. Az élvezetes stílusban megírt kötetben négy évtized ügyészi tevékenységének tapasztalatai, „bölcsességei” ötvöződnek a könyvtári kutatómunka eredményeivel.

Fight against corruption. Korrupció elleni küzdelem. (Szerkesztette: Kopszik Kozima.) Bp. Igazságügyi Minisztérium. 2006. 205 oldal. Ár nélkül.

A korrupció leküzdése és visszaszorítása, a tiszta közélet megteremtése minden állam alapvető feladata. A korrupció elleni küzdelem nem lehet hatékony, ha kizárólag az egyes nemzetek jogszabályi keretein belül zajlik, elengedhetetlenül fontos a nemzetközi együttműködés, tapasztalatcsere. E gondolat jegyében született meg az igazságügyi és rendészeti tárca által kiadott kétnyelvű kiadvány, amely a hazai és a nemzetközi szabályozás legfontosabb dokumentumait foglalja egybe.

Az Előszót követően Kránitz Mariann tanulmányát olvashatjuk a magyarországi korrupció jellegzetességeiről, visszaszorításának lehetséges módjairól. Ezután az 1978. évi IV. törvény, vagyis a Btk. vonatkozó paragrafusait, a 2001. évi CIV. törvény és a 2003. évi XV. törvény szövegét közli a kötet. (A 2001-ben megszületett jogszabály a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről, a 2003-as jogforrás pedig a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szól.) A könyv tartalmazza még – többek között – az Egyesült Nemzetek Szervezete Korrupció elleni Egyezményének szövegét, amelyet a 2005. évi CXXXIV. törvény tett közzé hazánkban.

A kiadvány egyrészt hasznos, jól használható jogszabálygyűjtemény, másrészt bemutatja Magyarország részvételét a korrupció elleni nemzetközi fellépésben. Említésre méltó, hogy a kötet „komor” tartalmát Marabu (Szabó László Róbert), Pulitzer-díjas karikatúrista illusztrációi színesítik.

Tájékoztató a bűnözésről. 2005. év. Kiadja a Belügyminisztérium Rendészeti Statisztikai Önálló Osztálya és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya. Bp. 2006. 111 oldal. Ár nélkül.

A nagy hagyományokra visszatekintő – szakmai körökben jól ismert – adatszolgáltató rendszer, az ERÜBS (lásd később) és a rendszer adatait feldolgozó Tájékoztató a bűnözésről című kiadvány által közölt statisztikai adatok a döntéshozók és a kutatók számára egyaránt nélkülözhetetlenek.

A kötet a 2005. évi bűnözés rövid összefoglalásával indul. (Példaként néhány adat: 2005-ben az ismertté vált bűncselekmények száma 436 522 volt, 2004-hez képest 4,2%-kal nőtt. A 2005-ben ismertté vált 133 790 bünelkövető 36,4%-a volt büntetett előéletű és 10,5%-a visszaeső. A bűncselekmények 26,4%-át a fővárosban követték el.) A Bűnözés terjedelme és dinamikája című fejezet a 100 000 lakosra jutó bűncselekmények, illetve bünelkövetők 20 évre visszamenő adatait adja meg. Ebből megállapítható, hogy a bűnözés 1998-ban tetőzött (600 621 bűncselekmény), majd az 1999-ben bekövetkezett jelentős csökkenés után évek óta stagnál, hogy az utóbbi évek bűnözési szintje a rendszerváltozás utáni évek szintjének felel meg. Ezt követően az egyes bűncselekménycsoportok terjedelméről és dinamikájáról, a bűnözés struktúrájáról, a bünelkövetők főbb jellemzőiről, a bűnözés területi megoszlásáról, továbbá az alkoholnak és a kábítószernek a bűnözésben betöltött szerepéről tájékozódhat az olvasó a kiadványból, amely a fogalmak magyarázatával és a táblázatok kezelését segítő útmutató közlésével zárul.

A fenti sorok természetesen nem mutathatták be, csak érzékeltethették a kötetben található információk mennyiségét és fontosságát.

Tájékoztató a bűnüldözésről. 2005. év. Kiadja a Belügyminisztérium Rendészeti Statisztikai Önálló Osztálya és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya. Bp. 2006. 128 oldal. Ár nélkül.

A Tájékoztató a bűnözésről sorozat társa, a Tájékoztató a bűnüldözésről szintén rendkívüli fontossággal bír a magyarországi bűnügyi statisztikák tekintetében.

A kötet rövid összefoglalással kezdődik, amely – többek között – a nyomozások eredményességére és a felderítési mutatókra, a büntetés kiszabásokra és a váderedménnyességre vonatkozik. (Néhány számadat: a nyomozások eredményessége 2005-ben országos átlagban 57,2% volt, ez 2,1%-kal magasabb a 2004-es eredményességi mutatónál. A büntetőbíróóságok 2005-ben az összes jogerősen elítélt 30,3%-val szemben szabtak ki szabadságvesztést, a pénzfőbüntetésre ítélték aránya 43,8%, az önállóan alkalmazott mellékbüntetések, intézkedések aránya 20,9% volt.)

A könyv fejezetei – az eljárás kezdeményezésétől kezdve, a nyomozáson keresztül, az ügyési szerveknek a nyomozások feletti felügyeleti tevékenységéig – a büntetőeljárás

rás folyamatának összes részletét felölelik. A kiadvány a tájékoztatóban használt fogalmak, adatok magyarázatával, a számítási módszerek ismertetésével fejeződik be. A Tájékoztató a bűnüldözésről című kötet – társához, a Tájékoztató a bűnüldözésről című kiadványhoz hasonlóan – rendkívül gazdag az információkban, s alkalmas arra is, hogy a bűnüldözésben résztvevő szervek, az ügyészség és a rendőrség tevékenységét statisztikai adatokban bemutassa.

Tájékoztató az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika adataiból. 2005. év. I-II. kötet. Kiadja a Rendészeti Statisztikai Önálló Osztály és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya. Bp. 2006. 340 oldal. Ár nélkül.

A magyarországi bűnözés statisztikai számbavételét az 1964 óta működő Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer (ERÜBS) végzi, amelyet a statisztikai törvény alapján a hivatalos statisztikai szolgálat tagjai, a Belügyminisztérium – 2006 nyaratól az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium – és a Legfőbb Ügyészség működtetnek. Kiadványuk, a Tájékoztató az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika adataiból, szintén az ERÜBS néven közismert.

Az I. kötet az ismertté vált közbűnös bűncselekményekre, az ismertté vált bünelkövetőkre és a büntető eljárásokra vonatkozó összefoglaló adatokat, illetve részletes kifejtésben a bűnözés cselekményi oldalának adatait, valamint a bűnözés személyi oldalának adatait tartalmazza. A II. kötet a bűnüldözési adatokat közli különféle bontásban. (Az ERÜBS statisztikai adatait dolgozzák fel – mondhatni: közérthetőbb formában – a fentebb ismertetett Tájékoztató a bűnözésről és a Tájékoztató a bűnüldözésről című kiadványok.)

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszert számos kritika érte az elmúlt években – főként a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények nyilvántartását illetően, ezzel együtt azonban az ERÜBS a magyar bűnügyi–igazságszolgálati statisztika megbízható forrása.

Török Magda: 120 év. Cukorgyártól a fegyházig. A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön évkönyve. Sopronkőhida. Sopronkőhidai Fegyház és Börtön. 2006. 171 oldal. Ár nélkül.

A könyv szerzője, Török Magda sok szálon kapcsolódik Sopronkőhidai Fegyház és Börtönhöz. Az intézet egykori dolgozójaként a fegyház szinte minden szolgálati ágával kapcsolatba került, később újságíróként számos riportot, portrét készített a rácson innen és túlról is. (S azt se feledjük, hogy édesapja, Török Imre 1955-től egy évig fegyőrként, majd nyugdíjazásáig gépkocsivezetőként szolgált Sopronkőhidán.)

A Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka ajánlásával megjelent kötet méltó módon állít emléket a százhusz éves múltnak, ugyanakkor az intézet jelenét is kellőképpen bemutatja, sőt a jövő terveit is felvillantja.

A jelenről olvasva megismerkedhetünk az egyes szervezeti egységek tevékenységével, a vezetők – élükön Dr. Pantali Zoltán bv. ezredes, intézetparancsnok – portréjával,

munkájával. Külön fejezet szól a fegyház pályázati lehetőségeiről, a jelenleg is folyó Equal programról. Egy-egy portré mutatja be a nyugállományú volt parancsnokokat: Dr. Ilovsky Vladimírt, Dr. Tari Ferencet, Dr. Golts Mátyást, Pados Józsefet, illetve a 2005-ben létrehozott helyi „év smaszere” díj tulajdonosát, Balla Sándort.

Míg a gondos, sokrétű anyaggyűjtés, a jó szerkezet, az olvasmányos szöveg a szerzőt, Török Magdát, a könyv képi megjelenítése Csontos Gergelyt, a Sopronköhidai Fegyház és Börtön Informatikai Osztálya megbízott vezetőjének munkáját dicséri. (Utóbbi készítette az intézeti fotókat és a borítót, illetve végezte a tördelést.)

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből.)

A SEGÍTŐ KEZEK BVD ALAPÍTVÁNY

évről-évre jelentős segítséget nyújt a Büntetés-végrehajtási Szervezet személyi állományának szociális ellátásához.

Kérjük, hogy személyi jövedelemadója 1%-ával támogassa az alapítványt!

Adószámunk: 19700337-1-41

www.bunmegelozes.hu

Támogassa személyi jövedelemadójának második egy százalékával a bűnmegelőzési programokat. Közcélú felajánlását az 1294 technikai számon teheti meg.

A társadalmi bűnmegelőzés érdekében végzett munka közhasznú tevékenység, ezért **2007-ben is lehetőség van arra, hogy a magánszemélyek személyi jövedelemadójuk második 1%-át** (az első 1% civilszervezetek részére ajánlható fel) **a társadalmi bűnmegelőzés céljára felajánlják.** A közcélú felajánlásból befolyt összeget az Országos Bűnmegelőzési Bizottság helyi bűnmegelőzési programok pályázati támogatására kívánja fordítani.

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

*Appears quarterly * Volume 26, Number 1*

CONTENTS

STUDY

- 1 Dóra Csordás – Sándor Csordás: Main characteristics of anthropocentric and community-based prison systems
- 29 Zsolt Bereczki: Opportunities of treatment of marginalized groups in the prison service
- 35 Laura Homonyik Berta: Reduction of aggressive behaviour and aggression among the antisocial youth
- 45 Erika Laboncz: Treatment of aggression in totally closed prisons
- 58 Anikó Csáki – Mercedes Mészáros – István Sponga: Possible ways of (re)integration of young adults after release
- 83 Péter Ruzsonyi: Higher education of prison service staff (Part 2)

OUTLOOK

- 95 Klára Király: News from the prison world
- 101 The crisis of the American prison conditions and the media (F.I.D.)

IN BRIEF

- 105 Hilda Papucsek: The Museum of the Hungarian Prison Service was opened
- 107 The Budapest Remand Prison has been given a “Memorial Flag for the Capital”
- 108 Calendar of events (Compiled by Rita Kis)

BOOKSHELF

- 115 Ferenc István Deák: Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Erste Band des Sechszwanzigsten Jahrgangs

INHALT

STUDIE

1 Dóra Csordás – Sándor Csordás: Die Charakteristika der menschenzentrale und gemein Gefängnisssysteme

29 Zsolt Bereczki: Die Behandlungsmöglichkeiten der Marginalgruppen im Justizvollzug

35 Berta Laura Homonyik: Die Aggressivität und Reduktion der Aggressivität unter den Jugendlichen

45 Erika Laboncz: Die Aggressionspflege in den totalen Institutionen

58 Anikó Csáki – Mercedes Mészáros – István Sponga: Die Möglichkeiten der sozialen Reintegration der jungen Erwachsenen nach der Entlassung

83 Péter Ruzsonyi: Die Hochschulausbildung der Justizbeamten (Teil 2)

AUSBLICK

95 Klára Király: Nachrichten aus der Gefängniswelt

101 Die Krise der amerikanischen Gefängnisverhältnisse und die Medien (F.I.D.)

IN KURZEM

105 Hilda Papucsek: Das Museum des Ungarischen Justizvollzuges ist geöffnet

107 Die Untersuchungshaftanstalt in Budapest hat eine Gedenkfabne empfangen

108 Kalender (zusammengestellt von Rita Kis)

BÜCHERREGAL

115 Ferenc István Deák: Empfehlung

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Csordás Dóra–Csordás Sándor: Az emberközpontú és közösségi irányultságú börtönrendszerek főbb jellemzői

29 Bereczki Zsolt: Marginalizálódott csoportok kezelésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban

35 Homonyikné Bertha Laura: Az agresszivitás és az agresszió csökkentése – Rehabilitációs programok az anti-szociális, bűnelkövető fiatalok körében

45 Laboncz Erika: Az agresszió kezelése a totálisan zárt börtönökben

58 Csáki Anikó–Mészáros Mercedes–Sponga István: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei

83 Ruzsonyi Péter: A büntetés-végrehajtási dolgozók felsőfokú képzése (2. rész)

KITEKINTÉS

95 Király Klára: Hírek a börtönvilágból

101 Az amerikai börtönviszonyok válsága és a média (D.F.I.)

RÖVIDEN

105 Papucsek Hilda: Megnyílt a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeuma

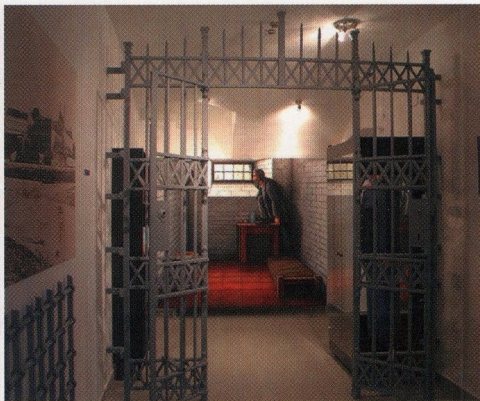
107 „Fővárosért Emlékzászlót” kapott a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet

108 Eseménynaptár (Összeállította Kis Rita)

KÖNYVESPOLC

115 Deák Ferenc István: Ajánló

Megnyílt a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeuma

**Fővárosért Emlékszlót
kapott a Fővárosi Bv. Intézet**

Ára: 500 forint